

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

จิตติมา จันทนู

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2559

**Legal Problems Regarding to the Expert Witness in the
Administrative Case on the Environment.**

Thitima Junnoo

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Degree of Master of Laws

Department of Law

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2016

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม
ชื่อผู้เขียน	จิตติมา จันทนู
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ โชคเหมาะ
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

ประเทศไทยในปัจจุบันข้อพิพาทในคดีสิ่งแวดล้อมที่ขึ้นมาสู่ศาลได้เพิ่มปริมาณมากขึ้น เนื่องจากปัญหาการเพิ่มจำนวนประชากรและอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่ผืนแผ่นดินยังคงเท่าเดิม ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ทำให้ลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สภาพการณ์ของคดีพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีความจำเป็นที่จะต้องนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีเพื่อให้ศาลได้เข้าใจเรื่องราวความกระจ่างชัดของข้อเท็จจริงเพื่อเป็นส่วนประกอบในการใช้ดุลพินิจของศาล เพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาลเป็นไปอย่างรอบคอบมีประสิทธิภาพ ถูกต้องและเที่ยงธรรม ตรงตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น การนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยค้นหาความจริงจึงเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อกระบวนการของศาลบทบาทของพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม มีส่วนสำคัญในการช่วยศาลแสวงหาข้อเท็จจริง พิสูจน์ข้อเท็จจริง และชี้แจงนำหนักความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานในคดีสิ่งแวดล้อม เพราะประเด็นข้อพิพาทในคดีสิ่งแวดล้อมบางครั้งมีความซับซ้อนเกินกว่าความรู้ความสามารถของบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้ศึกษาเฉพาะด้าน หรือมีวิชาชีพในการทำงานที่ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานที่สั่งสมเป็นเวลานาน จนทำให้เกิดความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น บุคคลที่ใช้ความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญในเรื่องที่บุคคลทั่วไปไม่สามารถเข้าใจได้ ช่วยเหลือศาลในการแสวงหาความรู้ในเรื่องประเด็นข้อเท็จจริง ทางกฎหมายเรียกบุคคลผู้นั้นว่า “พยานผู้เชี่ยวชาญ” ปัจจุบันศาลปกครองได้เปิดแผนกคดีสิ่งแวดล้อมทั้งในส่วนกลางและศาลปกครองในภูมิภาค แต่ยังไม่มีการขึ้นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน และไม่มีกำหนดสาขาวิชาเฉพาะด้าน เพื่อทำหน้าที่มาช่วยเหลือศาลในการอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมที่มีความสลับซับซ้อน ต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เพื่อให้การรับฟังพยานหลักฐานที่เข้ามาในคดีสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับความจริงของลักษณะคดี ศาลควรมีการจัดระบบฐานข้อมูลพยานผู้เชี่ยวชาญไว้เป็นการภายในของศาลเอง โดยสามารถเปิดเผยบัญชีรายชื่อของผู้เชี่ยวชาญที่ขึ้นทะเบียนไว้ เพื่อให้สามารถตรวจสอบการ

ปฏิบัติงานของพยานผู้เชี่ยวชาญทั้งจากบุคคลภายในและบุคคลภายนอก โดยสามารถนำหลักการ การขึ้นทะเบียนบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญของศาลยุติธรรมของไทยมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความ เหมาะสมก็จะเกิดผลดีและสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา เกี่ยวกับความจำเป็นในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 2) เพื่อศึกษา มาตรการทางกฎหมายเปรียบเทียบแนวทางการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมของประเทศไทยกับศาลในต่างประเทศ 3) เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการใช้ พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 4) เพื่อศึกษาหาแนวทางการแก้ไขปัญหาคาร รับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญวิธีการศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ การดำเนินการศึกษาใช้วิธีศึกษาวิจัย เชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และนำ ข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งศึกษาจากบทบัญญัติต่างๆ ของกฎหมาย บทความ ข้อมูลทาง internet รวมถึงศึกษาปัญหาอุปสรรคในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม และศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมของประเทศไทยกับศาลในต่างประเทศ สมมติฐานของการศึกษา คือการพิจารณา พิพากษาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นมีความแตกต่างจากคดีทั่วไปในประเด็นสำคัญ คือ คดี เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับเทคนิควิทยาศาสตร์ ดังนั้นผู้พิจารณาคดีประเภท นี้จะต้องมีความรู้หรือความเข้าใจพอสมควรในเรื่องเกี่ยวกับความคิดเทคนิคด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อที่จะเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมอันเป็นส่วนหนึ่งของข้อเท็จจริง ที่จะนำมาใช้ในการพิจารณาคดีพิพากษาคดี จึงควรศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญใน คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ในประเด็นปัญหาการรับฟังข้อมูลและการชั่งน้ำหนักพยาน ผู้เชี่ยวชาญ หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกพยานผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งหากศาลปกครองนำแนวคิดพยาน ผู้เชี่ยวชาญของเครือรัฐออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐ เยอรมนี เพื่อนำมาปรับใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของไทย

จากผลการศึกษาดังกล่าวมีข้อเสนอ ดังนี้ ศาลปกครองควรมีระบบการคัดเลือกและขึ้น ทะเบียนผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อมของศาล เพื่อช่วยเหลือศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริง และ ควรดำเนินการคัดเลือกและขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาที่จำเป็นต้องมีในการปฏิบัติงาน ของศาลให้มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ และควรจะต้องวางแนวทางใน การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับพยานหลักฐานในคดีสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความสำคัญแก่การ

พัฒนาระบบกฎหมายว่าด้วยพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า พยานหลักฐานใดควรรับฟังได้ พยานหลักฐานใดไม่สามารถรับฟังได้

Thesis Title	Legal Problems Regarding to the Expert Witness in the Administrative Case on the Environment.
Author	Thitima Junnoo
Thesis Advisor	Associate Professor Dr. Poom Chokmoh
Department	Law
Academic Year	2016

ABSTRACT

At present, the higher number of environmental disputes are brought to the court in Thailand due to the expansion of economic growth, the increase in population, and the development of science and technology. Therefore, the court increasingly delivers judgments dealing with complex, specialized matters. The purpose of an expert is to provide the court with the expertise and knowledge that is required to understand and resolve the dispute between parties. An expert witness or professional witness is an individual who testifies in a court case. The witness is classified as an expert because the individual possesses a specialized knowledge that pertains to the particular subject matter involved in the case. The expert witness, by virtue of experience, education, training, or skill will display an acute knowledge of a particular field or subject that pertains to the court case. As a result of this knowledge, the court will value the expert witness's opinion more sufficiently; the knowledge that these individuals possess is considered special and more exacting than the average citizen. The court system, and those involved with underlying case will legally rely upon the expert witness's specialized knowledge to offer an opinion in regards to the evidence or facts within the court case. The expert opinion will be used an assistance to deliver factual evidence which expedites and elucidates the verdict. The Administrative Court, as one of the judiciary, has a key function in providing administrative justice for the public. As for environmental case, most cases field the Administrative Court are the disputes involving unlawful administrative acts, or negligence of official duties arisen from an administrative agency or a state official insufficient to control projects or activities impacting on environment. These case should be immediately tried in order to remedy grievance or injury to the party and to prevent adverse impacts on ecology, economy, and society. Due to the complexity of environmental issues, in certain cases, environmental experts are required in the inquiry of facts by the Administrative Court for thorough trial. However, the impacts on the economy and society will unavoidably occur when the Administrative Court delivers a judgment or an order related to environment issues. The environmental divisions of the Administrative Court in the Administrative Courts of First Instance and the Supreme Administrative Court were established on 5th July B.E. 2554 Z2011X and officially operated nationwide on 2nd August B.E. 2554 (2011) in order to be a particular channel for adjudicating administrative case concerning

environmental issues. Although, the environmental divisions consist of knowledgeable judges in environmental laws, the Administrative Court need to have witness expert in order to make trial and case management of the environmental cases more effective and efficient.

The Act on Establishment of Administrative Court and Administrative Court Procedure of Thailand B.E. 2542 (1999) admits the opinion of an expert witness in order to assist the court in reaching a proper conclusion on a matter which requires the application of special skill or knowledge. Therefore, the Administrative Court should create expert witness database which provide open and easy access for all parties and react positively to the needs who use the database and the experts themselves and create expert directories list individuals available for consultation and testimony. Directories provide varying amounts of information about experts but often include areas of expertise, qualification, and contact information. The Administrative Court in principle has to establish expert witness recruitment and selection and registration system. Moreover, the Administrative Court should establish the legal framework relating to expert witnesses in environmental cases which is the framework for experts in preliminary environmental dispute resolution. The purposes of this study were: 1) to study background and importance of expert witness in the environmental litigation and the administrative process 2) to study and compare legal measures regarding expert witness in environmental proceedings between Thailand and other countries. Moreover, comparative approaches from other jurisdictions with respect to litigation were discussed 3) to study problems and obstacles from the use of expert witnesses in environmental administrative process. 4) to find solutions of the use of expert witnesses.

The author used the documentary research by searching and collecting outside sources, documents, to support the viewpoint or argument of academic work. Examples of documents include vertical, legal provisions, articles, thesis and information from internet. The process of documentary research involved conceptualizing, using and assessing documents. The hypothesis of this study is the different nature and scope of environmental dispute proceedings and civil and criminal proceedings. Therefore, the judges must combine experience in litigation matters and dispute resolution with a deep knowledge of environmental law and the environmental regulatory regimes to deliver fair, honest, and equitable outcomes for all parties

Research results

1. The Administrative Court should create expert witness database which provide open and easy access for all parties and react positively to the needs who use the database and the experts themselves and create expert directories list individuals available for consultation and testimony. Directories provide varying amounts of information about experts but often include areas of expertise, qualification, and contact information.

2. The Administrative Court in principle should establish expert witness recruitment and selection and registration system. Moreover, the Administrative Court should establish the

legal framework relating to expert witnesses in environmental cases which is the framework for experts in preliminary environmental dispute resolution

3. The Administrative Court should establish laws regarding expert witness use especially admissibility of expert witness opinions in order to increase the probability of achieving outcomes that are fair, honest, and equitable.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความเมตตา และอนุเคราะห์จากอาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ โชคเหมาะ ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่ารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์และให้ความรู้และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ตลอดจนตรวจสอบความเรียบร้อยของ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนแล้วเสร็จ จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ไพศิษฐ์ พิพัฒนกุล ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ประเสริฐ ตัณศิริ และ อาจารย์ ดร.สรรทร ธนโชตโกภิน คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาชี้แนะประเด็น ข้อคิดเห็น และข้อสังเกตต่างๆ ที่เป็น ประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความเมตตา ตลอดจนช่วยเหลือในการ ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณต่อบิดา มารดา อันเป็นผู้ให้กำเนิดและเป็นที่รักเคารพของ ผู้เขียนเป็นอย่างยิ่ง ที่ให้การสนับสนุนในการศึกษาพร้อมทั้งเป็นกำลังใจให้ผู้เขียนเสมอมารวมทั้ง ครุบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ผู้เขียนและขอขอบคุณผู้บังคับบัญชาและเพื่อน ร่วมงานที่ให้การสนับสนุนและเข้าใจในการศึกษาเป็นอย่างดี ที่ให้ความช่วยเหลือในการให้ คำแนะนำข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์

อนึ่ง หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจอยู่บ้าง ผู้เขียน ขออุทิศให้แก่บุพการี คณาจารย์ ตลอดจนผู้แต่งตำรา บทความต่างๆ ที่ผู้เขียนได้ใช้ในการศึกษา ค้นคว้า

จิตติมา จันทนุ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	7
1.5 วิธีการศึกษา.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2. ระบบศาล ระบบพิจารณาคดี แนวคิดเกี่ยวกับศาลปกครอง คดีปกครอง และการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญ.....	8
2.1 ระบบศาลและระบบพิจารณาคดีในศาล.....	9
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับศาลปกครองและคดีปกครอง.....	13
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witness).....	19
2.4 บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญที่มาให้คำปรึกษาแก่ศาล.....	30
2.5 สถานะของผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาคดีของศาล.....	33
3. มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศและในประเทศไทย.....	35
3.1 พยานผู้เชี่ยวชาญตามระบบกฎหมายต่างประเทศ.....	35
3.2 พยานผู้เชี่ยวชาญตามระบบกฎหมายไทย.....	52
3.3 คุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญในศาลยุติธรรม.....	62
3.4 การตั้งผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง.....	63
3.5 การรับฟังพยานหลักฐาน.....	63
3.6 ตัวอย่างคดีปกครองที่มีพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี.....	64

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4. ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม.....	70
4.1 ความจำเป็นในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม.....	70
4.2 การคัดเลือกและขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม.....	71
4.3 ปัญหาบทบาทพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญ และการชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญ.....	80
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	91
5.1 บทสรุป.....	91
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	93
บรรณานุกรม.....	97
ภาคผนวก.....	102
ก. ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543.....	103
ข. ข้อบังคับประธานศาลฎีกา ว่าด้วยผู้เชี่ยวชาญของศาลยุติธรรม พ.ศ. 2546.....	110
ประวัติผู้เขียน.....	144

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของศาลปกครองในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองซึ่งได้แก่ คดีพิพาทระหว่างหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมาย หรือเนื่องมาจากการดำเนินกิจการทางปกครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ¹

คดีปกครอง หมายถึง คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่งหรือการกระทำอื่นใดเนื่องจากกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจหน้าที่หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือโดยไม่ถูกต้องตามรูปแบบขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้น หรือโดยไม่สุจริตหรือมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็นหรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ หรือคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร หรือคดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือจากกฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร หรือ

¹ คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณา คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด), น.3.

คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองหรือคดีที่มีกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฟ้องคดีต่อศาลเพื่อบังคับให้บุคคลต้องกระทำหรือละเว้นกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด²

วิธีพิจารณาคดีปกครอง หมายถึง การฟ้องคดีและการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีปกครองโดยศาลปกครองและคู่กรณี โดยมีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 เป็นกฎหมายแม่บทที่ใช้เป็นกรอบในการพิจารณาคดีปกครอง ตั้งแต่การกำหนดประเภทของคดีปกครอง เขตอำนาจของศาลปกครอง การฟ้องคดีปกครอง การดำเนินคดีปกครอง และการทำคำพิพากษาหรือคำสั่งทางปกครอง วิธีพิจารณาคดีปกครองจะมีลักษณะพิเศษซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากระบบวิธีพิจารณาความแพ่งอยู่ 4 ประการ³ คือ

- 1) วิธีพิจารณาคดีในระบบไต่สวน
- 2) วิธีพิจารณาคดีที่เน้นกระบวนการพิจารณาที่เป็นลายลักษณ์อักษร
- 3) วิธีพิจารณาคดีที่เรียบง่าย
- 4) วิธีพิจารณาคดีที่มีการถ่วงดุลอำนาจของตุลาการ

วิธีพิจารณาคดีในระบบไต่สวน มุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้คู่กรณีชี้แจงและแสดงพยานหลักฐานประกอบคำชี้แจงของตนต่อศาลได้โดยการทำเป็นหนังสือ ซึ่งศาลอาจตรวจสอบและแสวงหาข้อเท็จจริงได้ตามความเหมาะสม โดยศาลจะรับฟังพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญ หรือพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากพยานหลักฐานของคู่กรณีได้ตามที่เห็นสมควร⁴

ดังนั้น การค้นหาความจริงในขั้นตอนของการพิจารณาคดีจึงจำเป็นที่จะต้องมีการพยานหลักฐานเข้ามาสนับสนุนข้อกล่าวอ้างของคู่กรณีในคดี โดยที่ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานจะมีส่วนในการสนับสนุนข้อกล่าวอ้างที่ยกขึ้นเพื่อให้ศาลพิจารณาซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานในการพิพากษาคดีของศาล ซึ่งในบางคดีจะมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือความรู้ความสามารถของศาลผู้พิจารณาพิพากษาคดี ดังนั้น ศาลจึงจำเป็นต้องมีผู้ช่วยที่สามารถอธิบายหรือถ่ายทอดความเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวที่ต้อง

² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 วรรคหนึ่ง

³ ชาญชัย แสงศักดิ์, คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550), น. 203.

⁴ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 55 วรรคสาม

อาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน เพื่อให้ศาลได้ใช้ความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านนั้นๆ มาใช้ประกอบการพิจารณาพิพากษาคดี⁵

ศาลปกครอง ได้มีการจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพิจารณาคดีที่รวดเร็วและเป็นธรรม เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมมักเกี่ยวข้องกับประชาชนในวงกว้าง และต้องมีตุลาการที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หมายความว่า คดีพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกันเอง เนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางปกครองตามบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองหรือรักษาสภาพทางธรรมชาติ พืช สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การคุ้มครองดูแลสุขภาพมนุษย์ การจัดระเบียบสภาพแวดล้อมมนุษย์ สภาพภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ ศิลปวัฒนธรรม หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และคดีอื่นตามประกาศของประธานศาลปกครองสูงสุด กรณีมีปัญหาว่าคดีใดเป็นคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือไม่ในศาลปกครองชั้นต้นให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นนั้นเป็นผู้วินิจฉัย ส่วนในศาลปกครองสูงสุดให้ประธานศาลปกครองสูงสุดเป็นผู้วินิจฉัย⁶

หลักเกณฑ์การพิจารณาว่าคำฟ้องในคดีใดเป็นคดีปกครองเกี่ยวกับศาลปกครองหรือไม่ให้คำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้ประกอบด้วย⁷

1. วัตถุประสงค์ของผู้ฟ้องคดีว่าเป็นการฟ้องคดีเพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในการ

- (1) คุ้มครองและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- (2) คุ้มครองหรือเยียวยาแก้ไขสุขภาพของมนุษย์
- (3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือ
- (4) การกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของสภาพแวดล้อมของมนุษย์ สภาพ

ภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ หรือศิลปวัฒนธรรม หรือไม่

⁵ วันชัย นวลเขียว, “การจัดให้มีระบบขานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น. 2.

⁶ คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด), น. 3 - 4.

⁷ คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, หลักเกณฑ์ในการจำแนกคดีปกครองเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม, (หนังสือ “แนวทางการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, 2555)

2. บทกฎหมายที่เป็นมาตรฐานในการใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางปกครองของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐว่าเป็นกฎหมายที่อยู่ในกลุ่มกฎหมายดังต่อไปนี้ หรือไม่

- (1) กลุ่มกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือมลพิษโดยตรง
- (2) กลุ่มกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและรักษาสภาพทางธรรมชาติ พืช สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต
- (3) กลุ่มกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- (4) กลุ่มกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองหรือเยียวยาแก้ไขสุขภาพของมนุษย์
- (5) กลุ่มกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสภาพแวดล้อมมนุษย์ สภาพภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ หรือศิลปวัฒนธรรม

3. ปัจจัยประกอบอื่นๆ เช่น

- (1) ข้อพิพาทเกี่ยวข้องกับโครงการที่จำเป็นต้องมีการจัดทำ EIA หรือ HIA
 - (2) ข้อพิพาทเกี่ยวกับเรื่องที่มีผลกระทบเป็นวงกว้างและเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม
 - (3) ศาลอาจจำเป็นต้องออกคำสั่งบังคับเพื่อเยียวยาแก้ไขสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือยุติข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
- ข้อพิจารณาเพิ่มเติมสำหรับการจำแนกคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม⁸ อาจพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้

- (1) เนื้อหาของคดีเป็นสำคัญ
- (2) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งการฟ้องคดี
- (3) คำฟ้อง คำขอ เกี่ยวข้องกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม
- (4) วัตถุประสงค์ของผู้ฟ้องคดี
- (5) มีผลเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ
- (6) ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนจำนวนมาก เช่น คดีแม่เมาะ
- (7) มีผลเสียหายเป็นเวลานาน
- (8) ต้องใช้ความรู้และเทคนิคทางสิ่งแวดล้อมในการพิจารณา

⁸ เอกสารตารางสรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ หัวข้อ “1 ปีแผนกคดีสิ่งแวดล้อม ผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และก้าวต่อไป” เนื่องในโอกาสครบรอบ 1 ปี การจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2555 เวลา 08.30 – 17.00 น. ณ ห้องแคทลียา 1 โรงแรมรามารการ์เด้นส์ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร (ข้อเสนอแนะและความเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม)

(9) ต้องมีการกำหนดมูลค่าความเสียหาย

(10) ต้องพิจารณาผลการเยียวยาความเสียหาย

กรณีที่มีการเกิดข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม ประเด็นพิจารณาที่มีความสำคัญประการหนึ่งคือ เรื่องการให้ความสำคัญกับพยานผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witness) ว่า บทบาทของการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีพิพาททางสิ่งแวดล้อมนั้น ศาลควรรับฟังหรือปฏิเสธเพียงใด และในต่างประเทศ เรื่องเกี่ยวกับการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญในศาลเป็นที่ยอมรับกันหรือไม่ โดยที่ประเทศไทยในปัจจุบันข้อพิพาทในคดีสิ่งแวดล้อมที่ขึ้นมาสู่ศาลได้เพิ่มปริมาณมากขึ้น เนื่องจากปัญหาการเพิ่มจำนวนประชากรและอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่พื้นแผ่นดินยังคงเท่าเดิม ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ทำให้ลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สภาพการณ์ของคดีพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีความจำเป็นที่จะต้องนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีเพื่อให้ศาลได้เข้าใจเรื่องราวความกระจ่างชัดของข้อเท็จจริงเพื่อเป็นส่วนประกอบในการใช้ดุลพินิจของศาล เพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดีของศาลเป็นไปอย่างรอบคอบมีประสิทธิภาพ ถูกต้องและเที่ยงธรรม ตรงตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น การนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยค้นหาความจริงจึงเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อกระบวนการของศาล⁹

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า

1) ปัญหาการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมมีกฎหมายหลายฉบับส่งผลให้ภาระการพิสูจน์ ในคดีแตกต่างกัน การสืบพยานยุ่งยากซับซ้อน ศาลปกครองจึงควรมีบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ เพราะปัจจุบันศาลปกครองเปิดแผนกคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดี มีความรวดเร็ว และมีคำพิพากษาที่เป็นแนวคำวินิจฉัยเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างทั่วถึง และประหยัดค่าใช้จ่ายในการฟ้องคดี ในส่วนกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริง ศาลปกครองควรมีระบบบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม

2) ศาลปกครองมีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง มีประเด็นทางเทคนิคต้องอาศัยพยานผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ในการเสนอข้อเท็จจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสืบพยานหากเป็นเรื่องของความซับซ้อนในเทคโนโลยีหรือเรื่องทางวิทยาศาสตร์ซึ่งอาจมีศัพท์ภาษาทางเทคนิคที่คนทั่วไปรวมทั้งผู้พิพากษาเข้าใจได้ยาก ย่อมต้องได้รับการอธิบายให้สามารถ

⁹ คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด), น. 3.

เข้าถึงข้อเท็จจริงนั้นๆ ได้ โดยอาศัยเครื่องมือในการพิจารณาดี เช่น การเรียกพยานผู้เชี่ยวชาญด้านนั้นเข้ามาให้คำอธิบาย¹⁰

3) ปัญหาการรับฟังข้อมูลและการชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญ พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลเรียกเข้ามาช่วยเหลือในการหาข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญที่เข้ามาในคดี จะมาให้ข้อเท็จจริงในประเด็นคนธรรมดาไม่มีความรู้ เป็นเรื่องของเทคนิค วิทยาศาสตร์ หรือเรื่องเฉพาะด้าน ก็ทำให้ศาลจะเชื่อถือพยานผู้เชี่ยวชาญในทุกประเด็นไป ศาลจะต้องวิเคราะห์ พิจารณาถึงข้อมูล เหตุผล และชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอื่นร่วมด้วย โดยมีปัจจัยที่จะช่วยเสริมให้พยานผู้เชี่ยวชาญมีน้ำหนักมากที่ศาลจะพิจารณาเพิ่มขึ้น คือ ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ความเป็นกลางของพยานผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาเกี่ยวกับความจำเป็นในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเปรียบเทียบแนวทางการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยกับศาลในต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อศึกษาหาแนวทางการแก้ไขปัญหาคาดังพยานผู้เชี่ยวชาญ

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

การพิจารณาพิพากษาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นมีความแตกต่างจากคดีทั่วไปในประเด็นสำคัญ คือ คดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับเทคนิค วิทยาศาสตร์ ดังนั้นผู้พิจารณาคดีประเภทนี้จะต้องมีความรู้หรือความเข้าใจพอสมควรในเรื่องเกี่ยวกับความคิดเทคนิคด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อที่จะเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมอันเป็นส่วนหนึ่งของข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดี กรณีนี้จึงเห็นควรศึกษาถึงปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกพยานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำมาปรับใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

¹⁰ เติ้งอ๋าง, น. 58.

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้จะมุ่งเน้นศึกษาหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความเกี่ยวกับการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เป็นหลัก

1.5 วิธีการดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษาใช้วิธีศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งศึกษาจากบทบัญญัติต่างๆ ของกฎหมาย บทความ ข้อมูลทาง internet รวมถึงศึกษาปัญหาอุปสรรคในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยกับศาลในต่างประเทศ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาเกี่ยวกับความจำเป็นในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
2. ทำให้ทราบถึงแนวคิดทั่วไปว่าด้วยการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
3. ทำให้ทราบถึงกฎหมายเกี่ยวกับการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญของประเทศไทยกับศาลในต่างประเทศ
4. ทำให้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขปัญหามาของการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองของประเทศไทย

บทที่ 2

ระบบศาล ระบบพิจารณาคดี แนวคิดเกี่ยวกับศาลปกครอง คดีปกครอง และการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญ

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งศาลปกครอง เพื่อให้ประชาชนสามารถฟ้องคดี และสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย มุ่งเน้นช่วยเหลือประชาชน การมีบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วยเหลือศาลให้สามารถค้นหาความจริงในคดีพิพาทต่าง ๆ นั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทุกฝ่าย และทำให้คู่กรณีไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี เพราะเมื่อมีบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ศาลสามารถเรียกใช้พยานผู้เชี่ยวชาญที่สมควรใจที่ขึ้นบัญชีไว้ ทำให้สามารถที่จะช่วยให้การพิจารณาคดีในศาลเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว อาทิ การนำพยานหลักฐานเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี การคัดค้านพยานหลักฐาน

คดีสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีความซับซ้อนทั้งในเรื่องของข้อเท็จจริง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือสภาพแวดล้อมต่างๆ ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่กรณีนำเสนอให้ศาลพิจารณา ซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าวต้องใช้ความรู้ความสามารถที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถเข้าใจได้ ต้องใช้ความรู้ความสามารถตามวิชาชีพที่เกิดจากประสบการณ์ทำงาน หรือที่ร่ำเรียนมาโดยเฉพาะเพื่อพิจารณาชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐานในข้อเท็จจริงเหล่านั้น ดังนั้น ศาลจึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักฐานเหล่านั้นเป็นเบื้องต้นว่าของพยานหลักฐานต่างๆ มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ ซึ่งพยานหลักฐานเหล่านั้นมีผลต่อการพิจารณาพิพากษาคดี และบางครั้งศาลไม่สามารถเข้าใจถึงพยานหลักฐานได้ศาลจึงต้องมีผู้ช่วยที่คอยให้คำแนะนำหรือให้ความรู้เกี่ยวกับพยานหลักฐานเหล่านั้น ซึ่งบุคคลที่คอยทำหน้าที่ดังกล่าวก็คือ พยานผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witness)

ในคดีปกครอง ศาลอาจมีคำสั่งแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อศึกษา ตรวจสอบหรือวิเคราะห์เรื่องใดๆ เกี่ยวกับคดี อันมิใช่การวินิจฉัยข้อกฎหมาย แล้วทำรายงานหรือให้ถ้อยคำต่อศาล¹ ทั้งนี้ เพื่อที่ศาลจะนำรายงานดังกล่าวมาใช้พิจารณาพิพากษาคดีต่อไป

¹ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543, ข้อ 55.

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับระบบศาลและระบบพิจารณาคดีในศาล แนวคิดเกี่ยวกับศาลปกครองและคดีปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญ ทั้งคุณสมบัติ สถานะ การนำพยานเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี การทำบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ การตั้งผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง และสิทธิและหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาคดี

2.1 ระบบศาลและระบบพิจารณาคดีในศาล

ในระบบกฎหมายทั่วโลกได้แบ่งออกเป็น 2 ระบบใหญ่ๆ คือ ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) และระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) ซึ่งจากการที่ระบบกฎหมายที่มีความแตกต่างกันทั้งสองระบบนี้ จึงทำให้เกิดระบบการพิจารณาคดีที่มีความแตกต่างกัน ดังนี้²

2.1.1 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System)

ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรมีสาธารณรัฐฝรั่งเศสและประเทศในภาคพื้นยุโรป เช่น เติร์กเมนิสถาน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นต้นแบบ ซึ่งเป็นระบบ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายโรมัน กฎหมายระบบนี้ให้ความสำคัญกับประมวลกฎหมาย (code) หรือกฎหมายลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นเหตุผลที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีศาลเป็นผู้ทำหน้าที่ปรับใช้กฎหมายพิจารณาพิพากษาคดี และศาลมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงแห่งคดี คู่ความในคดีมีหน้าที่นำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษา โดยศาลจะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกประเภทเข้าสู่ศาลได้³

2.1.2 ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System)

ระบบกฎหมายจารีตประเพณี มีสหราชอาณาจักรเป็นต้นแบบ และได้แพร่หลายไปยังสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆ ที่อยู่ในเครือจักรภพอังกฤษหรือเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ กฎหมายระบบนี้เกิดจากจารีตประเพณีต่างๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิม และหลักคำพิพากษาของศาลที่ผู้พิพากษาได้สร้างขึ้น (Judge made law) ระบบนี้ถือว่าศาลเปรียบเสมือนกรรมการของการต่อสู้คดีระหว่างคู่ความในคดี โดยศาลจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ซึ่งคู่ความมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานมาแสดงในศาลตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐาน โดยศาลจะพิจารณาพิพากษา

² โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2542), น. 1-4.

³ เข็มชัย ชูดวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2543), น. 3.

คดีตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาเสนอเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อมิให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้เปรียบเสียเปรียบกัน⁴

ซึ่งจากระบบกฎหมายที่มีความแตกต่างกันในนิติวิธี (Legal Method) ได้นำมาสู่ระบบศาลที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี ส่วนใหญ่แล้วระบบศาลจะมีลักษณะเป็นศาลเดี่ยว ส่วนประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่แล้วจะมีลักษณะเป็นศาลคู่ โดยระบบศาลทั้งสองแบบมีลักษณะเฉพาะ ดังนี้⁵

1) ระบบศาลเดี่ยว เป็นระบบที่ศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยคดีทุกประเภททั้งคดีแพ่ง คดีอาญา หรือคดีปกครอง โดยมีผู้พิพากษาซึ่งมีคุณสมบัติและความรู้ทางกฎหมายเป็นการทั่วไป ทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยคดี ระบบศาลเดี่ยวนี้นับพบเห็นได้ในประเทศที่ใช้กฎหมายแบบจารีตประเพณี เช่น สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ระบบศาลเดี่ยวจะมีศาลชั้นอุทธรณ์เป็นส่วนหนึ่งของศาลยุติธรรม โดยในศาลฎีกาอาจมีคณะหรือแผนกซึ่งได้รับมอบหมายให้มีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นอุทธรณ์โดยเฉพาะก็ได้

2) ระบบศาลคู่ เป็นระบบที่ให้อำนาจศาลยุติธรรมพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาเท่านั้น โดยคดีประเภทอื่นๆ จะอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลพิเศษที่จัดตั้งแยกออกเป็นเอกเทศจากศาลยุติธรรม เช่น ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยคดีรัฐธรรมนูญศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครอง เป็นต้น ระบบศาลคู่เป็นระบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ระบบศาลคู่เป็นระบบที่มีศาลปกครองแยกออกมาเป็นเอกเทศจากศาลยุติธรรม กล่าวคือ เป็นระบบที่มีศาลปกครองชั้นต้นและศาลปกครองสูงสุดควบคู่ไปกับศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกาในระบบศาลยุติธรรมซึ่งในกรณีที่คู่กรณีในคดีปกครองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พอใจคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลปกครองชั้นต้นก็ให้อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นต่อศาลปกครองสูงสุด และเมื่อศาลปกครองมีคำพิพากษาหรือคำสั่งอย่างไรแล้ว คดีนั้นย่อมเป็นที่สุด คู่กรณีจะคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองต่อศาลอื่นไม่ได้อีก

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้แบ่งศาลออกเป็น 4 ประเภท นั่นคือ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลยุติธรรม และศาลทหาร ซึ่งระบบ

⁴ สุภัทรา สังข์ทอง, “เอกสิทธิ์ที่จะไม่ต้องตอบคำถามของพยานในคดีแพ่ง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. 11.

⁵ วันชัย นวลเขียว, “การจัดให้มีระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น. 9.

การพิจารณาคดีในศาลทั้ง 4 ประเภทนี้ มีระบบการพิจารณาคดีที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ คือ ระบบกล่าวหา (Accusatory System) และระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ซึ่งระบบการพิจารณาคดีทั้งสองรูปแบบมีลักษณะการพิจารณาคดี ดังนี้

2.1.3 การพิจารณาคดีในระบบกล่าวหา⁶ (Accusatory System)

ระบบกล่าวหาเป็นระบบการพิจารณาคดีของประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี ที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศอังกฤษ ซึ่งต่อมาได้ถูกนำไปใช้ในประเทศอาณานิคมของอังกฤษ การพิจารณาคดีในระบบกล่าวหายังคงใช้กันในประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย และสิงคโปร์ เป็นต้น

การพิจารณาคดีในระบบกล่าวหาเป็นวิธีการที่พัฒนาขึ้นมาใช้แทนการแก้แค้นกัน เป็นการส่วนตัว โดยผู้เสียหายจะฟ้องคดีอาญาเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง แล้วรวบรวมพยานหลักฐานมานำสืบความผิดของจำเลยในศาล ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีได้เองในฐานะผู้กล่าวหา และสามารถยกประเด็นแห่งคดีหรือนำสืบพยานได้เอง โดยผู้พิพากษาจะทำหน้าที่เป็นคนกลางพิจารณาคดี

การพิจารณาคดีของกฎหมายระบบนี้เป็นระบบที่มีบุคคลคนหนึ่งได้แก่ ผู้เสียหายนำเรื่องราวมาฟ้องกล่าวหาบุคคลหนึ่งต่อผู้มีอำนาจ เพื่อให้ผู้มีอำนาจนั้นชำระความให้แก่ตน ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดีจึงแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ผู้กล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหา และศาล โดยผู้กล่าวหาจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกกล่าวหา ส่วนผู้ถูกกล่าวหาจะมีหน้าที่นำสืบหักล้างพยานหลักฐานของผู้กล่าวหา ศาลมีหน้าที่คอยควบคุมให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายดำเนินคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดี เนื่องจากระบบนี้เน้นความเป็นกลางของศาล ศาลจึงมีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีได้น้อยมาก เป็นเรื่องของกลุ่มความแต่ละฝ่ายที่จะเสนอข้อเท็จจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง ศาลจะไม่ซักถามพยานในเรื่องอื่นนอกเหนือไปจากที่กลุ่มความนำสืบ และเนื่องจากศาลต้องวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด ศาลจึงมีดุลพินิจเกี่ยวกับการดำเนินคดีน้อย การดำเนินคดีต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของการพิจารณาและการสืบพยาน ซึ่งทั้งศาลและกลุ่มความจะต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด การกระทำผิดกฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจทำให้คดีต้องถูกยกฟ้องได้

การพิจารณาคดีในระบบกล่าวหาถือว่าเป็นหน้าที่ของกลุ่มความแต่ละฝ่ายอาจต้องเสนอพยานหลักฐานของตนและศาลจะพิจารณาเฉพาะพยานหลักฐานที่กลุ่มความเสนอต่อศาลเท่านั้น โดยสันนิษฐานว่ากลุ่มความจะเสนอพยานหลักฐานที่ตนคิดว่าดีที่สุด แม้ตามความเป็นจริงในบางคดีจะไม่ได้เสนอพยานหลักฐานโดยครบถ้วน ทั้งนี้ ไม่ว่าจะป็นกรณีที่กลุ่มความจงใจหรือพลั้งเผลอก็ตาม

⁶ เพิ่งอ้าง, น. 10.

โดยทั่วไปศาลจะไม่เรียกพยานหลักฐานมาสืบเอง เว้นแต่ในกรณีที่มีความจำเป็น หรือหากศาลจะเรียกพยานมาสืบเองได้ก็โดยความยินยอมของกลุ่มความเท่านั้น ระบบกล่าวหาจึงให้ความสำคัญอย่างสูงต่อหลักเกณฑ์ต่อไปนี้ คือ⁷

1) การสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดจริง

2) โจทก์และจำเลยมีฐานะในศาลเท่าเทียมกัน โดยโจทก์มีหน้าที่ในการพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหาจริง

3) ศาลจะวางตนเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ทำหน้าที่เหมือนกรรมการตัดสินกีฬาคอยควบคุมให้ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะพยาน โดยเคร่งครัด การปฏิบัติผิดหลักเกณฑ์อาจถูกศาลพิพากษายกฟ้องโจทก์ได้ ทั้งๆ ที่ปรากฏว่าจำเลยกระทำความผิดถ้าพยานหลักฐานที่โจทก์นำมาแสดงต่อศาลนั้นเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ

4) ศาลจะมีบทบาทค้นหาความจริงน้อยมาก เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของคู่กรณี หรือคู่ความจะต้องแสวงหาพยานมาแสดง ศาลไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐาน

สำหรับประเทศไทยเรานั้น ได้มีการใช้การพิจารณาคดีในระบบกล่าวหาสำหรับคดีแพ่งและคดีอาญา ยกเว้นศาลฎีกาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

2.1.4 การพิจารณาคดีในระบบไต่สวน⁸ (Inquisitorial System)

ระบบไต่สวนเป็นระบบการพิจารณาคดีของประเทศในภาคพื้นยุโรป ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายโรมัน เป็นระบบการพิจารณาของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ซึ่งให้ศาลเข้าไปมีส่วนร่วมในการไต่สวนความจริงในการพิจารณาคดี การพิจารณาคดีระบบไต่สวนนี้มีที่มาจากการชำระความของพระในศาสนาโรมันคาทอลิก ด้วยเหตุที่ในอดีตฝ่ายศาสนจักรมีอิทธิพลต่อฝ่ายอาณาจักรเป็นอย่างมาก จึงทำให้วิธีการพิจารณาในระบบไต่สวนแพร่หลายไปในประเทศต่างๆ ในยุโรป การพิจารณาคดีในระบบไต่สวนเป็นการพิจารณาคดีที่มีผู้กระทำความผิดกฎหมายศาสนาด้วยวิธีการชักฟอกโดยกรรมการ ผู้เกี่ยวข้องในการพิจารณาคดีจึงมีเพียง 2 ฝ่าย คือ ผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่สวน ผู้ไต่สวนเป็นผู้ซักถามพยานและเป็นผู้ค้นหาความจริงด้วยตนเอง ศาลที่ใช้การพิจารณาคดีในระบบไต่สวนจึงมีบทบาทในการค้นหาความจริงมาก ไม่ว่าจะเป็นการสืบพยาน ซักถามพยาน ศาลจะเป็นผู้ดำเนินการเองโดยตลอด ผู้อื่นจะถามพยานต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน เนื่องจากการพิจารณาคดีในระบบไต่สวนเป็นระบบที่มุ่งจะค้นหาความจริงเป็นสำคัญ

⁷ เพิ่งอ้าง, น. 10.

⁸ เพิ่งอ้าง, น. 11.

และเพื่อให้ศาลทำงานได้คล่องตัว กฎเกณฑ์ต่างๆ ในการพิจารณาคดีจึงไม่เข้มงวดเท่ากับระบบกล่าวหา

การพิจารณาคดีในระบบไต่สวนจึงมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1) การพิจารณาคดีในระบบไต่สวนไม่มุ่งเน้นเรื่องความเท่าเทียมกันของกลุ่มความอย่างในระบบกล่าวหา ผู้เกี่ยวข้องในการพิจารณาคดีจึงมีเพียงสองฝ่าย คือ ผู้ไต่สวนซึ่งทำหน้าที่โดยศาลและ ผู้ถูกไต่สวน

2) การพิจารณาคดีในระบบไต่สวนถือว่าหน้าที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริงเป็นของศาล ศาลมีบทบาทสำคัญในการที่จะสืบพยานหรือคดีสืบพยานก็ได้ และถึงแม้คู่ความจะมีสิทธินำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล ศาลก็มีอำนาจสั่งให้สืบพยานเพิ่มเติมอีกก็ได้ โดยวิธีปฏิบัติในการถามพยานก็จะให้ศาลเป็นผู้ซักถามก่อนแล้วคู่ความค่อยซักถามภายหลัง

3) การพิจารณาคดีในระบบไต่สวนกฎหมายลักษณะพยานจะไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญนัก และไม่มีการคัดพยานหรือกฎที่ห้ามนำเสนอพยานหลักฐานประเภทหนึ่งประเภทใด ส่วนใหญ่ศาลจะรับฟังพยานหลักฐานได้ทุกประเภท เว้นแต่พยานหลักฐานนั้นไม่เกี่ยวข้องกับคดี

4) ศาลมีอำนาจอย่างกว้างขวางที่จะใช้ดุลยพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานที่เสนอมา โดยคู่ความและดุลยพินิจนี้มักถูกโต้แย้งไม่ได้ นอกจากนั้นแล้ว ศาลยังมีดุลยพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานได้อย่างเต็มที่

สำหรับประเทศไทยเรานั้น ได้มีการใช้การพิจารณาในระบบไต่สวนสำหรับศาลฎีกา แผนกคดีอาญาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ศาลคดีคุ้มครองผู้บริโภค และใช้การพิจารณาคดีในระบบไต่สวนในคดีที่ใช้อำนาจตามกฎหมายมหาชนในศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับศาลปกครอง และคดีปกครอง⁹

แต่เดิมระบบศาลของประเทศไทยเป็นระบบศาลเดี่ยว โดยมีศาลยุติธรรมเป็นองค์กรตุลาการที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาอารรถคดีต่างๆ รวมทั้งคดีปกครอง ภายหลังเมื่อประเทศไทยได้ปฏิรูปการเมืองโดยการตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ขึ้น รัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลปกครองแยกต่างหากจากศาลอื่นๆ ในลักษณะศาลคู่ ส่งผลให้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ทำให้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2542 ปัจจุบันศาลปกครองมีอยู่ด้วยกัน 2 ชั้น ได้แก่ ศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น

⁹ เพิ่งอ้าง, น. 12.

ศาลปกครองเป็นองค์กรตุลาการที่จัดตั้งขึ้นแยกออกมาจากศาลยุติธรรมภายใต้ระบบศาลคู่ เพื่อให้ศาลปกครองทำหน้าที่เป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการในกระบวนการยุติธรรมทางปกครองแยกต่างหากจากศาลยุติธรรมที่ใช้อำนาจตุลาการในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งและอาญา ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครองโดยเฉพาะ รวมทั้งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลปกครอง เช่น คดีพิพาทเกี่ยวกับการใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางการปกครองของคณะกรรมการการเลือกตั้งที่ดำเนินการตามมติของคณะกรรมการการเลือกตั้ง และมีใช้การวินิจฉัยชี้ขาดของคณะกรรมการการเลือกตั้งซึ่งเป็นการใช้อำนาจโดยตรงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2550

คดีปกครอง หมายถึง คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่งหรือการกระทำอื่นใดเนื่องจากการกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจหน้าที่หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือโดยไม่ถูกต้องตามรูปแบบขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้น หรือโดยไม่สุจริตหรือมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็นหรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจ โดยมีชอบ หรือคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร หรือคดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือจากกฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร หรือคดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองหรือคดีที่มีกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฟ้องคดีเพื่อบังคับให้บุคคลต้องกระทำหรือละเว้นกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด¹⁰

วิธีพิจารณาคดีปกครอง หมายถึง การฟ้องคดีและการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีปกครองโดยศาลปกครองและคู่กรณี โดยมีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และระเบียบที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 เป็นกฎหมายแม่บทที่ใช้เป็นกรอบในการพิจารณาคดีปกครองตั้งแต่การกำหนดประเภทของคดีปกครอง เขตอำนาจของศาลปกครอง การฟ้องคดีปกครอง การดำเนินคดีปกครอง และการทำคำพิพากษาหรือคำสั่งทางปกครอง

¹⁰ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 วรรคหนึ่ง

2.2.1 ลักษณะพิเศษของวิธีพิจารณาคดีปกครอง

วิธีพิจารณาคดีปกครองจะมีลักษณะพิเศษซึ่งเป็นลักษณะหลายประการที่แตกต่างไปจากระบบวิธีพิจารณาความแพ่งอยู่ 4 ประการ¹¹ คือ

2.2.1.1 วิธีพิจารณาคดีในระบบไต่สวน

การพิจารณาพิพากษาคดีปกครองมีความจำเป็นที่จะต้องได้มาซึ่งความจริงโดยไม่จำกัดหรือผูกพันตามข้อเท็จจริงที่คู่กรณีนำเสนอ และด้วยเหตุที่ลักษณะของคดีปกครองมีพื้นฐานข้อพิพาทที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันของคู่กรณี ประกอบกับพยานหลักฐานส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของคู่กรณีที่เป็นหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีความพร้อมหรือความสามารถในการเสนอข้อเท็จจริงและแสดงพยานหลักฐานต่อศาลมากกว่าคู่กรณีฝ่ายที่เป็นเอกชน ดังนั้น การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีปกครองจึงมีลักษณะพิเศษที่สำคัญ คือ ศาลปกครองมีบทบาทสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่จำเป็นต่อการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งศาลไม่จำเป็นต้องผูกพันกับข้อเท็จจริงที่คู่ความกล่าวอ้างในคำฟ้องหรือคำให้การและพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบอาจแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม¹² ดังนั้น การแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีด้วยวิธีการไต่สวนจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมแก่การพิจารณาคดีปกครองที่คู่กรณีในคดีมีสิทธิในทางกฎหมายที่ไม่เท่าเทียมกัน

2.2.1.2 วิธีพิจารณาคดีที่เน้นกระบวนการพิจารณาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร

การดำเนินกระบวนการพิจารณาต่างๆ ตั้งแต่ขั้นตอนการทำคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้าน คำให้การ คำให้การเพิ่มเติม คำแถลงการณ์ ตลอดจนคำพิพากษาหรือคำสั่งที่วินิจฉัยชี้ขาดคดี ซึ่งล้วนต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ การที่การใช้อำนาจเหนือการดำเนินกิจกรรมทางปกครองมีการกระทำโดยมีเอกสารหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรการพิพากษาคัดสินคดีปกครองจึงสามารถพิจารณาข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับคดีได้จากสิ่งที่ปรากฏเป็นเอกสารหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยไม่เน้นการสืบพยานบุคคล

¹¹ ชาลนัย แสงศักดิ์, คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550), น. 203.

¹² วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาลปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544), น. 177.

2.2.1.3 วิธีพิจารณาคดีที่เรียบง่าย

การพิจารณาคดีปกครองยึดถือหลักความเรียบง่ายเพื่อให้คู่กรณีสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาได้ด้วยตนเอง เช่น การไม่ต้องมีทนายความ การมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินคดีปกครอง การยื่นคำฟ้องโดยส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนได้ เป็นต้น

2.2.1.4 วิธีพิจารณาคดีที่มีการถ่วงดุลอำนาจของตุลาการ

การพิจารณาคดีปกครองมีการกำหนดให้มี “ตุลาการผู้แถลงคดี” ซึ่งเป็นตุลาการที่มีได้อยู่ในองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีนั้น เป็นผู้ทำหน้าที่จัดทำสรุปข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย และเสนอความเห็นของตนในการวินิจฉัยต่อ องค์คณะพิจารณาคดี¹³ ความเห็นของตุลาการผู้แถลงคดีจะเป็นสิ่งที่ถ่วงดุลความเห็นขององค์คณะ เพราะจะทำให้องค์คณะมีความละเอียดรอบคอบมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีความเห็นแตกต่างไปจากความเห็นขององค์คณะและความเห็นนั้นมีเหตุผลที่รับฟังได้อย่างยิ่ง

กรณีจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในคดีปกครองศาลปกครองจะดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงในระบบไต่สวนโดยตุลาการทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการจัดให้มีกระบวนการโต้ตอบเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างคู่กรณีในรูปคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้าน และคำให้การเพิ่มเติม ตุลาการอาจแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมด้วยการนัดไต่สวนคู่กรณีและพยานหลักฐานของแต่ละฝ่าย โดยตุลาการจะเป็นผู้ซักถามเอง และสามารถแสวงหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานอื่นได้เท่าที่จำเป็น เช่น การเรียกพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น การพิจารณาคดีปกครองจึงมีความแตกต่างจากการพิจารณาคดีแพ่งในศาลยุติธรรมที่ใช้ระบบกล่าวหาที่ผู้พิพากษาเป็นเพียงผู้กำกับดูแลให้คู่ความปฏิบัติหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด ซึ่งหากศาลปกครองใช้การพิจารณาคดีเช่นเดียวกับศาลยุติธรรม คู่กรณีฝ่ายเอกชนจะอยู่ในฐานะเสียเปรียบเป็นอย่างมาก เพราะคดีปกครองโดยทั่วไป เพราะด้วยรูปแบบที่คดีปกครองเป็นข้อพิพาทระหว่างประชาชนกับหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งคู่กรณีฝ่ายรัฐมีความพร้อมในการต่อสู้คดีมากกว่าฝ่ายเอกชน รวมทั้งกรณีการนำพยานหลักฐานเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งพยานหลักฐานส่วนใหญ่มักอยู่ในความครอบครองของฝ่ายรัฐ เพราะฉะนั้นตุลาการในศาลปกครองจึงจำเป็นต้องเข้ามาแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยตนเองตามระบบไต่สวนเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี

¹³ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 58 วรรคหนึ่ง

2.2.2 บุคลากรในกระบวนการพิจารณาคดีปกครอง

ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครองนั้นจะมีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาคดีปกครองที่สำคัญ ดังนี้

2.2.2.1 ตุลาการศาลปกครอง

ศาลปกครองมีการแบ่งตุลาการออกเป็น 2 กลุ่มตำแหน่ง คือ ตุลาการศาลปกครองชั้นต้น และตุลาการศาลปกครองสูงสุด

ศาลปกครองชั้นต้นแต่ละศาลจะมีตำแหน่งตุลาการศาลปกครอง 4 ตำแหน่ง ได้แก่ อธิบดีศาลปกครองชั้นต้น รองอธิบดีศาลปกครองชั้นต้น ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองชั้นต้น และตุลาการศาลปกครองชั้นต้น ทั้งนี้ ตามจำนวนที่คณะกรรมการตุลาการศาลปกครอง (ก.ศป.) กำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา¹⁴ โดยผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นตุลาการศาลปกครองชั้นต้นต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด เช่น มีอายุไม่ต่ำกว่า 35 ปี เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาตามหลักเกณฑ์ของ ก.ศป. และมีประสบการณ์การทำงานตามที่กฎหมายกำหนด¹⁵ และไม่มีลักษณะต้องห้าม เช่น เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น และเมื่อ ก.ศป. พิจารณาคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนและมีความเหมาะสมที่จะแต่งตั้งให้เป็นตุลาการศาลปกครองชั้นต้นแล้ว ให้เสนอรายชื่อต่อนายกรัฐมนตรีเพื่อนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง¹⁶

ศาลปกครองสูงสุดมีตำแหน่งตุลาการศาลปกครองสูงสุด 4 ตำแหน่ง ได้แก่ ประธานศาลปกครองสูงสุด รองประธานศาลปกครองสูงสุด ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองสูงสุด และตุลาการศาลปกครองสูงสุด ทั้งนี้ ตามจำนวนที่คณะกรรมการตุลาการศาลปกครอง (ก.ศป.) กำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา¹⁷ โดยผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นตุลาการศาลปกครองสูงสุดจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด เช่น มีอายุไม่ต่ำกว่า 45 ปี เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในสาขาวิชาตามหลักเกณฑ์ของ ก.ศป. และมีประสบการณ์การทำงานตามที่กฎหมายกำหนด¹⁸ และไม่มีลักษณะต้องห้าม เช่น เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น¹⁹ เมื่อ ก.ศป. พิจารณาคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนและมีความ

¹⁴ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 17

¹⁵ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 18

¹⁶ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 19 วรรคหนึ่ง

¹⁷ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 12

¹⁸ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 13

¹⁹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 14

เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งให้เป็นตุลาการศาลปกครองสูงสุดแล้ว ให้เสนอรายชื่อต่อ นายกรัฐมนตรีนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง²⁰

การพิจารณาคดีในศาลปกครองจะทำการพิจารณาเป็นองค์คณะ โดยในศาลปกครอง ชั้นต้นจะต้องมีตุลาการอย่างน้อยสามคนเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษา ส่วนในศาลปกครองสูงสุด จะต้องมีตุลาการอย่างน้อยห้าคนเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษา²¹ ทั้งนี้ ตุลาการหัวหน้าคณะในศาลปกครองชั้นต้นหรือตุลาการหัวหน้าคณะในศาลปกครองสูงสุดจะแต่งตั้งตุลาการในองค์คณะคนหนึ่งเป็นตุลาการเจ้าของสำนวนเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการรวบรวมข้อเท็จจริงจากคำฟ้อง คำให้การ และรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาพิพากษาคดี²² นอกจากนี้ยังมีตุลาการอีกประเภทหนึ่งซึ่งมิได้ร่วมเป็นองค์คณะในคดีเรียกว่า “ตุลาการผู้แถลงคดี” โดยจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสรุปข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย และเสนอความเห็นในการวินิจฉัยคดีของตนตามที่ได้รับสำนวนมาโดยอิสระต่อองค์คณะว่าเป็นอย่างไร ความเห็นของตุลาการผู้แถลงคดีจะเป็นสิ่งที่ถ่วงดุลความเห็นขององค์คณะ เพราะจะทำให้องค์คณะมีความละเอียด รอบคอบ และมีเหตุผลสนับสนุนอย่างหนักแน่นในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองแต่ละคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากมีความเห็นแตกต่างไปจากความเห็นของตุลาการผู้แถลงคดีก็ต้องมีเหตุผลที่รับฟังได้อย่างยิ่ง

2.2.2.2 พนักงานคดีปกครอง

พนักงานคดีปกครองเป็นข้าราชการฝ่ายศาลปกครองสังกัดสำนักงานศาลปกครองโดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยตุลาการเจ้าของสำนวนในการดำเนินคดีปกครอง ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานคดีปกครองดังกล่าวนี้ มาตรา 57 วรรคห้า แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2539 บัญญัติให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ซึ่งที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดก็ได้ออกระเบียบว่าด้วยองค์คณะการจ่ายสำนวน การโอนคดี การปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการในศาลปกครอง การคัดค้านตุลาการในศาลปกครอง การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานคดีปกครอง และการมอบอำนาจให้ดำเนินคดีปกครองแทน พ.ศ. 2544 โดยข้อ 19 ของระเบียบดังกล่าว กำหนดว่าการทำหน้าที่ช่วยเหลือตุลาการศาลปกครองของพนักงานคดีปกครอง เป็นการช่วยเหลือการดำเนินคดีปกครองตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง ทั้งนี้ ตามที่ได้รับมอบหมายจาก

²⁰ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 15 วรรคหนึ่ง

²¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 54

²² อัครวิทย์ สุมาวงศ์, คำอธิบายวิธีพิจารณาคดีปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงานศาลปกครอง, 2544), น. 16.

ตุลาการเจ้าของสำนวนมอบหมาย มาตรา 79 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 บัญญัติให้พนักงานคดีปกครองที่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ตุลาการเจ้าของสำนวนมอบหมายเป็นเจ้าพนักงานตำแหน่งพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งทำให้การกระทำผิดต่อพนักงานคดีปกครองซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามกรณีดังกล่าว เป็นการกระทำความผิดต่อเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม และหากพนักงานคดีปกครองกระทำความผิดเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่เป็นการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญา

2.2.2.3 พยานบุคคล

วิธีพิจารณาคดีปกครองเป็นวิธีพิจารณาโดยใช้ระบบไต่สวน²³ ที่เน้นกระบวนการพิจารณาเป็นหนังสือเป็นหลัก²⁴ ทั้งนี้ การแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีปกครองนั้น นอกจากการแสวงหาข้อเท็จจริงจากคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้านคำให้การ และคำให้การเพิ่มเติมที่คู่กรณีเป็นฝ่ายเสนอต่อศาลแล้วตุลาการเจ้าของสำนวนอาจแสวงหาข้อเท็จจริงจากพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญ หรือพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากพยานหลักฐานของคู่กรณี²⁵ ซึ่งจากข้อพิจารณาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า ไม่ใช่แต่เพียงเอกสารเท่านั้นที่มีส่วนสำคัญต่อวิธีพิจารณาคดีปกครอง พยานบุคคลก็จัดเป็นพยานหลักฐานประเภทหนึ่งในวิธีพิจารณาคดีปกครอง อย่างไรก็ตาม ในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาลถ้าต้องมีการให้ถ้อยคำของคู่กรณี พยานบุคคลใดๆ ให้ศาลเป็นผู้ซักถาม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witness)

พยานผู้เชี่ยวชาญเป็นบุคคลที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งโดยการศึกษาหรือประสบการณ์พิเศษแล้วมีความรู้ในเรื่องราวเฉพาะเรื่องสูงกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไปที่ได้ผ่านการฝึกฝนอบรม เช่นว่า

²³ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 5

²⁴ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 5 วรรคหนึ่ง การพิจารณาพิพากษาคดีต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว แต่ต้องเปิดโอกาสให้คู่กรณีชี้แจงและแสดงพยานหลักฐานประกอบคำชี้แจงของตนตามสมควรแก่กรณี แต่การชี้แจงต้องทำเป็นหนังสือเว้นแต่เป็นกรณีศาลอนุญาตให้ชี้แจงด้วยวาจาต่อหน้าศาล

²⁵ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 50

นั้น และสามารถที่จะทำความอันแน่นอนแม่นยำหรือใช้เหตุผลที่เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจอย่างถูกต้องซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัยคดี²⁶

2.3.1 ความหมายของพยานผู้เชี่ยวชาญ²⁷

พยานบุคคลจำพวกหนึ่งที่กฎหมายลักษณะพยานกำหนดหลักเกณฑ์การนำสืบพยานไว้เป็นพิเศษ คือ พยานผู้มีความรู้ความชำนาญโดยเฉพาะในแขนงใดแขนงหนึ่ง โดยสภาพแล้วพยานพวกนี้ไม่ได้เห็นเหตุการณ์ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงในคดีโดยตรง โดยหลักจึงไม่อาจเป็นพยานในคดีได้ แต่ความเห็นของบุคคลเหล่านี้อาจทำให้ศาลสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีได้ จึงเรียกพยานพวกนี้ว่า “พยานความเห็น” (Opinion Witness) หลักเบื้องต้นสำหรับพยานความเห็น คือ พยานประเภทนี้ศาลจะไม่รับฟัง แต่ในทางปฏิบัติตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 ศาลรับฟังความเห็นของแพทย์ในคดีทำร้ายร่างกาย และนับแต่กลางศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ศาลยอมรับฟังความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็นปกติในเรื่องที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ หรือเรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากกฎหมาย (Buckle V. Thomas, 1554)²⁸ โดยในเบื้องต้นแรกเห็นว่าคุณเชี่ยวชาญเป็นผู้ช่วยเหลือศาล แต่ต่อมาในภายหลังถือว่าผู้เชี่ยวชาญมีฐานะเหมือนพยานธรรมดาคนหนึ่งพยานผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นเหมือนพยานธรรมดา ดังนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญจึงถูกชักก้านในประเด็นความรู้ ความชำนาญ ความน่าเชื่อถือ ความลำเอียง หรือความไม่อยู่ครบรอบรอย

คำว่า พยานผู้เชี่ยวชาญ หากแบ่งแยกคำออกจากกันเป็นคำก็จะพบว่าคำดังกล่าวประกอบไปด้วยคำสองคำ คือ “พยาน” และคำว่า “ผู้เชี่ยวชาญ” ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

พยาน ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์อธิบายว่า “สภาวะอันใด มีสภาวะรู้เห็นได้ยืนโดยจริงอันสำแดงซึ่งข้อความให้ขาดสงสัยแห่งชนทั้งหลายผู้วิวาทกัน สภาวะนั้นมีชื่อว่า สักขี คือ พยาน”²⁹ พยานจึงมีความหมายครอบคลุมไปถึงพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ

พยาน หมายถึงหลักฐานเครื่องพิสูจน์ข้อเท็จจริง ผู้ที่รู้หรือข้อเท็จจริงที่ใช้เป็นหลักฐานเพื่อพิสูจน์ได้ บุคคลซึ่งเห็นเหตุการณ์ ให้การในเรื่องหรือสิ่งที่ตนได้เห็น ได้ยินหรือได้รับรู้มาโดยวิธีอื่น³⁰

²⁶ ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, พยานผู้เชี่ยวชาญทั่วไปและพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม, นิติศาสตร์, เสวนา เรื่อง “การระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมตามระบบกฎหมายต่างประเทศ,” สองปีสถาบันวิจัยและพัฒนาศักดิ์สองปีนิติศาสตร์เสวนา, น. 5.

²⁷ วันชัย นวลเขียว, “การจัดให้มีระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น. 18.

²⁸ Black, Henry Campbell, 1860-1927, Black's Law Dictionary, Abridged 5th Edition (6th reprint-1989), (West publishing Co., Ltd.), p 298.

²⁹ พระไอยการลักษณะพยาน ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1, น. 328.

ผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witness) หมายถึง บุคคลซึ่งมีความรู้ในเรื่องราวเฉพาะเป็นการพิเศษ โดยที่ความรู้รอบได้จากการศึกษา หรือจากประสบการณ์เฉพาะตนที่บุคคลธรรมดากระทำไม่ได้ หรือไม่มีความสามารถนี้ บุคคลซึ่งโดยพฤติการณ์แห่งการใช้ชีวิตและการทำงาน มีความชำนาญในการให้ความเห็นต่อปัญหาข้อพิพาท หรือช่วยเหลือศาลหรือคนธรรมดาได้เข้าใจความหมายเฉพาะเหล่านั้น³¹

ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในทางศิลปะ วิทยาศาสตร์ การฝีมือ การค้า หรือการทำงานที่ทำ หรือในกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งความเห็นของผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อความในประเด็นแห่งคดี ไม่ว่าผู้นั้นจะมีอาชีพในการทำงานหรือไม่ก็ตาม

พยานผู้เชี่ยวชาญ³² หมายถึง พยานผู้มาเบิกความให้ความเห็นต่อศาล ในฐานะเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษในวิชาการบางอย่าง เช่น เรื่องเกี่ยวกับอาวุธปืน การตรวจเลือด ตรวจลายมือ ตรวจลายพิมพ์นิ้วมือ ตรวจลายเซ็น ตรวจเอกสารปลอม ตรวจศิลปวัตถุ ยา เชื้อโรคและไวรัสต่างๆ วัตถุเคมี วัตถุระเบิด การตรวจบาดแผล การให้ความเห็นเกี่ยวกับอุบัติเหตุ การเกิดอัคคีภัย การให้ความเห็นเกี่ยวกับวิทย์ โทรทัศน์ การสื่อสารในระบบอื่น การก่อสร้าง การคำนวณเครื่องยนต์กลไก ตลอดจนเรื่องกฎหมายต่างประเทศ

2.3.2 ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ชำนาญการพิเศษ และผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ³³

1) ผู้เชี่ยวชาญ

ป. วิ. พ. มาตรา 99 บัญญัติว่า “ถ้าศาลเห็นว่า จำเป็นที่จะต้องตรวจบุคคล วัตถุ สถานที่ หรือตั้งผู้เชี่ยวชาญ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 129 และ 130 เมื่อศาลเห็นสมควร ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะอยู่ในชั้นใด หรือเมื่อมีคำขอของกลุ่มความฝ่ายใด ภายใต้งบบังคับแห่งบทบัญญัติมาตรา 87 และ 88 ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งกำหนดการตรวจหรือการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเช่นนั้นได้”

บทบัญญัติแห่งมาตรานี้ไม่ตัดสิทธิของกลุ่มความ ในอันที่จะเรียกบุคคลผู้มีความรู้เชี่ยวชาญมาเป็นพยานฝ่ายตนได้”

³⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554

³¹ วันชัย นวลเขียว, “การจัดให้มีระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น. 19.

³² โสภณ รัตนาร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2542), น. 444.

³³ ศาสตราจารย์เรีงธรรม ลัดพลี, คำอธิบายกฎหมายพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2545), น. 141.

ป. วิ. พ. มาตรา 129 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะมีคำสั่งให้แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวมา ในมาตรา 99 โดยที่ศาลเห็นสมควร หรือโดยที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอนั้น”

(1) การแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเช่นนั้น ให้อยู่ในดุลพินิจของศาล แต่ศาลจะเรียกคู่ความมา ให้ตกลงกันกำหนดตัวผู้เชี่ยวชาญที่จะแต่งตั้งนั้นก็ ได้ แต่ศาลจะบังคับบุคคลใดให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ ไม่ได้ นอกจากบุคคลนั้นได้ยินยอมลงชื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญไว้ในทะเบียนผู้เชี่ยวชาญของศาลแล้ว

(2) ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจถูกคัดค้านได้ และต้องสาบานหรือปฏิญาณตนทั้งมีสิทธิ ที่จะได้รับค่าธรรมเนียม และรับค่าใช้จ่ายที่ได้ออกไป ตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่า ด้วยการนั้น”

ป. วิ. พ. มาตรา 130 บัญญัติว่า “ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้ง อาจแสดงความเห็นด้วยวาจา หรือเป็นหนังสือก็ได้ แล้วแต่ศาลจะต้องการ ถ้ายังไม่เป็นที่พอใจในความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ทำ เป็นหนังสือนั้น หรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดเรียกร้อง โดยทำเป็นคำร้องให้ศาลเรียกให้ผู้เชี่ยวชาญทำ ความเห็นเพิ่มเติมเป็นหนังสือ หรือเรียกให้มาศาลเพื่ออธิบายด้วยวาจา หรือให้ตั้งผู้เชี่ยวชาญคนอื่นอีก

ถ้าผู้เชี่ยวชาญที่ศาลตั้งจะต้องแสดงความเห็นด้วยวาจา หรือต้องมาศาลเพื่ออธิบายด้วย วาจา ให้นำบทบัญญัติในลักษณะนี้ว่าด้วยพยานบุคคลมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

2) ผู้ชำนาญการพิเศษ³⁴

ป. วิ. อ. มาตรา 243 บัญญัติว่า “ผู้ใด โดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษใน การใดๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลป ฝีมือ พาณิชยกรรม การแพทย์ หรือกฎหมายต่างประเทศ และ ซึ่งความเห็นของเขานั้น อาจมีประโยชน์ในการวินิจฉัยคดีในการสอบสวน ใ้สอบสวนมูลฟ้อง หรือ พิจารณา อาจเป็นพยานเรื่องต่างๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกายหรือจิตของผู้เสียหาย ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตรวจลายมือ ทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่นๆ

ศาลจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษ ทำความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความ ประกอบหนังสือนั้น ให้ส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสามวัน ก่อนวันเบิกความ”

ป. วิ. อ. มาตรา 244 บัญญัติว่า “ถ้าศาล หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ เห็นจำเป็นเนื่องในการไต่สวนมูลฟ้อง พิจารณา หรือสอบสวน ที่จะต้องตรวจศพ แม้ว่าจะได้บรรจุ หรือฝังแล้วก็ตาม ก็ให้มีอำนาจสั่งให้อาศพนั้นให้ผู้ชำนาญการพิเศษตรวจสอบได้”

³⁴ เติ้งอ๋าง, น. 142.

3) ผู้มีความเชี่ยวชาญ³⁵

ป. วิ. พ. มาตรา 98 บัญญัติว่า “คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะอ้างบุคคลใดเป็นพยานของตนก็ได้ เมื่อบุคคลนั้นเป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในศิลป วิทยาศาสตร์ การฝีมือ การค้า หรือการทำงานที่ทำหรือในกฎหมายต่างประเทศ และซึ่งความเห็นของพยาน อาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อความในประเด็น ทั้งนี้ ไม่ว่าพยานจะมีผู้มีอาชีพในการนั้นหรือไม่”

จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลจะฟังความเห็นได้นั้นมีอยู่ 3 ประเภท คือ

(1) ผู้เชี่ยวชาญ (Expert) คือ บุคคลที่ศาลแต่งตั้ง ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 99 และ มาตรา 129 เมื่อศาลเห็นสมควร หรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องโดยต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่ง ป.วิ.พ. มาตรา 87 และ 88 กล่าวคือ ต้องเป็นการนำมาเบิกความเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่คู่ความฝ่ายที่ร้องขอต้องนำสืบ และได้แสดงความจำนงอ้างอิงยื่นบัญชีระบุพยานไว้ ก่อนวันชี้สองสถานหรือวันสืบพยานไม่น้อยกว่ากำหนด (มาตรา 88 ตาม พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมฯ (ฉบับที่ 14 พ.ศ. 2538 มาตรา 3) เป็นต้น ขณะเดียวกันคู่ความย่อมมีสิทธิอ้างอิงผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ ตาม ป. วิ.พ. มาตรา 98 มาเป็นพยานฝ่ายตนได้

ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการตั้งผู้เชี่ยวชาญ โดยที่ศาลเห็นสมควรเองหรือโดยที่คู่ความฝ่ายใดร้องขอก็ตาม หรือมีการตกลงกำหนดตัวผู้เชี่ยวชาญกัน แล้วศาลแต่งตั้งก็ได้ (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1192/2506, 1407/2513) แต่ศาลจะใช้วิธีบังคับไม่ได้ เว้นแต่บุคคลนั้นขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญของศาลไว้แล้ว ซึ่งการรับจดทะเบียนผู้เชี่ยวชาญนี้ปัจจุบันกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการ โดยอยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของกองวิชาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีคำสั่งรับขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญแล้ว ก็จะมีหนังสือเวียนแจ้งให้ศาลทั่วราชอาณาจักรทราบ ปัจจุบันมีผู้ขอรับขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญของศาลหลายสาขาวิชาชีพด้วยกัน เช่น ผู้เชี่ยวชาญในทางสาขานิติเวชวิทยา ตรวจพิสูจน์อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน ตรวจพิสูจน์เอกสารและการปลอมแปลงเอกสาร ตรวจพิสูจน์ไม้ แพลและถ่าน เป็นต้น

ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจถูกคัดค้านได้ ในกรณีที่คู่ความเห็นว่าอาจจะไม่ได้รับความเป็นธรรม ขณะเดียวกันผู้เชี่ยวชาญต้องสาบานหรือปฏิญาณตนเมื่อเบิกความและมีสิทธิได้รับค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายตามระเบียบ

³⁵ เพิ่งอ้าง, น. 143.

ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งมีสิทธิพิเศษ ตาม ป. วิ.พ. มาตรา 130 กล่าวคือ อาจแสดงความเห็นเป็นหนังสือยื่นส่งต่อศาล โดยตนเองไม่ต้องมาเบิกความประกอบความเห็นนั้นก็ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1260/2518, 338/2519) หรือศาลรับฟังรายงานความเห็นได้ โดยไม่ต้องเรียกให้มาสาบานหรือปฏิญาณรับรองรายงานนั้นอีก (คำพิพากษาฎีกาที่ 1292-1293/2512) และในคดีแพ่งผู้เชี่ยวชาญจะแสดงความเห็นเป็นหนังสืออย่างเดียวกันก็ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 560/2513) แต่ถ้าศาลยังไม่พอใจในความเห็นเป็นหนังสือที่ผู้เชี่ยวชาญแสดงต่อศาล หรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลอาจให้ผู้เชี่ยวชาญมาศาลเพื่ออธิบายด้วยวาจาในฐานะพยานบุคคลก็ได้ หรือจะตั้งผู้เชี่ยวชาญคนอื่นอีกก็ได้

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ศาลไม่รับฟัง เช่น กฎหมายไทย ภาษาไทย ศิลธรรม จรรยา มารยาท หรือจารีตประเพณีที่รู้กันทั่วไป เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้ย่อมถือว่าศาลรับรู้อยู่³⁶

(2) ผู้ชำนาญการพิเศษ (Technician) คือ บุคคลซึ่งถูกเรียกหรืออ้างมาเป็นพยานในการสอบสวน ใต้วงมุลฟ้อง หรือการพิจารณาคดีอาญา ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 243 และมีอำนาจตรวจสอบ โดยเฉพาะตามคำสั่งของศาล หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ (ดู ป.วิ.อ. มาตรา 2 (17)) ตามมาตรา 244

ความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษ อาจมีน้ำหนักน้อยกว่า พยานบุคคลธรรมดาได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 417/2523)

(3) ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ (A person with expert knowledge) คือ บุคคลที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งระบุอ้างมาเป็นพยานบุคคลของฝ่ายตน ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 99 วรรคท้าย และมาตรา 98

ผู้ชำนาญการพิเศษ ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 243 ซึ่งบัญญัติว่า “มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่น ฯลฯ” นั้น มีความหมายกว้างขวางกว่า ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 98 ที่ว่า “เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในศิลป วิทยาศาสตร์ การฝีมือ การค้า หรือการงานที่ทำ หรือในกฎหมายต่างประเทศ”

เป็นที่เข้าใจได้ว่า ไม่ว่ากิจการใดๆ ถ้าได้มีการรวบรวมศึกษาทดลองกันจนเป็นศาสตร์ชนิดหนึ่งแล้ว ผู้เชี่ยวชาญในการนั้นย่อมออกความเห็นเป็นพยานหลักฐานได้ การเป็นผู้เชี่ยวชาญนั้น อาจเป็นไปได้จากการเรียนรู้ทางตำรา ซึ่งมีเอกสารรับรองวิทยฐานะประการหนึ่ง และจากการปฏิบัติด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญเชี่ยวชาญในการนั้นอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะสำหรับประการหลังนี้ ความเห็นจะมีน้ำหนักมากน้อยเพียงใดย่อมแล้วแต่ข้อเท็จจริงและดุลพินิจของศาลเป็นเรื่องๆ ไป เช่น เจ้าหนี้ต่างประเทศอาจขอพิสูจน์หนี้ได้ โดยแสดงว่าเจ้าหนี้ในประเทศไทยรับชำระหนี้ได้ในประเทศของตนทำนองเดียวกัน คำขอของผู้สำเร็จวิชากฎหมาย และเคยทำงานใน

³⁶ เติ้งอ๋าง, น. 144.

สำนักงานทนายความประเทศนั้น กับหนังสือกงสุล พอที่จะรับฟังข้อนี้ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1304/2501)

ตามหลักวิทยาการตำรวจ ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจพิสูจน์เอกสารและวัตถุพยานต่างๆ ได้นั้น จะต้องมั่งทั้งความรู้ (Knowledge) ในด้านวิชาการ และมีเอกสารรับรองวิทยฐานะ (Qualification) อีกทั้งจำเป็นต้องอาศัยความชำนาญในการปฏิบัติงาน (Experience) มานานพอสมควร จึงจะถือได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้มีความรู้ผู้เชี่ยวชาญ (Expert) ตามความหมายที่แท้จริงได้ ส่วนผู้ชำนาญการพิเศษ (Technician) มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยของผู้เชี่ยวชาญในการปฏิบัติการชั้นต้น และปฏิบัติการบางอย่างตามแต่ผู้เชี่ยวชาญจะมอบหมายให้ และควรเรียกว่า “ผู้ชำนาญการ” เท่านั้น³⁷

ความชำนาญพิเศษในการใดๆ ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 243 น่าจะหมายถึงความชำนาญในการปฏิบัติงาน (Experience) เท่านั้น กล่าวคือ ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาการนั้นๆ มาโดยตรง แต่อาศัยความชำนาญในการปฏิบัติงานมานานปีจนเกิดความชำนาญของสันตติจิตเจตนาในกิจการนั้นๆ เป็นพิเศษกว่าคนอื่นขึ้น เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1610/2498 วินิจฉัยว่า ผู้ใหญ่บ้านแม่ไม่ไช่ผู้ชำนาญการพิเศษ แต่มีอาชีพทางทำนา มีกระบือหลายตัว ก็สามารถรู้ลักษณะของกระบือว่ากระบือตัวและตาฝ้าแตกต่างกันอย่างไร เพราะลักษณะคำนิยามทั้งสองอย่างนี้ผิดกัน พอที่สามัญชนพอจะเห็นข้อแตกต่างกันได้ จึงรับฟังเป็นพยานในข้อคำนิยามรูปพรรณของกระบือรายพิพาทได้ (และดูคำพิพากษาฎีกาที่ 685/478) แต่คำเบิกความของพนักงานสอบสวนที่ว่า เมื่อได้ตรวจรอยเท้าคนร้ายและรอยเท้าของจำเลยที่พิมพ์ไว้แล้ว เชื่อว่าเป็นรอยเท้าของบุคคลคนเดียวกันนั้น ไม่ปรากฏว่าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ชำนาญการพิเศษด้วย รับฟังไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 575/2461)

กรณีลายนิ้วมือและรอยเท้าที่พบในวัตถุของกลาง และในบริเวณสถานที่เกิดเหตุซึ่งผู้เชี่ยวชาญพิสูจน์ว่าเป็นลายนิ้วมือและรอยเท้าของจำเลย แต่ไม่มีประจักษ์พยานรู้เห็นเช่นนี้จะรับฟังได้เพียงใดนั้น ตามหลักแล้วผู้เชี่ยวชาญจะต้องพิสูจน์ให้คนธรรมดาเชื่อไม่ใช่ว่าอาหลักวิชาและความชำนาญทางปฏิบัติมาอย่างแล้วก็ต้องเชื่อฟังเสมอไป ในคดีอาญา จะส่งหลักฐานการพิสูจน์ต่อศาลเท่านั้นยังไม่เพียงพอ ผู้พิสูจน์จะต้องมาศาลด้วย เพื่อให้เขาซักค้านจนเชื่อฟังได้ในกรณีดังกล่าวศาลก็รับฟังได้ว่าได้พบลายนิ้วมือและรอยเท้ามีอยู่ในที่เกิดเหตุ แต่จะต้องพิจารณาต่อไปว่า จำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ด้วย เพราะร่องรอยนั้นจะมีอยู่ก่อนหรือหลังเกิดเหตุก็ได้ โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าลายนิ้วมือและรอยเท้ามีมาได้อย่างไร และจำเลยได้ไปอยู่ในที่เกิดเหตุและได้กระทำความผิดจริงเพื่อให้ศาลเชื่อ โดยปราศจากข้อสงสัย จึงจะฟังลงโทษจำเลยได้³⁸

³⁷ เพิ่งอ้าง, น. 145.

³⁸ เพิ่งอ้าง, น. 146.

กรณีจึงสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า “พยานผู้เชี่ยวชาญ” นั้น หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความชำนาญจากการได้รับการศึกษา การฝึกอบรม หรือมีประสบการณ์การทำงานในเรื่องราว เฉพาะ ซึ่งมีความสามารถทำความเข้าใจหรือมีกระบวนการพิจารณาอย่างมีเหตุผล แล้วทำความเข้าใจ ในเรื่องที่คุณเชี่ยวชาญ ได้อย่างถูกต้อง มากกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไปที่มีได้มีความรู้ความชำนาญ โดยบุคคลนี้จะเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากศาลหรือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในการให้ความเห็นในเรื่องที่มีความยุ่งยากซับซ้อนหรือต้องใช้ความรู้เฉพาะทางหรือต้องใช้เทคนิคขั้นสูงในการทำความเข้าใจ อันเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพิจารณาคดี โดยมีเกี่ยวข้องกับประเด็นทางข้อกฎหมาย ซึ่งบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปไม่สามารถทำความเข้าใจในเรื่องนั้นได้

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้กล่าวถึง “พยานผู้เชี่ยวชาญ” ไว้ 3 ประเภท³⁹ คือ

1) ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง บุคคลที่ศาลแต่งตั้ง โดยศาลเห็นสมควรหรือโดยที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ เพื่อทำหน้าที่ในการตรวจพิสูจน์บุคคล วัตถุ สถานที่ โดยใช้วิทยาการทางศาสตร์ต่างๆ หรือความชำนาญจากประสบการณ์ และให้ความเห็นซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อความในประเด็นแห่งคดี⁴⁰

2) ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ หมายถึง บุคคลซึ่งคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอ้างเป็นพยานของตน โดยบุคคลนั้นมีความรู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะ ซึ่งความเห็นนั้นอาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อความในประเด็นของคดี⁴¹

3) ผู้เชี่ยวชาญในคดีอาญา หมายถึง ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความเชี่ยวชาญในการใดๆ เช่น วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชยกรรม การแพทย์ หรือกฎหมายต่างประเทศและซึ่งความเห็นของผู้นั้นอาจมีประโยชน์ในการวินิจฉัยคดีในการสอบสวน ไล่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา อาจเป็นพยานในเรื่องต่างๆ เป็นต้นว่า การตรวจร่างกายหรือจิตของผู้เสียหายผู้ต้องหา หรือจำเลย ตรวจลายมือ ทำการทดลองหรือกิจกรรมอย่างอื่น⁴²

³⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย, เอกสารประกอบการสัมมนากลุ่มย่อยเพื่อระดมสมองและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพและสรรหาบุคลากรผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในสายกระบวนการยุติธรรม เพื่อรองรับการพิจารณาคดีทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี,” จัดโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาสาคดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรมร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, วันจันทร์ที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ณ โรงแรมอิมเมอรัลด์ ถนนรัชดาภิเษก กรุงเทพฯ.

⁴⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 129

⁴¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 98

⁴² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญา มาตรา 243

เมื่อพิจารณาประเภทของพยานผู้เชี่ยวชาญตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถอ้างอิงถึงที่มาและคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญได้ดังนี้

1) ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชยกรรม การแพทย์ หรือกฎหมายต่างประเทศ หรือความรู้ในทางวิทยาศาสตร์หรือศาสตร์แขนงต่างๆ หรือความชำนาญจากประสบการณ์

2) สามารถให้ความเห็นซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยข้อความซึ่งเป็นประเด็นแห่งคดีได้

2.3.3 ความสำคัญของพยานผู้เชี่ยวชาญ

แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความสำคัญหรือความจำเป็นของผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาความนั้น เกิดจากการที่ศาลหรือคณะลูกขุนไม่สามารถเข้าใจประเด็นข้อเท็จจริงบางข้อที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์หรือวิทยาการแขนงใดแขนงหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญ ประสบการณ์หรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นจะสามารถอธิบายให้ศาลและคณะลูกขุนเข้าใจได้ ซึ่งศาลผู้พิจารณาพิพากษาคดีนั้นต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เป็นปัญหาในคดีนั้น มาช่วยทำความเข้าใจในประเด็นที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งเป็นเรื่องนอกเหนือจากตัวบทกฎหมาย จึงมีความจำเป็นที่ต้องยอมรับให้มีการนำผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นในการพิจารณาคดีที่มีความซับซ้อนและมีปัญหาเกี่ยวกับศาสตร์ที่ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้นได้ แม้ว่าผู้เชี่ยวชาญที่มาให้ความเห็นดังกล่าวจะมีเป็นประจักษ์พยานผู้ที่ได้รู้ได้เห็น ได้ยินเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคดีนั้น โดยตรงก็ตาม เพราะในบางกรณีแม้ศาลจะได้รับข้อเท็จจริงเข้าสู่สำนวนคดีแล้วโดยพยานหลักฐานชนิดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพยานเอกสาร พยานวัตถุ หรือพยานบุคคลที่เป็นประจักษ์พยานที่เป็นผู้ได้รู้ ได้เห็น ได้ยินเหตุการณ์โดยตรงสามารถจำเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทั้งหมดและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวนั้นออกมาได้ครบถ้วนก็ตาม

ข้อเท็จจริงบางเรื่องนั้นความรู้ความสามารถของผู้พิพากษายังไม่สามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นได้ เนื่องจากเป็นข้อเท็จจริงที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเท่านั้น ซึ่งหากศาลพิจารณาพิพากษาคดีไปโดยไม่ตรวจสอบความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญแล้ว ก็อาจส่งผลให้พยานหลักฐานนั้นๆ ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพิจารณาคดีของศาลได้อย่างเต็มที่ และอาจทำให้การวินิจฉัยชี้ขาดคดีคลาดเคลื่อน อันจะเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นได้จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นมาสื่อความหมาย อธิบาย หรือถ่ายทอดให้แก่ศาลเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดี ดังนั้น การทำหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญที่ได้ใช้ความรู้ความชำนาญของตนมาให้ความเห็นในคดี หรือมาสื่อความหมายอธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้ความชำนาญเฉพาะ

เรื่องของศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งในกระบวนการพิจารณาคดีเพื่อประกอบการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาลนั้น ทำให้เห็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นที่ปรึกษาของศาลที่เข้ามาช่วยให้ความรู้แก่ศาล เพื่อช่วยให้สามารถเข้าใจถึงข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหาในเชิงเทคนิคเฉพาะเรื่องที่ปรากฏในคดีนั้น และสามารถนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานประกอบการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีต่อไป⁴³

ดังนั้น จึงพอสรุปความสำคัญของพยานผู้เชี่ยวชาญในการให้ความเห็นในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลได้ ดังนี้

1) เพื่อเป็นการสนับสนุนข้อเท็จจริงในเรื่องที่ศาลไม่อาจแสวงหามาได้เพราะไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านนั้น

2) เพื่อเป็นการให้ความเห็นเพื่อช่วยเป็นที่ปรึกษาแก่ศาลในการที่ศาลจะทำคำวินิจฉัยชี้ขาดคดี โดยความเห็นดังกล่าวก็มีได้ผูกพันให้ศาลต้องวินิจฉัยชี้ขาดคดีไปตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เนื่องจากความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลนั้นจะเป็นเพียงการให้ความเห็นเพื่อช่วยศาลในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีเท่านั้น ดังนั้น บทบาทของพยานผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาคดีนั้น จึงมิใช่การเข้าไปชี้ขาดคดีแทนศาล แต่ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญนั้นเป็นเพียงพยานหลักฐานอย่างหนึ่งที่เข้าสู่สำนวนการพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น โดยศาลยังมีดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและวินิจฉัยชี้ขาดคดีนั้น⁴⁴

อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของพยานผู้เชี่ยวชาญสำหรับแต่ละคดีนั้นย่อมมีความสำคัญมากหรือน้อยแตกต่างกันไป บางกรณีพยานผู้เชี่ยวชาญมีความจำเป็นมากในการช่วยให้ศาลพิจารณาประเด็นสำคัญแห่งคดีและตัดสินคดีนั้นได้ เช่น ในคดีฟ้องร้องขอให้ปรับเด็กเป็นบุตร ซึ่งในการพิสูจน์ความเป็นบิดามารดาบุตรนั้น จำเป็นต้องมีการตรวจลายพิมพ์ดีเอ็นเอ ซึ่งในกรณีดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาตรวจสอบและทำความเข้าใจเสนอต่อศาลเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดี แต่ในบางกรณีนอกจากพยานผู้เชี่ยวชาญจะไม่มีคามจำเป็นแล้ว การยอมรับพยานผู้เชี่ยวชาญก็อาจทำให้เกิดความสับสนในการตัดสินคดีได้ ดังนั้น กรณีที่ประเด็นในคดีนั้นเป็นเรื่องซึ่งบุคคลธรรมดาสามัญหรือศาลมีความรู้และสามารถเข้าใจได้ด้วยตนเองอยู่แล้ว ศาลก็สามารถใช้วิจารณญาณในการพิจารณาและวินิจฉัยคดีได้เองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ⁴⁵

⁴³ นาวิณ มณีจันทร์, “ผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่ง : บทบาทและการให้ความเห็นในศาล,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 20.

⁴⁴ เพิ่งอ้าง, น. 22.

⁴⁵ เพิ่งอ้าง, น. 22-23.

2.3.4 คุณสมบัติความเป็นผู้เชี่ยวชาญ

ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญได้นั้น มีข้อพิจารณาเกี่ยวกับคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญ ดังต่อไปนี้⁴⁶

2.3.4.1 ความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคคลที่จะทำหน้าที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องเป็นความรู้เฉพาะที่บุคคลทั่วไปไม่มีความรู้นั้นๆ เช่น ความรู้นั้นอยู่บนหลักการพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ที่น่าเชื่อถือหรือไม่ ทฤษฎีหรือเทคนิคที่อ้างสามารถตรวจสอบได้หรือไม่ และ/หรือได้รับการตรวจสอบโดยนักวิทยาศาสตร์ในสาขาเดียวกันหรือไม่ กรณีวิธีการที่คิดค้นขึ้นใหม่หรือเทคนิคเฉพาะมีอัตราความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด และได้รับการตรวจสอบจากคณะกรรมการวิชาการหรือเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสาขานั้นๆ หรือไม่ เป็นต้น

2.3.4.2 มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ในเรื่องนั้น โดยตรง และมีอย่างเพียงพอต่อการให้ความเห็นในประเด็นพิพาทแห่งคดี

2.3.4.3 บุคคลที่จะเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในคดี หรือไม่มี ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคู่ความหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในคดี

2.3.4.4 เป็นผู้ที่สามารถให้ความเห็นหรือเบิกความในฐานะพยานที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาคดีในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่ตนมีความรู้ความชำนาญ โดยเฉพาะ

2.3.4.5 บุคคลนั้นหรือความเห็นของบุคคลนั้น ต้องมีความน่าเชื่อถือ

2.3.4.6 บุคคลนั้นต้องให้ถ้อยคำหรือข้อความในข้อเท็จจริงประเด็นแห่งคดีอยู่บนพื้นฐานของความเป็นกลาง ปราศจากอคติ และนำเสนอเฉพาะข้อคิดเห็นที่เป็นข้อเท็จจริงจากการ ประเมินผลด้วยความรู้ และความชำนาญของตนเท่านั้น

2.3.4.7 บุคคลนั้นมีความสามารถในการถ่ายทอด สื่อสาร และแถลงถ้อยคำความเห็น ของตนเอง

2.3.4.8 บุคคลนั้นจะต้องให้ความเห็น พร้อมทั้งเหตุผลสนับสนุน ทั้งในกรณีให้เห็น สอดคล้อง และ/หรือกรณีให้เห็นขัดแย้ง บนพื้นฐานของหลักวิชาการ

จากคุณสมบัติที่เหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะมีตัวชี้วัดในการคัด กรองทักษะความรู้ความสามารถของบุคคลที่จะมาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ดังต่อไปนี้

⁴⁶ ปรัชญา บุญประเสริฐ และคณะ, “รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางในการจัดทำระบบพยานผู้เชี่ยวชาญใน คดีสิ่งแวดล้อม,” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, 2554, น. 130.

(1) วุฒิการศึกษาของผู้เชี่ยวชาญเป็นวุฒิการศึกษาที่ได้รับรองมาตรฐานจากหน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล

(2) ประสบการณ์การทำงานของผู้เชี่ยวชาญเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งที่ต้องให้ความคิดเห็นแก่ศาล และมีประสบการณ์มาไม่น้อยกว่า 5 ปี

(3) มีผลงานทางวิชาการที่ได้รับการยอมรับหรือได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญในแวดวงวิชาการเดียวกันเอง⁴⁷

2.3.5 การคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญ⁴⁸

พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งมิใช่พยานที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจัดหาหรือกล่าวอ้างอีก ทั้งความเห็นที่พยานผู้เชี่ยวชาญให้ไว้ประกอบการพิจารณาคดีของศาลนั้นมีผลต่อการพิจารณาคดีของศาล ดังนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญจึงควรที่จะวางตัวเป็นกลางเช่นเดียวกับศาล ซึ่งส่งผลให้อาจมีการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกับการคัดค้านผู้พิพากษา แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 129 (2) จะไม่ได้บัญญัติว่าผู้เชี่ยวชาญอาจถูกคัดค้านในกรณีใดบ้างก็น่าจะนำเหตุแห่งการคัดค้านผู้พิพากษามาตรา 11-12 มาใช้โดยอนุโลม และอาจรวมไปถึงการคัดค้านว่าพยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งมิได้เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ศาลให้ทำการตรวจสอบได้ด้วย โดยการคัดค้านนี้คู่ความน่าจะไม่ถึงกับต้องคัดค้านไม่ให้พยานผู้เชี่ยวชาญทำหน้าที่เสียเลยทีเดียว เพราะความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญอาจเป็นประโยชน์แก่คู่ความที่คิดจะคัดค้านก็ได้ รูปแบบการคัดค้านนี้จึงอาจทำในรูปของการถามค้านว่าพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นเกี่ยวข้องกับคดีอย่างไร ตลอดจนคุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และข้อบกพร่องอย่างอื่นของพยานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของพยานผู้เชี่ยวชาญ ก็ได้

2.4 บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญที่มาให้คำปรึกษาแก่ศาล

การที่บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญมาให้ความเห็นในเรื่องที่ตนมีความรู้เชี่ยวชาญอันเป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวข้องกับคดีในกระบวนการพิจารณาของศาลนั้น นอกจากกรณีการเข้ามาให้ความเห็นหรือคำอธิบายแก่ศาลในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญ (Expert-witness) แล้ว อาจมีบุคคลผู้ที่มี

⁴⁷ เพิ่งอ้าง, น. 131.

⁴⁸ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2542), น. 424.

ความรู้ความชำนาญเข้ามาช่วยให้ความเห็นหรือคำปรึกษาแก่ศาลในฐานะอื่นที่มีใช้พยานผู้เชี่ยวชาญก็ได้ ดังกรณีต่อไปนี้⁴⁹

2.4.1 เพื่อนของศาล (Amicus Curiae)

คำว่า “Amicus Curiae” เป็นคำในกฎหมายลาติน ซึ่งแปลตามตัวอักษรได้ว่า “เพื่อนของศาล” (friend of the court) ซึ่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญที่เข้ามาทำรายงานความเห็นในเรื่องที่ตนมีความรู้ความชำนาญอันเกี่ยวข้องกับคดีนั้นเสนอต่อศาล โดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียในคดีและมีใช้พยานของกลุ่มความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในคดี ซึ่ง Amicus Curiae จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำแก่ผู้พิพากษาในการค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดี โดยการให้คำแนะนำเกี่ยวกับพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาคดีของศาล รวมถึงการให้ข้อมูลในประเด็นข้อกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดีและข้อมูลในบางแง่มุมที่ปรากฏในคดีไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการให้ข้อมูลเกี่ยวกับคดี การวิเคราะห์ข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงใดๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาและช่วยให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปด้วยความยุติธรรมสมเหตุสมผล ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ผู้พิพากษาได้มาซึ่งข้อสรุปที่เหมาะสมแก่คดีก่อนการวินิจฉัยชี้ขาดคดี โดยข้อความเห็น หรือข้อมูลใดๆ ที่เพื่อนของศาล (Amicus Curiae) นำเสนอต่อศาลนั้น จะต้องไม่ถูกจงใจโดยคู่ความฝ่ายใดในคดี⁵⁰

อย่างไรก็ดี การที่จะให้บุคคลภายนอกคดีที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเข้ามาทำหน้าที่เป็นเพื่อนของศาลนี้ เป็นดุลยพินิจของศาลที่จะอนุญาตหรือไม่อนุญาตก็ได้และแม้ว่าศาลจะได้รับข้อมูลหรือข้อความเห็นจากบุคคลดังกล่าวก็ตาม แต่ข้อมูลหรือข้อความเห็นนั้นก็มีได้มีผลผูกพันศาลแต่อย่างใด เนื่องจากศาลยังคงเป็นผู้ใช้ดุลยพินิจในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีนั้น สำหรับการให้ความเห็นโดย Amicus Curiae นี้ โดยทั่วไปแล้วจะเป็นการทำรายงานความเห็นหรือข้อสรุปที่เกี่ยวกับคดี ในรูปแบบของการทำเป็นหนังสือเสนอต่อศาล ส่วนกรณีที่ Amicus Curiae จะมาเบิกความให้การต่อศาลด้วยวาจานั้นก็เฉพาะกรณีที่จำเป็นต้องให้ Amicus Curiae มาช่วยอธิบายหรือให้ความกระจ่างแก่ศาลเท่านั้น⁵¹

ในส่วนของกฎหมายไทยนั้น ได้มีบทบัญญัติที่ให้บุคคลภายนอกที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและมีได้มีส่วนได้เสียในคดีมาให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล ในฐานะที่เป็นเพื่อนของศาล (Amicus Curiae) เช่นกัน โดยเป็นบทบัญญัติที่ใช้ในกระบวนการพิจารณา

⁴⁹ นาวิณ มณีจันทร์, “ผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่ง : บทบาทและการให้ความเห็นในศาล,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 25.

⁵⁰ เพิ่งอ้าง, น. 26.

⁵¹ เพิ่งอ้าง, น. 27.

คดีในศาลชำนาญพิเศษ โดยเฉพาะศาลฎีกาอากรกลางและศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ⁵²

2.4.2 Assessor

Assessor เป็นบุคคลซึ่งมีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษที่ผู้พิพากษาผู้พิจารณาคดีนั้นเลือกและแต่งตั้งให้เข้ามาช่วยเหลือศาลในกรณีที่ดินนั้นมีประเด็นปัญหาที่จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความชำนาญพิเศษ โดย Assessor จะทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาหรือให้คำแนะนำแก่ศาลในระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งโดยทั่วไปจะนั่งอยู่กับผู้พิพากษา ซึ่งในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของอังกฤษ (Civil Procedure Rule 1998) ได้มีข้อกำหนดที่ให้อำนาจศาลในการแต่งตั้ง Assessors เข้ามาช่วยเหลือศาลโดยการให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำเกี่ยวกับคดีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะ โดย Assessors จะมีหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการจัดทำและเตรียมรายงานความเห็นหรือคำปรึกษา คำแนะนำเกี่ยวกับคดีเสนอต่อศาล ซึ่งกรณีดังกล่าวศาลจะส่งสำเนารายงานของ Assessors ไปยังคู่ความในคดีซึ่งคู่ความนั้นสามารถใช้รายงานของ Assessors ในคดีนั้นได้ อย่างไรก็ตาม คู่ความซึ่งได้รับสำเนารายงานของ Assessors จะไม่ได้รับอนุญาตให้ถามคำถามสำหรับการทำหน้าที่ของ Assessors นี้ นอกจากจะเป็นการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ศาลแล้ว ยังเป็นการให้ข้อมูลเพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีนั้นด้วย⁵³

2.4.3 Constatant

Constatant เป็นบุคคลที่มีความชำนาญที่ศาลแต่งตั้งเพื่อให้เข้ามาช่วยตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหาในคดี ซึ่งการตรวจสอบข้อเท็จจริง (les constatation) เป็นหนึ่งในมาตรการที่ให้ผู้ที่มีความชำนาญการเข้ามาช่วยค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีเพื่อให้ผู้พิพากษาได้รับความกระจ่างแจ้งเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคดี ซึ่งการตรวจสอบข้อเท็จจริงโดย Constatant หรือผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงนี้เป็นมาตรการในการแสวงหาข้อเท็จจริงของผู้พิพากษาที่ง่าย รวดเร็วและประหยัด ซึ่งจะใช้ในกรณีที่ต้องการความเร่งด่วนในการตรวจสอบข้อเท็จจริงบางอย่างที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ ซึ่งเมื่อ Constatant ได้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงตามที่ศาลมอบหมายแล้วก็จะทำรายงานการตรวจสอบเพื่อเล่าสิ่งที่ตนได้เห็นให้แก่ศาลโดยจะไม่ให้ความเห็นในเรื่องข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 249 ผู้

⁵² เพิ่งอ้าง, น. 27.

⁵³ เพิ่งอ้าง, น. 28.

พิพากษาจะไม่ถูกผูกมัดในการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ดำเนินการโดย Constatant นั้น ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 246⁵⁴

2.4.4 ผู้ให้คำปรึกษาแก่ศาล (Consultant)

คำว่า “Consultant” เป็นถ้อยคำที่ปรากฏในบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส โดย Consultant หรือผู้ให้คำปรึกษาแก่ศาลนั้น จะเป็นบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญที่ศาลแต่งตั้งมาเพื่อให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาแก่ศาลนั้น เนื่องจาก Consultant เป็นผู้ที่มีความสามารถที่ชัดเจนแน่นอนสามารถให้ความเห็นได้ ซึ่งศาลจะสั่งให้ Consultant มาให้คำปรึกษาหรือให้ความเห็นแก่ศาลในกรณีที่ปรากฏว่าปัญหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องในเชิงเทคนิคในคดีนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องมีการไต่สวนที่ยุ่งยากหรือไม่จำเป็นต้องอาศัยการแสวงหาข้อเท็จจริงที่ซับซ้อนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 256 และเรื่องดังกล่าวไม่สามารถค้นหาข้อเท็จจริงได้โดยการตรวจสอบข้อเท็จจริงพื้นฐาน (Consultant) ซึ่งการให้คำปรึกษา (la consultant) โดย Consultant นี้เป็นมาตรการหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่มีความชำนาญมาช่วยค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดี ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่าย รวดเร็วและประหยัดกว่าการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ⁵⁵

สำหรับ Consultant ที่มาให้คำปรึกษาแก่ศาลนี้ สามารถให้คำปรึกษาหรือให้ความเห็นแก่ศาลได้เฉพาะในเรื่องปัญหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับคดี แต่ไม่สามารถให้ความเห็นเกี่ยวกับข้อกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 238 และผู้พิพากษาก็มิได้ถูกผูกพันในการให้ความเห็นของ Consultant ตามมาตรา 246 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส โดยผู้พิพากษายังคงใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักความน่าเชื่อถือของข้อเท็จจริงที่เข้าสู่สำนวนการพิจารณาคดีนั้น⁵⁶

2.5 สถานะของผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาคดีของศาล

คดีที่มีความซับซ้อนในทางข้อเท็จจริงและเป็นคดีที่ไม่อยู่ในวิสัยที่ศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีได้โดยลำพัง จึงต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะมาอธิบายหรือมาให้ความเห็นแก่ศาลโดยรูปแบบที่ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญจะเข้ามาให้ความเห็นแก่ศาลนั้น อาจเกิดจากกรณีการแต่งตั้งโดยศาล หรือเกิดจากคู่ความร้องขอให้ศาลแต่งตั้ง กรณีจึงมีประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไปว่า ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลได้เป็น 2 สถานะ ดังนี้

⁵⁴ เพิ่งอ้าง, น. 29.

⁵⁵ เพิ่งอ้าง, น. 30.

⁵⁶ เพิ่งอ้าง, น. 30.

2.5.1 พยานผู้เชี่ยวชาญหรือผู้เชี่ยวชาญของศาล

ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่เข้ามาอธิบายหรือมาให้ความเห็นแก่ศาลประกอบการพิจารณาคดี ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาโดยการแต่งตั้งของศาล คู่ความร้องขอให้ศาลแต่งตั้ง หรือคู่ความยื่นรายชื่อเข้ามาในบัญชีระบุพยาน⁵⁷ การเข้ามาตามวิธีการที่กล่าวมาข้างต้น ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญจะถูกเรียกเข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดีในฐานะพยานของคดี ซึ่งส่งผลให้คู่ความในคดีสามารถคัดค้านคำให้การหรือซักถามผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีได้

2.5.2 ผู้พิพากษาสมทบหรือที่ปรึกษา

ด้วยเหตุที่มีการจัดตั้งศาลตามประเภทของคดีพิพาท ทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีจำเป็นที่จะต้องมิผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบของคดีพิพาทเป็นอย่างดี โดยวิธีการที่ช่วยให้การพิจารณาเป็นไปได้โดยง่ายวิธีการหนึ่งคือการมีผู้ช่วยเหลือหรือที่ปรึกษาให้แก่ผู้พิพากษา ซึ่งการเข้ามาช่วยพิจารณาพิพากษาคดีของบุคคลเหล่านี้จะเข้ามาโดยบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น กรณีการแต่งตั้งผู้พิพากษาสมทบในศาลแรงงาน⁵⁸ ที่มีการคัดเลือกมาจากตัวแทนฝ่ายนายจ้างและตัวแทนฝ่ายลูกจ้างเข้ามาเป็นผู้พิพากษาสมทบ ผู้พิพากษาในศาลเยาวชนและครอบครัวผู้พิพากษาสมทบไม่ใช่ข้าราชการตุลาการ ผู้พิพากษาสมทบได้รับการแต่งตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษและศาลชำนัญพิเศษเพื่อเข้าร่วมเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีด้วยเพื่อให้สอดคล้องกับความประสงค์ในการจัดตั้งศาลเหล่านั้น การเข้ามาให้ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในฐานะผู้พิพากษาสมทบหรือที่ปรึกษาของศาลนั้นจึงไม่ได้เข้ามาในฐานะพยานของคดีคู่ความจึงไม่อาจถามซักค้านได้

⁵⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 99

⁵⁸ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 11

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศและในประเทศไทย

ในประเทศที่มีประเพณีวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันย่อมมีระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน ระบบกฎหมายในปัจจุบันที่ใช้กันอยู่ มี 2 ระบบ คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) ซึ่งทั้งสองระบบนั้นใช้วิธีพิจารณาคดีที่แตกต่างกัน คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณี ใช้ระบบไต่สวน และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ใช้ระบบกล่าวหา ในบทนี้จะทำการศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในต่างประเทศและในประเทศไทย

3.1 พยานผู้เชี่ยวชาญตามระบบกฎหมายต่างประเทศ

ระบบการค้นหาคำข้อเท็จจริงในคดีแบ่งเป็น 2 ระบบ คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณี และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร จึงส่งผลให้การเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของพยานผู้เชี่ยวชาญ และการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญจึงมีความแตกต่างกัน ดังนี้

3.1.1 ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System)

ระบบกฎหมายจารีตประเพณี เป็นกฎหมายซึ่งพัฒนาขึ้นโดยผู้พิพากษาผ่านทาง การตัดสินคดีความของศาล และศาลชั้นอุทธรณ์อื่นๆ มากกว่าผ่านทางพระราชบัญญัติของฝ่ายนิติบัญญัติ หรือการดำเนินการของฝ่ายบริหาร ซึ่งมีตัวอย่างของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี ดังนี้¹

สหรัฐอเมริกา มีระบบการพิจารณาคดีเป็นระบบกล่าวหา ซึ่งมีคณะลูกขุนร่วมในการพิจารณาพิพากษาคดี การค้นหาคำความจริงคู่ความแต่ละฝ่ายมีหน้าที่สอบสวนเพื่อค้นหาคำความจริง ดังนั้น พยานทุกชั้นที่เกี่ยวข้องกับคดีก็จะนำเสนอเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี พยานผู้เชี่ยวชาญจะถูก

¹ วันชัย นวลเขียว, “การจัดให้มีระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น. 48.

นำเสนอโดยคู่ความ ซึ่งการที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีได้นั้นจำเป็นต้องเข้าเงื่อนไข 3 ประการ ดังนี้

- 1) ลูกขุนต้องการความช่วยเหลือจากพยานผู้เชี่ยวชาญ
- 2) ต้องมีประเด็นพิจารณาที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ
- 3) บุคคลที่จะมาเป็นผู้เชี่ยวชาญได้ จะต้องมีความรู้ความสามารถอย่างเพียงพอที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เมื่อทราบถึงเงื่อนไขของการเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของผู้เชี่ยวชาญแล้วนั้น กระบวนการของการเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดียังมีลักษณะพิเศษ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง การเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของพยานผู้เชี่ยวชาญต้องเป็นไปโดยสมัครใจของตัวพยานผู้เชี่ยวชาญ

ประการที่สอง พยานผู้เชี่ยวชาญมีสิทธิจะได้รับค่าตอบแทนในการให้ความเห็น นอกเหนือไปจากค่าป่วยการหรือค่าเดินทาง ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่ศาลกำหนด

ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี จะไม่มีการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญออกไปตั้งแต่เริ่มแรก เพราะความไม่เป็นกลางหรือความเป็นผู้มีส่วนได้เสียในคดี เนื่องจากพยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความอ้างมานั้นมักจะให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์กับฝ่ายตน การตรวจสอบหรือการคัดค้านความเห็นหรือคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นหน้าที่ของคู่ความมิใช่ศาล ดังนั้นวิธีการถามค้านจึงเป็นการตรวจสอบความรู้ความเชี่ยวชาญของพยานผู้เชี่ยวชาญ

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในศาลสหรัฐอเมริกา พยานผู้เชี่ยวชาญจะถูกเรียกเข้ามาในคดีโดยคู่ความเสมอ อย่างไรก็ตามศาลก็มีอำนาจในการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นในคดีได้ หากมีประเด็นที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านของผู้เชี่ยวชาญ แต่การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยศาลจะเกิดขึ้นน้อยมากแม้ว่าศาลจะมีอำนาจในการเรียกเข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดีก็ตาม²

3.1.2 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System)

ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร เป็นระบบกฎหมายที่ใช้กันในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรซึ่งมีตัวอย่างของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ดังนี้

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีผู้เชี่ยวชาญจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของผู้พิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง อันเนื่องมาจากความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้เชี่ยวชาญนั้น โดยอาจเกิดขึ้นได้ 3 กรณี ดังนี้

- 1) เป็นการแจ้งให้ทราบถึงหลักวิชาการทั่วไป

² เพิ่งอ้าง, น.49.

2) ค้นหาข้อเท็จจริงใดๆ ที่สามารถวินิจฉัยได้โดยใช้ความรู้ความสามารถพิเศษเฉพาะบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ

3) มีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญพิเศษเพื่อนำไปสู่ผลสรุปของข้อพิพาทแห่งคดี³

ความแตกต่างประการที่สำคัญของระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) และระบบกฎหมายจารีตประเพณี⁴ ประการหนึ่งก็คือ กฎเกณฑ์การห้ามรับฟังพยาน ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี คดีแพ่งจะมีกฎเกณฑ์ในการห้ามรับฟังพยานที่หลากหลายที่กำหนดว่ากรณีใดที่รับฟังพยานได้และกรณีใดที่ห้ามรับฟังพยานเพื่อป้องกันไม่ให้คณะลูกขุนหลงเชื่อพยานที่มีความน่าเชื่อถือน้อย ส่วนคดีแพ่งในระบบประมวลกฎหมายจะไม่มีกฎเกณฑ์การห้ามรับฟังเช่นเดียวกับในระบบกฎหมายจารีตประเพณี เนื่องจากประมวลกฎหมายไม่มีคณะลูกขุนในคดีแพ่ง แต่ระบบประมวลกฎหมายจะมีกฎเกณฑ์กำหนดประเภทต่างๆ ของพยานหลักฐาน ซึ่งกฎหมายจะกำหนดความน่าเชื่อถือของพยานไว้เป็นการเฉพาะไปตามแต่ละประเภทของพยาน ส่วนประเภทของพยานไม่มีกฎหมายกำหนดเรื่องน้ำหนักพยานไว้ น้ำหนักความน่าเชื่อถือของพยานจะขึ้นอยู่กับอำนาจในการใช้ดุลพินิจโดยอิสระของศาล

3.1.2 หลักกฎหมายการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญในต่างประเทศ

หลักกฎหมายว่าด้วยลักษณะพยานหลักฐานของสหรัฐอเมริกา⁵ กฎหมายลักษณะพยานของสหรัฐอเมริกาได้วางหลักการเกี่ยวกับการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญไว้ว่า “ถ้าความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านเทคนิค หรือความรู้พิเศษเฉพาะด้านอื่นๆ จะช่วยในการพิจารณาวินิจฉัยคดีในประเด็นข้อเท็จจริง (โดยลูกขุน) เพื่อให้เข้าใจในพยานหลักฐานหรือประเมินข้อเท็จจริงในกรณีประเด็นแห่งคดีได้ พยานบุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญไม่ว่าจะด้วยความรู้ ความชำนาญ (ทักษะ) ประสบการณ์ การฝึกอบรม หรือการศึกษา ในศาลที่มีประเด็นข้อพิพาทที่มีความจำเป็นจะต้องใช้ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญ⁶ ที่ศาลพยายามจะค้นหาวิธีการและเหตุผลที่จะทำให้ศาลสามารถเข้าถึงและรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญ⁶ ที่ช่วยให้การพิจารณาคดีเกิดความเป็นธรรมได้มากที่สุด

³ สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมันลักษณะพยานหลักฐาน,” คุณพาท, ปีที่ 55, เล่ม 2, น. 184 (พ.ศ. - ศ.ศ. 2544).

⁴ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ แนวทางการพัฒนาพยานผู้เชี่ยวชาญและผู้ชำนาญการพิเศษ : มุมมองของผู้เชี่ยวชาญ คุณพาท กรกฎาคม - กันยายน 2550 เล่ม 1 ปีที่ 52 น. 139

⁵ ปรัชญา บุญประเสริฐ และคณะ, “รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางในการจัดทำระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม,” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, 2554 น. 85.

⁶ เพิ่งอ้าง, น.86

(คดี Frye v. United States) กล่าวโดยสรุป หลักเกณฑ์ของการรับฟังพยานวิทยาศาสตร์จะมีข้อพิจารณา คือ ข้อกำหนดด้านเนื้อหาสาระของพยานมีความจำเป็นต้องใช้ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญหรือไม่ ซึ่งมีข้อพิจารณาว่าเนื้อหาสาระนี้ต้องการความเห็นพยานผู้เชี่ยวชาญหรือไม่จากปัจจัย เช่น ไม่สามารถใช้ความรู้ของคนทั่วไปได้ใช่หรือไม่ ต้องใช้ความรู้พิเศษหรือไม่ ต้องมีการทดสอบด้วยว่าความรู้นั้นต้องเป็นความรู้ที่ได้รับการตรวจสอบและยอมรับเป็นการทั่วไปโดยบรรดากลุ่มของนักวิทยาศาสตร์หรือนักเทคนิคที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆ และมีการตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อการตรวจสอบโดยบรรดาสมาชิกของกลุ่มนั้นๆ เอง และข้อกำหนดเรื่องคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญที่จะมาให้ความเห็นมีความเกี่ยวข้องและมีคุณค่าเพียงพอสำหรับประเด็นเนื้อหานั้นๆ หรือไม่ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับประเด็นปัญหาความน่าเชื่อถือของพยาน และต่อมาได้รับการพัฒนาไปสู่หลักกฎหมายการรับฟังพยานและรายละเอียดในการปรับใช้กฎหมายที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา หรือที่รู้จักกันในชื่อว่า “การทดสอบของเฟรย (Frye test)” และการทดสอบของดูว์เบิร์ต (Daubert test)”

3.1.2.1 สหราชอาณาจักร⁷

กำหนดว่าพยานว่าพยานบุคคลสามารถเบิกความได้เฉพาะกับที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงซึ่งตนได้รู้มาเป็นส่วนตัว กล่าวคือ พยานความเห็น (Opinion Evidence) ไม่สามารถรับฟังได้ การไม่รับฟังพยานความเห็นนั้นมีเหตุผลคือ

(1) พยานความเห็นไม่มีประโยชน์และฟุ่มเฟือยเนื่องจากศาลรู้ข้อเท็จจริงในคดีแล้วตามที่คู่ความได้เบิกความมา การรับฟังพยานความเห็นอื่นอาจทำให้เกิดความล่าช้าและเสียค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น

(2) ปัญหาเรื่องความน่าเชื่อถือของพยานความเห็น เป็นการยากที่จะกำหนดความน่าเชื่อถือของพยานบุคคลที่ให้ความเห็นของตน นอกจากนี้พยานความเห็นอาจจะไปก้าวก่ายการปฏิบัติหน้าที่ของศาลในการที่ศาลจะมีความเห็นในข้อเท็จจริงใด

อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์การไม่รับฟังความเห็นมีข้อยกเว้นที่สำคัญ 3 ประการ คือ

(1) ความเห็นของชุมชน (Opinion Of Community) หรือกิตติศัพท์ที่ร่ำลือทั่วกันไปสามารถรับฟังเพื่อพิสูจน์เรื่องราวของสาธารณะที่เกี่ยวข้องได้

⁷ การรับฟังพยานหลักฐานประเภทต่างๆ ดร.ชนกร วรปัญญากุล, ดุลพาหะปีที่ 52 เล่ม 1 (มกราคม – เมษายน 2548), น. 135-136.

(2) พยานความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สามารถรับฟังเพื่อพิสูจน์เรื่องราวที่ต้องการหาความรู้เป็นพิเศษซึ่งศาลไม่มีอยู่ได้ เช่น ตัวอย่างเรื่องราวที่ต้องอาศัยการรับฟังพยานความเห็นของผู้เชี่ยวชาญได้แก่ เรื่องราวทางวิทยาศาสตร์และเทคนิค เงื่อนไขและสภาพทางจิตใจ

ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไปเกี่ยวกับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญไว้ว่าพยานบุคคลใดไม่สามารถให้ความเห็นของตนในเรื่องที่ผู้พิพากษาเห็นว่าต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้เชี่ยวชาญ เว้นแต่พยานบุคคลนั้นจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น หลักเกณฑ์ในกฎหมายอังกฤษที่กำหนดให้เฉพาะแต่ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นที่จะให้ความเห็นในเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ เป็นการเน้นย้ำความคิดที่ว่าผู้เชี่ยวชาญควรจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับเฉพาะกรณีที่มีปัญหาเทคนิคในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น

(3) พยานความเห็นของบุคคลที่ไม่ได้เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ สามารถรับฟังได้ในกรณีที่เป็นการยากที่พยานบุคคลจะแยกความเห็นออกจากข้อเท็จจริงที่ให้การ ในกรณีนี้ผู้พิพากษาจะถือว่าการรับฟังพยานความเห็นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กรณีของการรับฟังพยานความเห็นของบุคคลที่ไม่ใช่พยานผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ รูปพรรณสัณฐานและลักษณะคล้ายคลึง อายุ สภาพจิตใจหรือร่างกาย ความเร็ว มุลค่า ลายมือ เป็นต้น

3.1.2.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี⁸

การสืบพยานนอกเหนือจากมาตรา 96 แห่งประมวลวิธีพิจารณาคดีปกครองแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ที่บัญญัติเกี่ยวกับหลักทั่วไปเกี่ยวกับการสืบพยานในคดีปกครองที่ให้การกระทำในชั้นการพิจารณาคดีโดยอาจเป็นการแสดงวัตถุพยาน (Augenschein) สืบพยานบุคคล (Zeugen) สืบพยานผู้เชี่ยวชาญ สืบพยานผู้เข้าร่วมในคดี (Beteiligte) หรือแสดงข้อมูลทางราชการ (Urkunde) และมาตรา 97 แห่งประมวลกฎหมายฉบับเดียวกัน ที่บัญญัติเกี่ยวกับการนัดสืบพยานไว้เป็นการเฉพาะแล้ว สำหรับประเภทและวิธีสืบพยานในคดีปกครองนั้น มาตรา 98 แห่งประมวลกฎหมายฉบับเดียวกัน บัญญัติให้นำบทบัญญัติของประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งแห่งสหพันธ์รัฐเยอรมนี กรณีพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมการกำหนดตัวพยานผู้เชี่ยวชาญมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ให้ศาลมีดุลพินิจกำหนดตัวพยานผู้เชี่ยวชาญ และจำนวนของพยานผู้เชี่ยวชาญ

⁸ วรรัตน์ ไคขุนทด, แนวความคิดของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเกี่ยวกับการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยศาลปกครองในคดีสิ่งแวดล้อม (เสนอต่อนายศรีณู โปธิรัชตางกูร ตุลาการศาลปกครองกลาง เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2556)

(2) แม้จะมีการขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญโดยหน่วยงานระดับมลรัฐและระดับสหพันธ์ ศาลยังคงมีดุลพินิจในการกำหนดตัวพยานผู้เชี่ยวชาญ เว้นแต่พยานผู้เชี่ยวชาญที่ขึ้นทะเบียนโดยเปิดเผยนั้นจะเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นพิเศษเพียงผู้เดียว

(3) ศาลมีหน้าที่แนะนำพยานผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสมให้คู่กรณี

(4) เป็นกรณีที่คู่กรณีร่วมกันกำหนดตัวพยานผู้เชี่ยวชาญและเห็นพ้องตรงกัน ศาลจะไม่มีดุลพินิจในการกำหนดตัวพยานผู้เชี่ยวชาญอีกต่อไป

กรณีการคัดเลือกผู้เชียวชาผู้นั้น ศาลจะทำการคัดเลือกและกำหนดจำนวนผู้เชียวชาผู้นั้น โดยศาลจะทำความตกลงกับผู้เชียวชาผู้นั้นเพื่อกำหนดเวลาในการทำความเห็นเสนอต่อศาล ในกรณีที่ผู้เชียวชาผู้นั้นถูกแต่งตั้งโดยรัฐเพื่อให้ความเห็นใดเป็นกรณีเฉพาะ บุคคลอื่นที่จะถูกแต่งตั้งเป็นผู้เชียวชาผู้นั้นได้เฉพาะในกรณีที่มีเหตุพิเศษ ผู้ที่ถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้เชียวชาผู้นั้นมีหน้าที่ในการให้ความเห็นต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่ศาลมอบหมาย ในกรณีที่เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องวิทยาศาสตร์ ศิลปะ การค้าหรือเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีการขอให้ความเห็น ซึ่งเป็นผู้เชียวชาผู้นั้นที่ได้แสดงความประสงค์ต่อศาลในการที่จะทำความเห็น⁹

พยานผู้เชี่ยวชาญมีสิทธิ์ในการปฏิเสธที่จะไม่ให้ความเห็น แต่ก็มีข้อกำหนดในการลงโทษพยานผู้เชี่ยวชาญคือ พยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกปรับได้ถ้าหากไม่มาให้การและการปฏิเสธการให้การนั้น ทำให้กระบวนการพิจารณาล่าช้า เนื่องจากระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ศาลจะเป็นผู้ริเริ่มและกำหนดแนวทางในการทำความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญ หากมีการฝ่าฝืน กฎหมายจึงให้อำนาจศาลในการพิจารณาดำเนินการเพื่อให้การค้นหาคำความจริงในคดีเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมตามที่เห็นสมควร

พยานผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีสถานะต่างไปจากพยานบุคคล เพราะเป็นการแต่งตั้งโดยศาลและได้รับมอบหมายงานจากผู้พิพากษาโดยถือว่าเป็นผู้ช่วยศาล โดยศาลจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าผู้เชียวชาผู้นั้นจะให้ความเห็นเป็นหนังสือหรือโดยการมาเบิกความ แต่ศาลจะวินิจฉัยคดีโดยฟังความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญโดยไม่ทำการตรวจสอบมิได้¹⁰ เพราะสิ่งที่ผู้เชียวชาผู้นั้นช่วยเหลือศาลนั้นเป็นการอาศัยความรู้ความเชียวชาผู้นั้นเป็นพื้นฐานในการให้ความเห็น ซึ่งศาลยังคงต้องรับฟังพยานหลักฐานอื่นประกอบด้วย และถึงแม้ว่าศาลจะไม่ตัดสินคดีคู่ความที่จะอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญ แต่ศาลก็อาจใช้ดุลพินิจที่จะไม่อนุญาตให้คู่ความอ้างพยาน

⁹ จิราภรณ์ เนาวพนานนท์, “ผู้เชียวชาผู้นั้นในคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), น. 55.

¹⁰ เพิ่งอ้าง, น. 56.

ผู้เชี่ยวชาญได้หากเห็นว่าการให้ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญนั้น ไม่มีความจำเป็นต่อกระบวนการพิจารณาคดี

สำหรับการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกคัดค้านได้ด้วยเหตุเดียวกับการคัดค้านผู้พิพากษา กล่าวคือ พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องไม่เป็นคู่ความในคดี ไม่เป็นคู่สมรส หรือผู้แทนโดยชอบธรรมหรือเคยเป็นญาติโดยตรงนับได้ในสามชั้น หรือโดยทางการสมรสนับได้สองชั้นของคู่ความและต้องไม่เคยเกี่ยวข้องกับคดีนั้นมาก่อน ซึ่งสาเหตุแห่งการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญตามกฎหมายเยอรมันนั้น ก็เนื่องมาด้วยการเกรงว่าการให้ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญจะเกิดอคติหรือไม่มั่นใจในความเป็นกลางของพยานผู้เชี่ยวชาญอันเนื่องมาด้วยการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคู่ความ

3.1.3 การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญในศาลปกครองสาธารณรัฐฝรั่งเศส

การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญก็เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงในบางประเด็นก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา โดยใช้ได้กับคดีประเภทขอให้เพิกถอนการกระทำทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (เช่น การตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญพิสูจน์ความผิดปกติของร่างกาย เพื่อตัดสินว่าเงื่อนไขจำกัดในการต่ออายุใบอนุญาตขับขี่รถยนต์ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ หรือตรวจสอบสุขภาพของข้าราชการที่ถูกสั่งให้ออกจากราชการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงว่า คำสั่งให้ออกจากราชการเพราะเหตุผู้นั้นมีสภาพที่ไม่เหมาะสมจะทำงานชอบด้วยกฎหมายหรือไม่) และในคดีที่ศาลมีอำนาจเต็ม (เช่น การตรวจสอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการยกเลิกสัญญา รวมทั้งการหาสาเหตุของความเสียหายและมาตรการป้องกันมิให้ความเสียหายร้ายแรงขึ้น) วิธีการดังกล่าวมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล ดังจะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายปกครองมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญถึง 14 มาตรา โดยมีหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการ ดังนี้¹¹

3.1.3.1 วิธีการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ

การมีคำสั่งแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญอาจเกิดจากคำขอของกลุ่มความทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือศาลเห็นสมควรตั้งเองก็ได้ (มาตรา R621-1) และเป็นดุลพินิจของศาล กล่าวคือ แม้จะมีคำขอจากคู่ความอาจจะไม่แต่งตั้งก็ได้ แต่จะต้องให้เหตุผลที่อธิบายได้ว่า การที่ศาลไม่แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นมีเหตุผลสนับสนุนหรือไม่ หากไม่มีเหตุผลสนับสนุนคำสั่งไม่แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญอาจเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย อย่างไรก็ตามในบางกรณี เช่น ในคดีเกี่ยวกับอาคารที่อาจเป็นอันตราย มีกฎหมายกำหนดบังคับไว้ว่า หากข้อเท็จจริงครบตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ศาล

¹¹ เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, บรรณกิจ สิงคะเนติ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง วิธีพิจารณาคดีปกครองเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลปกครอง, 2549), น. 150.

ต้องแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ¹² โดยหลักแล้วศาลจะแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเพียงคนเดียว แต่กรณีจำเป็นศาลอาจแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญหลายคนได้ จำนวนของพยานผู้เชี่ยวชาญจะกำหนดโดยองค์คณะ แต่การแต่งตั้ง (เลือก) พยานผู้เชี่ยวชาญกระทำโดยศาลปกครองชั้นต้นพร้อมกับการกำหนดระยะเวลาที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องส่งเอกสารการตรวจสอบต่อศาล ในกรณีที่พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งเห็นว่าจำเป็นต้องส่งเอกสารการตรวจสอบต่อศาล ในกรณีที่พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งเห็นว่าจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากพยานผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคคนหนึ่งหรือหลายคน เพื่อตรวจสอบในบางประเด็นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะต้องร้องขอต่ออธิบดีศาลปกครองเพื่ออนุญาตให้บุคคลดังกล่าวร่วมทำการตรวจสอบด้วย (มาตรา R621-2)¹³

3.1.3.2 การดำเนินการก่อนการปฏิบัติหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญ

และเมื่อศาลได้แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของหัวหน้าสำนักงานศาลที่จะต้องแจ้งคำสั่งศาล (การแต่งตั้ง และภาระหน้าที่) ไปยังพยานผู้เชี่ยวชาญ ภายใน 10 วัน พร้อมทั้งแนบบทฟอร์มการสาบานตัว ซึ่งพยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องจัดทำคำสาบานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อและส่งกลับมายังสำนักงานศาลภายในเวลา 3 วัน (มาตรา R621-3) ในกรณีที่ไม่วางตัวก่อนการปฏิบัติหน้าที่จะถือว่า การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นเป็นโมฆะ¹⁴ พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจไม่ยอมรับการแต่งตั้งตนเองก็ได้ (ในกรณีนี้ศาลต้องตั้งบุคคลอื่นแทน) และในกรณีที่ผู้นั้นยอมรับการแต่งตั้งแล้ว ต่อมาไม่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวหรือไม่ส่งรายงานตรวจสอบต่อศาลผู้นั้นต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายที่เกิดขึ้น และหากจำเป็นศาลอาจตั้งบุคคลอื่นเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญแทน (มาตรา R621-4)¹⁵

3.1.3.3 การคัดค้านการทำหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญ

ในกรณีที่ผู้ที่ศาลแต่งตั้งให้เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องในคดีไม่ว่าในฐานใดๆ ผู้นั้นจะต้องแจ้งให้ศาล (องค์คณะ) ทราบถึงเหตุการณ์ดังกล่าวก่อนการตอบรับเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ หากศาลเห็นว่าเหตุดังกล่าวจริงทำให้การพิจารณาไม่เป็นกลางศาลจะมีคำสั่งแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญแทน (มาตรา R621-5)¹⁶ พยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกคัดค้านได้ด้วยเหตุผลเดียวกับการคัดค้านตุลาการ โดยคู่ความจะต้องคัดค้านก่อนการเริ่มปฏิบัติหน้าที่ของ

¹² เพิ่งอ้าง, น. 151.

¹³ เพิ่งอ้าง, น. 151.

¹⁴ เพิ่งอ้าง, น. 151.

¹⁵ เพิ่งอ้าง, น. 151.

¹⁶ เพิ่งอ้าง, น. 151.

พยานผู้เชี่ยวชาญหรือเมื่อทราบถึงเหตุแห่งการคัดค้าน นอกจากนี้ ในกรณี que เห็นว่าตนมีเหตุอื่นอาจ ถูกคัดค้านได้ พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องแจ้งให้ศาลทราบด้วย (มาตรา R621-5)¹⁷

3.1.3.4 การปฏิบัติหน้าที่พยานผู้เชี่ยวชาญ

ในการปฏิบัติหน้าที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องแจ้ง (โดยส่งจดหมายลงทะเลเบียน) ให้คู่ความ ทั้งสองฝ่ายทราบถึงกำหนดการ (วัน และเวลา) ที่ตนจะทำการตรวจสอบเป็นเวลาล่วงหน้าไม่น้อย กว่าสี่วัน และหากคู่กรณีมีข้อสังเกตหรือการคัดค้านจะต้องแจ้งเหตุดังกล่าวไว้ในรายงานการ ตรวจสอบด้วย (มาตรา R621-7) ในการดำเนินการตรวจสอบ พยานผู้เชี่ยวชาญมีหน้าที่ตามที่ศาล กำหนด ซึ่งศาลจะต้องคำนึงถึงความจำเป็นตามประเด็นของคดี และจำกัดอยู่ที่การตรวจสอบ ข้อเท็จจริงเท่านั้น (ศาลไม่อาจกำหนดให้พยานผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบในข้อกฎหมายได้เพราะเป็น หน้าที่ของศาลเอง) นอกจากนี้ ผู้ตรวจสอบไม่มีหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย¹⁸ ซึ่งในระหว่างการ ดำเนินการเบิกความของพยานผู้เชี่ยวชาญ คู่ความมีสิทธิที่จะร่วมอยู่ด้วยหรือแต่งตั้งทนายหรือพยาน ผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายตนเองเข้าร่วมในการตรวจสอบด้วยได้ และพยานผู้เชี่ยวชาญต้องเปิด โอกาสให้ คู่ความทั้งสองฝ่ายมีสิทธิรับทราบข้อเท็จจริงและข้อโต้แย้ง หากคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การ ดำเนินการของพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นไปโดยไม่ชอบ ก็สามารถโต้แย้งต่อศาลได้ หลังจากที่มีการ เสนอรายงานผลการตรวจสอบต่อศาล แต่ต้องก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งประกาศผลการตรวจสอบ (โต้แย้งในระหว่างการตรวจสอบไม่ได้)¹⁹ สำหรับในกรณีที่ศาลแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญหลายคน ให้พยานผู้เชี่ยวชาญทุกคนดำเนินการตรวจสอบร่วมกันและจัดทำรายงานเพียงฉบับเดียว แต่หาก พยานผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นที่แตกต่างกัน ให้ระบุความเห็นชอบของแต่ละคนไว้ในรายงานดังกล่าว (มาตรา R621-8) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติศาลปกครองยอมรับการจัดรายงานที่แยกต่างหากจากกัน หรือการจัดทำรายงานเพิ่มเติมได้²⁰ โดยเมื่อพยานผู้เชี่ยวชาญดำเนินการตรวจสอบเสร็จแล้วต้อง จัดทำรายงานยื่นต่อสำนักงานศาลพร้อมด้วยสำเนาเท่ากับจำนวนคู่ความและให้จัดทำรายงานเพิ่ม อีกสองชุด โดยให้สำนักงานจัดส่งรายงานดังกล่าวให้แก่คู่ความที่เกี่ยวข้อง โดยคู่ความมีสิทธิที่จะ โต้แย้งหรือเสนอข้อสังเกตภายในระยะเวลาหนึ่งเดือน (แต่ศาลอาจขยายเวลาดังกล่าวออกไปอีกได้) (มาตรา R621-9) และเป็นหน้าที่ของศาลซึ่งจะพิจารณาว่าพยานผู้เชี่ยวชาญได้ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน แล้วหรือไม่ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงเพียงพอแล้วศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป ทั้งนี้

¹⁷ เพิ่งอ้าง, น. 151.

¹⁸ เพิ่งอ้าง, น. 152.

¹⁹ เพิ่งอ้าง, น. 152.

²⁰ เพิ่งอ้าง, น. 152.

ศาลไม่จำเป็นจะต้องถือตามผลการตรวจสอบดังกล่าว นอกจากนี้ศาล (องค์กร) อาจเรียกให้พยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ถ้อยคำต่อหน้าศาลและคู่ความเพื่ออธิบายเพิ่มเติมได้ (มาตรา R621-10)²¹

3.1.3.5 สิทธิของพยานผู้เชี่ยวชาญ

พยานผู้เชี่ยวชาญมีสิทธิได้รับค่าป่วยการ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบ ซึ่งหัวหน้าคณะจะเป็นผู้กำหนดค่าป่วยการโดยคำนึงถึงความยากง่ายของการตรวจสอบ ความสำคัญและประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากผลงานการตรวจสอบของพยานผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งค่าใช้จ่ายตามที่ปรากฏหลักฐานการใช้จ่าย (มาตรา R621-11)²² ในกรณีที่พยานผู้เชี่ยวชาญมีคำร้องขออธิบดีศาลอาจกำหนดให้คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด (หรือทั้งสองฝ่าย) จ่ายค่าป่วยการและค่าใช้จ่ายให้แก่พยานผู้เชี่ยวชาญก่อนที่จะมีการตัดสินคดีได้ (มาตรา R621-11) ซึ่งโดยหลักแล้ว ในการกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดเป็นผู้จ่ายเงินดังกล่าวศาลจะพิจารณาถึงสภาพของคดี ทั้งนี้ คำตั้งของศาลดังกล่าวเป็นคำสั่งที่ไม่อาจอุทธรณ์ต่อไปได้ อย่างไรก็ดี หากคดีถึงที่สุดแล้ว ศาลกำหนดให้คู่ความอีกฝ่ายเป็นผู้รับภาระหนี้คู่ความฝ่ายที่ได้จ่ายเงินไปก่อนมีสิทธิที่จะได้รับเงินคืนพร้อมดอกเบี้ย²³ และไม่ว่ากรณีใดๆ ห้ามมิให้พยานผู้เชี่ยวชาญเรียกร้อยค่าป่วยการและค่าใช้จ่ายจากคู่ความเพิ่มขึ้นจากที่ศาลกำหนดไว้ (มาตรา R621-14)²⁴

3.1.4 การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญในศาลของเครือรัฐออสเตรเลีย

ศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดินแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ (Land and Environment Court) จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1978 ตามพระราชบัญญัติศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดิน (นิวเซาท์เวลส์) ค.ศ. 1979²⁵ โดยทำหน้าที่เป็นศาลสูงที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม การวางผังเมืองและที่ดิน มีเขตอำนาจเหนือศาล หรือกรรมการ หรือองค์กรกึ่งตุลาการใดๆ ที่มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาหรือวินิจฉัยชี้ขาดคดีประเภทดังกล่าวมาก่อนหน้าที่จะมีการตั้งศาลนี้ขึ้นในเครือรัฐออสเตรเลียโดยการโอนการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องมายังศาลนี้ตามบทบัญญัติว่าด้วยการโอนการพิจารณาคดี โดยศาลจะแต่งตั้งผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับเขตอำนาจในการพิจารณาคดีของศาลไว้เป็นการเฉพาะ เพื่อเป็นการส่งเสริมการให้เกิดการ

²¹ เพิ่งอ้าง, น. 152.

²² เพิ่งอ้าง, น. 153.

²³ เพิ่งอ้าง, น. 153.

²⁴ เพิ่งอ้าง, น. 153.

²⁵ เครือรัฐออสเตรเลียเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี และเป็นประเทศที่อยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ แม้จะเป็นระบบกฎหมายจารีตประเพณี เช่นเดียวกันกับประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ก็ใช้ระบบหลายศาล สามารถมีศาลพิเศษที่ทำหน้าที่เขตอำนาจศาลเฉพาะเรื่องพื้นที่ได้ พัฒนาการด้านการคุ้มครองความเป็นธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมของเครือรัฐออสเตรเลียผ่านพัฒนาการของระบบศาลเป็นเรื่องที่น่าสนใจอีกศึกษาเป็นอย่างมาก

พัฒนาบุคลากรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลนี้ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้แล้ว ในศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดินแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ได้พัฒนาหลักกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐานโดยเฉพาะ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพยานผู้เชี่ยวชาญจากแนวคำพิพากษาคดีของศาลไปพร้อมๆ กันกับการปรับใช้ตีความบทบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกันเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาพิพากษาคดีที่มีความเป็นธรรมด้วย²⁶

ผู้พิพากษาในศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดินแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ จะได้รับการแต่งตั้งมาจากผู้พิพากษาศาลสูงสุด หรือแต่งตั้งจากทนายความซึ่งปฏิบัติหน้าที่มาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งทนายความผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์เกี่ยวข้องกับเรื่องที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลนี้ หรือทนายความที่มีการพัฒนาด้านความรู้และความเชี่ยวชาญในเรื่องที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลนี้ ในศาลยังมีผู้พิพากษาสมทบ ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการพิจารณาคดี เนื่องจากผู้พิพากษาสมทบจะเป็นผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลมาก่อนที่จะมาปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้พิพากษาสมทบ รวมถึงบุคลากรอื่นๆ ที่มีบทบาทช่วยศาลในเรื่องความรู้เฉพาะด้านและความเชี่ยวชาญในการวินิจฉัยชี้ขาดประเด็นแห่งคดี ในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ช่วยของศาลในการพิจารณาพยานหลักฐานในทุกๆ มิติ รวมถึงผู้ประเมินทางเทคนิคและประเมินประนีประนอม ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เป็นพิเศษและมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง²⁷ สาขาความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของบุคคลเหล่านั้น อาทิ มีความเชี่ยวชาญในการปกครองส่วนท้องถิ่น การวางผังเมือง วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม การประเมินที่ดิน สถาปัตยกรรม วิศวกรรม การสำรวจ การก่อสร้างอาคาร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ออกแบบชุมชนเมือง

หลักกฎหมายรับฟังพยานหลักฐานของศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดินแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ โดยทั่วไปมีประเด็นปัญหาการรับฟังพยานหลักฐานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักกฎหมายในประเทศอื่นๆ อย่างประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย เพียงแต่พัฒนาการด้านการใช้และตีความกฎหมายในการพิจารณาคดีทางปฏิบัติของศาลหรือผู้พิพากษาของศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดินแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์มีความก้าวหน้าอย่างมากเมื่อเทียบกับประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย²⁸

²⁶ ปรัชญา บุญประเสริฐ และคณะ, “รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางในการจัดทำระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม,” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, 2554 น. 93.

²⁷ ปรัชญา บุญประเสริฐ และคณะ, “รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางในการจัดทำระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม,” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, 2554 น. 93.

²⁸ เห่งอ้าง, น.94.

หลักกฎหมายรับฟังพยานบุคคลของเครือรัฐออสเตรเลีย ก็สอดคล้องกับหลักกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐานทั่วไป คือพยานบุคคลมีบทบัญญัติห้ามมิให้รับฟังพยานบุคคลที่เป็นพยานความเห็น เนื่องจากไม่มีคุณค่าอันควรรับฟังไว้เป็นพยานในคดีเนื่องจากคำให้การของพยานเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ไม่ได้เกิดจากประสบการณ์โดยตรงจากการใช้ประสาทสัมผัสของตนเอง ซึ่งต้องด้วยข้อห้ามที่เป็นข้อยกเว้นของการรับฟังความเห็น กล่าวคือ ข้อพิจารณาด้วยว่าพยานความเห็นจะต้องให้แต่ความเห็นเฉพาะส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงเท่านั้น ขอบเขตของความเห็นในประเด็นข้อเท็จจริงก็เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่สามารถรับรู้ได้โดยตรงผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ เท่านั้น ดังนั้นหลักกฎหมายการรับฟังพยานบุคคลในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญ ถือว่าเป็นการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นอย่างเป็นข้อยกเว้นของหลักห้ามรับฟังพยานความเห็น ที่มีความจำเป็นและมีคุณค่าอันควรรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นไว้ในคดี²⁹

ปัญหาว่าด้วยพยานหลักฐานนั้นรับฟังไว้ได้หรือไม่ มีข้อพิจารณาสำคัญที่เนื้อหาสาระในประเด็นแห่งคดี ต้องการความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้พิเศษเฉพาะที่ศาลไม่มีความรู้ นั้นหรือศาลไม่สามารถรู้เองได้จากความรู้โดยทั่วไปของศาล หรือการสืบพยานในกระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งความรู้เหล่านั้นเป็นข้อสำคัญในการพิจารณาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นข้อพิพาทแห่งคดีที่จะทำให้ศาลไม่สามารถทำหน้าที่ของศาลที่จะพิจารณาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงมาประกอบกับความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญในการชี้แจงนำพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยพิพากษาคดีได้ด้วยตนเอง³⁰

หลักเกณฑ์การรับฟังความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญเข้าไว้ในกระบวนการพิจารณาคดีตามหลักกฎหมายของเครือรัฐออสเตรเลีย มี 3 ประการด้วยกัน คือ³¹

1) การทดสอบความเกี่ยวข้องหรือความมีประโยชน์ของความเห็นของผู้เชี่ยวชาญศาลจะรับฟังความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในกรณีที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นข้อพิพาทแห่งคดีหรือที่เป็นประโยชน์ในข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีในกระบวนการพิจารณาคดีเท่านั้น

2) การทดสอบความรู้ความเชี่ยวชาญพิเศษ ศาลจะรับฟังความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญบนพื้นฐานของการให้ความเห็นต้องเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความรู้พิเศษที่บุคคลทั่วไปไม่มีความรู้เฉพาะ และความรู้พิเศษนั้นศาลยอมรับให้มีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญได้โดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งจะต้องมีเนื้อหาของความเห็นนั้นต้องเป็นส่วนหนึ่งของความรู้เฉพาะ หรือเป็นส่วนของ

²⁹ เติ้งอ๋าง, น.94.

³⁰ เติ้งอ๋าง, น.95.

³¹ เติ้งอ๋าง, น.95.

ประสบการณ์อย่างเพียงพอหรือเป็นที่ยอมรับว่าน่าเชื่อถือในเนื้อหาของความรู้เฉพาะนั้นเป็นการทั่วไป โดยความเห็นเหล่านั้นสามารถช่วยเหลือศาลในการพิจารณาคดีได้

3) การทดสอบขั้นพื้นฐาน มุ่งทดสอบความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญที่แท้จริงโดยมีข้อพิจารณาความเห็นนั้นว่า ส่วนใหญ่จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความรู้พิเศษ ข้อเท็จจริงพื้นฐานต้องเปิดเผยพิสูจน์ได้ด้วยพยานหลักฐานที่รับฟังได้ ความรู้พิเศษนั้นจะต้องเชื่อมโยงกับ³²ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญได้โดยสามารถช่วยเหลือศาลให้สามารถรับฟังพยานหลักฐานที่ถูกต้องและใช้ดุลพินิจตัดสินพิพากษาคดีได้อย่างเที่ยงธรรม

3.1.5 แนวทางการรับฟังพยานหลักฐานของศาลในต่างประเทศ³³

ศาลสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศได้มีการพัฒนาวิธีการและรูปแบบในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อสร้างทางเลือกให้ศาลสามารถเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องที่มีลักษณะเฉพาะ 2 ประการ คือ มีความเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวข้อง และมีความเป็นกลางปราศจากอคติ โดยใช้เทคนิคหลายอย่าง ซึ่งอาจแยกลักษณะของเทคนิคดังกล่าวได้ออกเป็น 2 ประการ คือ เทคนิคการสร้างผู้เชี่ยวชาญภายในของศาล (Ensure Internal Expertise) และเทคนิคการจัดการผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความเสนอเข้ามา (Managing External Expertise)

3.1.5.1 เทคนิคการสร้างผู้เชี่ยวชาญจากภายในของศาล (Ensure Internal Expertise)³⁴ เป็นเทคนิคที่ศาลใช้ในการเสาะหาผู้เชี่ยวชาญให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินคดีเป็นกรรมการในคณะกรรมการพิจารณาข้อเท็จจริงของคดี หรือเป็นที่ปรึกษาของศาลในการค้นหาความจริง มาตรการสร้างผู้เชี่ยวชาญจากภายในของศาลแบ่งออกเป็น 8 วิธี คือ

3.1.5.1.1 ผู้พิพากษาชำนาญการ (Expert Judges) คือ การให้พยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีอำนาจในการตัดสินคดีเอง ตัวอย่างของประเทศที่ใช้วิธีนี้คือ สวีเดน องค์คณะตุลาการในศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นของสวีเดนมีตุลาการทั้งหมด 4 ท่าน ประกอบไปด้วยตุลาการที่เป็นนักกฎหมาย 1 ท่าน ที่ปรึกษาด้านสิ่งแวดล้อม 1 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญ (Lay Expert) อีก 2 ท่าน โดยตุลาการทั้ง 4 ท่านมีอำนาจเท่าเทียมกันในการตัดสินประเด็นข้อเท็จจริงแห่งคดี แต่ตุลาการที่เป็นนักกฎหมายเพียงท่านเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจในการตัดสินประเด็นข้อกฎหมายได้ การใช้มาตรการนี้มีจุดเด่นคือ คู่ความทั้งสองฝ่ายมีหลักประกันว่าจะได้รับความเป็นธรรม โดยไม่ต้องพึ่งพาทนายความและพยานผู้เชี่ยวชาญมากเกินไป

³² เพิ่งอ้าง, น. 96.

³³ คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด), น. 66.

³⁴ เพิ่งอ้าง, น. 67.

3.1.5.2 บัญชีผู้พิพากษาสมทบ (Expert Panels) ศาลสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทยใช้แลนค์ใช้วิธีการทำบัญชีรายชื่อผู้พิพากษาสมทบซึ่งมีจำนวน 20 คนผู้พิพากษาสมทบเหล่านี้คือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่ได้รับการแต่งตั้งจากอัยการสูงสุดโดยดำรงตำแหน่งคราวละ 5 ปี และจะเข้าไปมีส่วนร่วมในคดีที่อยู่ในขอบเขตความเชี่ยวชาญของตน

3.1.5.3 คณะกรรมการพิเศษ (Special Commissions) ศาลสูงแห่งประเทศอินเดียใช้วิธีแต่งตั้งคณะกรรมการพิเศษที่เรียกว่า Central Empowered Committee (CEC) ในคดีที่มีความซับซ้อนสูงและต้องใช้เวลาในการพิจารณาคดีนานซึ่งจะประกอบไปด้วยตัวแทนจากรัฐบาลและกลุ่มองค์กรเอกชน (NGOs) ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่ศาลสูงแห่งประเทศอินเดีย โดยมีอำนาจในการสืบสวนดำเนินการพิจารณา สอดส่องดูแลการดำเนินการต่างๆ ในคดี และเสนอคำแนะนำต่อศาล

3.1.5.4 ที่ปรึกษาและผู้ตรวจสอบของศาล (Court Consultant-Inspectors) ศาลสิ่งแวดล้อมหลายแห่งมีอำนาจในการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ เช่น ศาลสิ่งแวดล้อมแห่งมลรัฐเวอร์มอนต์ ในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณจึงทำให้ศาลสิ่งแวดล้อมมักจะไม่ใช่อำนาจเรียกพยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็น แต่จะอาศัยความเห็นพยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความร้องขอเข้ามาในคดีแทน อย่างไรก็ตาม องค์กรกรรมการพิจารณาวางแผนผังเมือง (An Bord Pleanála-A Planning Bord) ในประเทศไอร์แลนด์ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่มีหน้าที่ตัดสินคดีพิพาททางปกครอง มีอำนาจแต่งตั้งผู้ตรวจสอบ (Inspectors) ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการผังเมืองเพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณา สืบสวนสอบสวน และให้คำแนะนำต่อคณะกรรมการเพื่อเป็นการประกันถึงความโปร่งใส ความเป็นกลาง และความน่าเชื่อถือของผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณา

3.1.5.5 ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานของรัฐ (Agency Experts) ศาลสิ่งแวดล้อมในบางประเทศใช้วิธีขอความร่วมมือจากหน่วยงานทางสิ่งแวดล้อมภายในประเทศของตน ซึ่งเป็นวิธีที่ประหยัดและสะดวก แต่อาจเกิดปัญหาในเรื่องความเป็นอิสระและความเป็นกลางของพยานผู้เชี่ยวชาญได้ เนื่องจากหน่วยงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศนั้นมักจะเป็นคู่ความในคดีอื่นด้วยเช่นกัน

3.1.5.6 พยานผู้เชี่ยวชาญจากสำนักงานอัยการ (Prosecutors' Experts) หน่วยงานหน่วยงานในสังกัดในสำนักงานอัยการแห่งประเทศบราซิลมีหน้าที่ตามกฎหมายในการสืบสวนและแสวงหาข้อเท็จจริงทางด้านเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ภายในสำนักงานอัยการเองและบุคลากรภายนอกที่สำนักงานอัยการจ้างมา และในบางกรณีก็มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอาสาเข้ามาทำงานในหน่วยงานนี้ด้วย ทำให้ศาลสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศบราซิลให้ความเชื่อถือหน่วยงานนี้เป็นอย่างมาก

3.1.5.7 หน่วยงานอิสระทางสิ่งแวดล้อมอื่นๆ (Independent Institutions) คือ หน่วยงานที่ไม่อยู่ในสังกัดของรัฐบาล แต่ก็อาจเป็นหน่วยงานที่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลได้ หน่วยงานเหล่านี้เป็นหน่วยงานที่เป็นอิสระและสามารถให้ความเห็นที่เป็นกลางได้โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐบาล³⁵

3.1.5.8 อาสาสมัครในชุมชน (Community Volunteers) ประเทศเคนยามีรายชื่อของผู้เชี่ยวชาญในชุมชนจำนวน 200 คน และเมื่อศาลเห็นว่าคดีใดควรจะมีผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมตัดสินคดีศาลก็จะแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญในบัญชีที่มีความรู้และประสบการณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้องเข้ามาทำหน้าที่ซึ่งแต่ละคนจะได้รับค่าตอบแทนน้อยมาก จึงมีลักษณะคล้ายกับเป็นอาสาสมัครมากกว่าเป็นผู้พิพากษาสมทบ

3.1.5.2 เทคนิคการจัดการผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความเสนอเข้ามา (Managing External Expertise)³⁶ เมื่อคู่ความร้องขอให้ศาลแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญในคดี คู่ความฝ่ายนั้นต้องแน่ใจว่าผู้เชี่ยวชาญที่ตนร้องขอเข้ามานั้นจะให้การเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน อีกทั้งคู่ความฝ่ายนั้นเองที่เป็นฝ่ายต้องจ่ายค่าป่วยการพยานและค่าดำเนินการหาข้อเท็จจริงให้กับพยานผู้เชี่ยวชาญอีกด้วย พยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความร้องขอเข้ามาแม้จะมีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นแห่งคดีมาก แต่ก็ยังมีปัญหาในเรื่องความไม่เป็นกลางอยู่ ศาลสิ่งแวดล้อมนานาชาติประเทศจึงได้พัฒนาวิธีการที่จะทำให้พยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความร้องขอเข้ามาในคดีนั้นเป็นกลางและเป็นอิสระ ซึ่งวิธีการที่ศาลใช้จัดการผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความเสนอเข้ามาแบ่งได้เป็น 6 วิธี ดังต่อไปนี้

เทคนิคการจัดการประชุมชี้แจง (Focusing Meetings) ศาลสิ่งแวดล้อมและผังเมืองแห่งมลรัฐควีนส์แลนด์ใช้วิธีเรียกให้คู่ความเข้ามาประชุมกันและตกลงกำหนดวันในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้การพิจารณาของศาลเป็นไปตามวันที่ที่กำหนดเพื่อความรวดเร็วของคดี ต่อจากนั้น ศาลจะเรียกให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งสองฝ่ายมารับฟังประเด็นข้อเท็จจริงและพิจารณาว่าทั้งคู่เห็นพ้องกันและแย้งประเด็นใดบ้าง นอกจากนี้ ศาลยังจะต้องแจ้งให้ผู้เชี่ยวชาญของทั้งสองฝ่ายทราบด้วยว่า ผู้เชี่ยวชาญมีหน้าที่รับผิดชอบในการให้ความช่วยเหลือแก่ศาล ซึ่งมีความสำคัญกว่าหน้าที่ที่ผู้เชี่ยวชาญมีต่อคู่ความฝ่ายที่จ่ายค่าป่วยการแก่ตน

เทคนิคในการให้คำชี้แจงในฐานะเพื่อของศาล (“Friend Of Court” Instructions) ศาลสิ่งแวดล้อมในหลายๆ ประเทศไม่ได้เลือกวิธีการจัดการประชุมชี้แจงก่อนที่คดีจะเริ่มขึ้น เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญของทั้งสองฝ่ายเข้าใจว่าตนมีสถานะเป็นเหมือน “ที่ปรึกษาที่เป็นอิสระ” (Objective

³⁵ เติ้งอ๋าง, น. 68.

³⁶ เติ้งอ๋าง, น. 69.

Independent Advisors) และถ้าเป็นผู้เชี่ยวชาญมีอคติและให้ความเห็นในลักษณะที่ไม่เป็นกลางแล้ว อาจมีความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล (Contempt Of Court) ได้

เทคนิคอ่างอาบน้ำ (Hot tubbing) เป็นเทคนิคที่ศาลใช้โดยให้พยานผู้เชี่ยวชาญของทั้งสองฝ่ายมานั่งรวมกัน และให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดอภิปรายอภิปรายปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งความเห็นที่ตรงกันและไม่ตรงกันในประเด็นแห่งคดี เมื่อการอภิปรายเสร็จสิ้นลง ผู้เชี่ยวชาญจะให้การแต่เฉพาะข้อเท็จจริงที่เห็นไม่ตรงกัน และศาลจะเป็นผู้ตัดสินความเห็นที่ขัดแย้งกันนั่นเอง เทคนิคอ่างอาบน้ำนี้ ช่วยทำให้ศาลประหยัดเวลาไม่ต้องรับฟังความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดทุกประเด็น และในบางกรณีเมื่อได้มีการอภิปรายกันเองแล้วข้อเท็จจริงอาจจะยุติโดยศาลไม่ต้องตัดสินเองเลยก็ได้

เทคนิคการเรียงลำดับประเด็น (Issue Sequencing) ศาลสิ่งแวดล้อมในประเทศนิวซีแลนด์ใช้วิธีการเรียกผู้เชี่ยวชาญมาให้การ โดยเรียงลำดับเป็นรายประเด็น คือ แทนที่ศาลจะใช้วิธีการให้ผู้เชี่ยวชาญมาให้การในทุกๆ ประเด็นในคราวเดียวกัน ศาลจะให้ผู้เชี่ยวชาญของทั้งสองฝ่ายมาให้การในแต่ละประเด็นไปพร้อมๆ กันไป ซึ่งวิธีนี้ช่วยให้ศาลสามารถชั่งน้ำหนักความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญของทั้งสองฝ่ายได้ดีกว่า

เทคนิคการทำความเห็นก่อนการพิจารณาคดี (Pre-Filed Testimony) ศาลสิ่งแวดล้อมแห่งมลรัฐเวอร์มอนท์ใช้วิธีการให้ผู้เชี่ยวชาญของทั้งสองฝ่ายยื่นความเห็นเป็นหนังสือต่อศาลและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก่อนเริ่มพิจารณาคดีซึ่งวิธีการนี้ทำให้ศาลสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของความเห็นนั้นก่อนและจะเห็นภาพว่าประเด็นไหนศาลควรจะต้องซักถามเพิ่มเติมด้วยวาจา อนึ่งวิธีการนี้ไม่ใช่แนวทางให้พยานของทั้งสองฝ่ายยื่นความเห็นเป็นหนังสือต่อศาลและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก่อนเริ่มการพิจารณาคดีก่อนเริ่มการพิจารณาคดีวิธีการนี้ทำให้ศาลสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของความเห็นนั้นก่อนและจะเห็นภาพว่าประเด็นไหนที่ศาลจะต้องซักถามเพิ่มเติมด้วยวาจา อนึ่งวิธีการนี้ไม่ใช่แนวทางให้พยานของทั้งสองฝ่ายอภิปรายกันเองล่วงหน้าก่อนการพิจารณาคดี แต่เป็นแนวทางที่มุ่งให้ศาลและคู่ความทั้งสองฝ่ายมีเวลาพร้อมในการพิจารณาคดีเพิ่มขึ้นเท่านั้น

เทคนิคพยานที่เป็นสหายของศาล (Amicus Curiae) ในบางกรณีศาลสิ่งแวดล้อมบางประเทศอาจยอมรับฟังความเห็นเป็นหนังสือจากผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ข้องเกี่ยวกับคู่ความฝ่ายใดเลยเพื่อใช้ประกอบการพิจารณา เช่น คำให้การจากองค์กรเอกชนหรือกลุ่มอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น³⁷

เทคนิคการทำให้ศาลเข้าถึงความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นเทคนิคที่ศาลสิ่งแวดล้อมของนานาประเทศใช้เพื่อช่วยให้ศาลสิ่งแวดล้อมในประเทศนั้นๆ สามารถเข้าถึงความรู้ความเชี่ยวชาญได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ด้วยเหตุที่คดี

³⁷ เติ้งอ๋าง, น.70.

สิ่งแวดลอมมีวิธีพิจารณาคดีที่มีลักษณะเฉพาะ และหลายประเทศที่มีศาลสิ่งแวดลอมเป็นศาลพิเศษ แยกออกมาจากศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งหรืออาญาทั่วไป ก็มักจะมีวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดลอม แยกต่างหากจากวิธีพิจารณาความแพ่งหรือวิธีพิจารณาความอาญาด้วยเช่นกันนั้นทำให้ศาล สิ่งแวดลอมในหลายๆ ประเทศยอมผ่อนปรนกฎเกณฑ์ตามกฎหมายลักษณะพยานของตน เพื่อให้ สอดคล้องกับกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดลอมโดยเฉพาะหลักการรับฟังพยานบุคคลวัตถุพยาน และ พยานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การพิจารณาคดีสิ่งแวดลอมสามารถดำเนินไปโดยสะดวกและรวดเร็วขึ้น

ปัญหาของวิธีการเข้าถึงความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ในคดี สิ่งแวดลอม คือ ประเด็นข้อเท็จจริงในคดีสิ่งแวดลอมที่จำต้องอาศัยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ในคดี สิ่งแวดลอม คือ ประเด็นข้อเท็จจริงในคดีสิ่งแวดลอมที่จำต้องอาศัยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์นั้น โดยมากแล้วจะมีค่าใช้จ่ายในการพิสูจน์สูงนอกจากค่าป่วยการของพยานผู้เชี่ยวชาญเองแล้วการ พิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดียังต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูงมากด้วย ภาระค่าใช้จ่ายในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนี้เอง เป็นปัญหาที่แท้จริงของการพิจารณาคดีสิ่งแวดลอม³⁸

ผู้วิจัย เห็นว่า ประเทศส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพยานผู้เชี่ยวชาญ ทุกประเทศล้วน แล้วมีวิธีการที่จะนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยเหลือศาลในการค้นหาความจริง และเพื่อให้การ พิจารณาคดีสิ่งแวดลอมที่มีความซับซ้อน สามารถดำเนินไปโดยสะดวกและรวดเร็ว จึงมีการ กำหนดแนวทางตามความจำเป็นและตามบริบทของกฎหมายประเทศนั้น

3.1.6 แนวทางการรับฟังพยานหลักฐานคดีปกครอง³⁹

ขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในส่วนของการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญ หรือ ในกรณีทั่วไปอาจเรียกว่าการรับฟังพยานหลักฐาน นั้น ได้รับการพิจารณาและให้ความสำคัญ โดยศาลปกครองของไทย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่เรื่องการรับฟังพยานหลักฐาน เป็นหนึ่งในเรื่อง ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ วิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 โดยที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดได้อาศัยอำนาจ ตามความในมาตรา 44 และมาตรา 66 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดี ปกครอง พ.ศ. 2542 ออกระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดกำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานไว้

ในขั้นตอนการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล ศาลมีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงได้ตาม ความเหมาะสม จากพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญ หรือพยานหลักฐานอื่น

³⁸ เห่งอ้าง, น.70.

³⁹ แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดลอม, คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับ กฎหมายสิ่งแวดลอม, ศาลปกครอง, 2557, น. 61 - 64.

นอกเหนือจากที่คู่กรณีเสนอ ถ้าต้องมีการให้ถ้อยคำของคู่กรณี พยาน หรือบุคคลใด ให้ศาลเป็นผู้ซักถาม โดยศาลมีอำนาจเรียกคู่กรณีหรือบุคคลใดมาให้ถ้อยคำได้

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญอันมิใช่เป็นการวินิจฉัยข้อกฎหมายได้

แนวปฏิบัติของศาลปกครองในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ก็ไม่ต่างจากคดีปกครองทั่วไป กล่าวคือ เป็นหน้าที่ของตุลาการศาลปกครองคนหนึ่งซึ่งได้รับมอบหมายจากองค์คณะให้เป็น “ตุลาการเจ้าของสำนวน” ทำหน้าที่ตรวจสอบและเสนอความเห็นในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบการพิจารณาคดีอำนาจของตุลาการเจ้าของสำนวนในการแสวงหาข้อเท็จจริงจะเป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ประกอบกับระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543

3.2 พยานผู้เชี่ยวชาญตามระบบกฎหมายไทย

3.2.1 การนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้าสู่ระบบการพิจารณาคดี

ในการแสวงหาข้อเท็จจริงแห่งคดีพิพาทคู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างก็นำเสนอพยานหลักฐานฝ่ายตนเพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาให้ฝ่ายตนเป็นฝ่ายชนะคดี ซึ่งศาลมีหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีก็มีหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงแห่งคดีให้ปรากฏก่อนการวินิจฉัยชี้ขาดคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ พยานผู้เชี่ยวชาญจึงเข้ามามีบทบาทร่วมกับศาลในการแสวงหาความจริงแห่งคดี วิธีการนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาลมีดังนี้

3.2.1.1 การเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีโดยการอ้างของคู่ความ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย คู่ความที่ต้องการนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีเพื่อมาเป็นพยานฝ่ายตนนั้น คู่ความสามารถอ้างผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมาเป็นพยานฝ่ายของตนได้ตามมาตรา 98 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งการกล่าวอ้างผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาความรู้ต่างๆ นั้น คู่ความจะต้องดำเนินการตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในเรื่องของการนำพยานหลักฐานเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาลด้วย ดังนั้น คู่ความจึงต้องระบุชื่อผู้เชี่ยวชาญนั้นในบัญชีระบุพยานด้วย⁴⁰ ทั้งนี้คู่ความต้องยื่น

⁴⁰ โสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 420.

บัญชีระบุนุยกานดังกล่าวต่อศาลภายในเวลาที่กฎหมายกำหนดด้วย จึงจะสามารถนำผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญดังกล่าวเข้ามาสืบในคดีได้⁴¹

อย่างไรก็ตาม การกล่าวอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญโดยการกล่าวอ้างของคู่ความนั้น จะต้องเป็นกรณีที่ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความกล่าวอ้างนั้นจักต้องเป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัยชี้ขาดในประเด็นข้อพิพาทแห่งคดีนั้น โดยตรง จึงจะสามารถเสนอเข้านำสืบได้

3.2.1.2 การเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีโดยการแต่งตั้งของศาล

ในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลนั้น ศาลสามารถแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีได้ 2 กรณี ดังนี้

1) ศาลเห็นสมควรแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

ในคดีพิพาทที่ศาลเห็นว่าประเด็นแห่งคดีเป็นประเด็นที่บุคคลธรรมดาทั่วไปหรือแม้แต่ศาลเองไม่สามารถเข้าใจข้อเท็จจริงบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์หรือวิทยาการแขนงใดแขนงหนึ่งที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพนั้นๆ โดยเฉพาะ มาอธิบายหรือมาให้ความเห็นแก่ศาลซึ่งศาลมีอำนาจที่จะแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญในเรื่องหรือประเด็นที่เป็นปัญหาในคดีนั้น มาช่วยอธิบายหรือให้ความเห็นแก่ศาล เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอันนำไปสู่การวินิจฉัยชี้ขาดนั้นๆ ได้⁴² อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะใช้ดุลพินิจแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นในคดีนั้นก็ต้องอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 87 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งกำหนดไว้ว่า พยานหลักฐานต่างๆ ที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลได้นั้นจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงแห่งคดีและเป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัยชี้ขาดของศาลด้วย นอกจากหลักการความเป็นประโยชน์ของพยานผู้เชี่ยวชาญต่อรูปคดี ซึ่งในกรณีที่ศาลเป็นผู้แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเองศาลย่อมแต่งตั้งจากทะเบียนผู้เชี่ยวชาญที่กระทรวงยุติธรรมได้รับขึ้นทะเบียนผู้มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาการต่างๆ ไว้ การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยการแต่งตั้งของศาลยังต้องคำนึงถึงเงื่อนไขการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

(1) ความยินยอมของผู้เชี่ยวชาญ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 129 (1) ได้บัญญัติถึงความยินยอมของบุคคลที่ศาลจะแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญของศาลไว้ว่า “การแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเช่นว่านั้นให้อยู่ในดุลพินิจของศาล แต่ศาลจะเรียกคู่ความมาให้ตกลงกันกำหนดตัวผู้เชี่ยวชาญที่จะแต่งตั้งนั้นก็ได้ แต่ศาลจะบังคับบุคคลใดให้เป็นผู้เชี่ยวชาญไม่ได้ นอกจากบุคคลนั้นได้ยินยอมลงชื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญไว้

⁴¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88

⁴² นาวัน มณีจันทร์, *อ้างแล้ว* เจริญธรรมที่ 30, น. 75.

ในทะเบียนผู้เชี่ยวชาญของศาลแล้ว” ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บุคคลที่ศาลจะแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญอาจปฏิเสธไม่ยอมรับการแต่งตั้งดังกล่าวก็ได้ แต่ในกรณีที่บุคคลที่ศาลจะแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญในคดีนั้น ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญของศาลแล้วนั้น ศาสตราจารย์ โสภณ รัตนกร ได้ให้ความเห็นว่า “กรณีบุคคลที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญของศาล ถือได้ว่าบุคคลนั้นมีความสมัครใจที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญอยู่แล้ว จึงปฏิเสธไม่ยอมรับการแต่งตั้งไม่ได้ แต่หากเกิดกรณีที่ผู้ซึ่งศาลแต่งตั้งมีเหตุขัดข้องหรือเห็นว่าตนเองอาจถูกคัดค้านก็อาจถอนตัวต่อศาลได้เช่นกัน ทั้งนี้บุคคลดังกล่าวก็ต้องแจ้งให้ศาลทราบถึงเหตุขัดข้องที่ไม่สามารถเป็นผู้เชี่ยวชาญตามคำสั่งศาลได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับกรณีที่ผู้เชี่ยวชาญซึ่งศาลแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญของศาลมิได้รับขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญไว้ในทะเบียนของศาลแล้ว ศาลก็ไม่สามารถที่จะบังคับให้บุคคลดังกล่าวมาทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญของศาล โดยที่บุคคลผู้นั้น ไม่ยินยอมไม่ได้⁴³

(2) คุณสมบัติความเป็นผู้เชี่ยวชาญ

บุคคลที่จะถือได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญนั้นจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชาที่เป็นประเด็นปัญหาแห่งคดี โดยความรู้ความชำนาญนี้อาจได้มาจากการศึกษาจนได้ปริญญาหรือประกาศนียบัตรหรือหนังสือรับรองหรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานในสาขานั้นมาเป็นเวลานานจนมีความชำนาญ สำหรับกรณีที่ผู้เชี่ยวชาญได้รับความรู้จากการเล่าเรียนนั้นมิได้จำกัดว่า จะต้องเป็นการศึกษาระดับใด แต่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ชั้นสูงหรือเกี่ยวกับปัญหากฎหมายต่างประเทศที่ซับซ้อน ผู้มีความเชี่ยวชาญก็ควรที่จะต้องเป็นได้เรียนมาในชั้นปริญญาเป็นต้น⁴⁴ ซึ่งนอกจากการเป็นบุคคลที่ความรู้และความชำนาญในสาขาวิชาที่เป็นประเด็นปัญหาแห่งคดีแล้วนั้น บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญก็ควรที่จะเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในความเชี่ยวชาญที่ผู้นั้นมีจากบุคคลากรในสาขาวิชาชีพเดียวกันด้วย

2) คู่ความขอให้ศาลแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 129 ได้กำหนดให้กรณีที่ศาลจะมีคำสั่งแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเพื่อมาให้ความเห็นในคดีได้นั้น เกิดขึ้นจากกรณีที่คู่ความตกลงกันขอให้ศาลแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ⁴⁵ โดยคู่ความจะต้องดำเนินการตามบทบัญญัติในเรื่องของการนำพยานหลักฐาน

⁴³ นาวิณ มณีจันทร์, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 30*, น. 82.

⁴⁴ โสภณ รัตนกร, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2*, น. 426.

⁴⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

มาตรา 129 ในการที่ศาลจะมีคำสั่งให้แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวในมาตรา 99 โดยที่ศาลเห็นสมควรหรือโดยที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอนั้น

เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล นั่นคือ คู่ความที่ต้องการจะอ้างอิงความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้ง คู่ความฝ่ายนั้นต้องระบุอ้างผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในบัญชีระบุพยานพร้อมกับมีคำขอให้ศาลตั้งผู้เชี่ยวชาญ โดยต้องยื่นต่อศาลภายในเวลาที่กำหนดตามมาตรา 88 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งบุคคลที่คู่ความขอให้ศาลแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญในคดีนั้น อาจเป็นบุคคลที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญไว้ในทะเบียนผู้เชี่ยวชาญของศาลหรือยังมิได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้เชี่ยวชาญของศาลก็ได้ แต่การที่คู่ความขอให้ศาลแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญตามมาตรา 129 นั้น ศาลอาจจะไม่มีคำสั่งแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญตามที่คู่ความร้องขอได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า การรับพยานหลักฐานเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลได้นั้นพยานหลักฐานต่างๆ ที่คู่ความยื่นเสนอต่อศาล เพื่อประกอบการอ้างอิงฝ่ายตน ได้นั้นจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงแห่งคดีด้วย หากพยานหลักฐานที่คู่ความกล่าวอ้างนั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงของคดี ศาลจึงไม่อาจรับพยานหลักฐานดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลได้ ดังนั้นการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นดุลพินิจของศาล มิได้เป็นข้อบังคับที่ศาลต้องตั้งพยานตามที่คู่ความร้องขอเสมอไป

3.2.2 ผู้เชี่ยวชาญในศาลชำนาญพิเศษ

ด้วยเหตุที่ความซับซ้อนของประเภทคดีพิพาทมีความหลากหลายมากขึ้นจึงมีการแยกประเภทศาลที่พิจารณาคดีตามประเภทของคดีพิพาทที่เรียกว่า “ศาลชำนาญพิเศษ” ซึ่งการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลชำนาญพิเศษนั้น มีบางกรณีที่มีปัญหายุ่งยากซับซ้อนและจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งผู้พิพากษาอาจไม่มีความรู้ความชำนาญเพียงพอจึงจำเป็นต้องให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีบทบาทในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลเพื่อให้ความเห็นในปัญหาที่มีความยุ่งยากซับซ้อนนั้น ได้คลี่คลายอันส่งผลประเด็นพิพาทได้รับพิจารณาออกมาเป็นคำพิพากษาในที่สุด

3.2.2.1 ผู้เชี่ยวชาญในศาลภาคีอากร

การพิจารณาพิพากษาคดีภาคีอากรนั้นอาจพบกรณีปัญหายุ่งยากซับซ้อน ซึ่งผู้พิพากษาในคดีนั้นอาจไม่มีความรู้ความชำนาญเพียงพอในเรื่องนั้น เช่น ในเรื่องอนุสัญญาภาษีซ้อน ผู้พิพากษาในศาลภาคีอากรอาจขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาอธิบายหรือให้ความเห็นใน

(1) การแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเช่นว่านั้นให้อยู่ในดุลพินิจของศาล แต่ศาลจะเรียกคู่ความมาให้ตกลงกันกำหนดตัวผู้เชี่ยวชาญที่จะแต่งตั้งนั้นก็ได้ แต่ศาลจะบังคับบุคคลใดให้เป็นผู้เชี่ยวชาญไม่ได้ นอกจากบุคคลนั้นได้ยินยอมลงชื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญไว้ในทะเบียนผู้เชี่ยวชาญของศาลแล้ว

(2) ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจถูกคัดค้านได้และต้องสาบานหรือปฏิญาณตนทั้งมีสิทธิที่จะได้รับค่าธรรมเนียมและรับค่าใช้จ่ายที่ได้ออกไปตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยการนั้น

ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนั้นเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลได้⁴⁶ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลฎีกาและวิธีพิจารณาคดีฎีกา พ.ศ. 2528 มาตรา 21 วรรคหนึ่ง ซึ่งการที่ศาลขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล ไม่ว่าจะศาลเห็นสมควรเองหรือเห็นสมควรตามที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอนั้น ให้ทำเป็นหนังสือเชิญ⁴⁷ อย่างไรก็ตามก็คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งสามารถขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญของตนมาให้ความเห็นโต้แย้งหรือเพิ่มเติมความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ศาลเชิญมาให้ความเห็นได้ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลฎีกาและวิธีพิจารณาคดีฎีกา พ.ศ. 2528 มาตรา 21 วรรคสอง นอกจากนี้วิธีการที่กล่าวมาข้างต้น คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจยื่นบัญชีระบบพยานไว้และนำบุคคลที่ฝ่ายตนอ้างเป็นพยานเข้าสืบหรือขอให้ศาลเรียกผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้อีกทางหนึ่ง⁴⁸

สำหรับบทบาทในการทำหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่มาให้ความเห็นในกระบวนการพิจารณาคดีฎีกาตามที่ศาลเชิญมาให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาคดีตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลฎีกาและวิธีพิจารณาคดีฎีกา พ.ศ. 2528 และข้อกำหนดคดีฎีกา พ.ศ. 2544 นั้น ศาสตราจารย์ จรัญ ภักดีธนากุล ได้ให้ความเห็นว่าไม่มีฐานะเป็นพยานในคดี แต่จะทำหน้าที่เป็นเพื่อนของศาล (amicus curiae) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญที่ศาลเชิญมาให้ความเห็นในศาลฎีกานั้นมีลักษณะพิเศษต่างจากผู้เชี่ยวชาญตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งมีฐานะพยาน แต่กรณีผู้เชี่ยวชาญที่ศาลเชิญมาให้ความเห็นในศาลฎีกานี้มาในฐานะที่ปรึกษาของศาล แต่ไม่ได้มาเป็นพยานของคู่ความและไม่ได้มาเพื่อให้คู่ความซักค้าน⁴⁹

สำหรับการให้ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ศาลเชิญมาให้ความเห็นในคดีฎีกามีดังนี้ คือ

อาจารย์ชัยสิทธิ์ ตรีชูธรรม ได้อธิบายว่า ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ศาลเชิญมาให้ความเห็น สามารถให้ความเห็นทั้งในปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาข้อเท็จจริง เนื่องจากพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลฎีกาและวิธีพิจารณาคดีฎีกา พ.ศ. 2528 มิได้จำกัดการให้

⁴⁶ นาวัน มณีจันทร์, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 30, น. 58.

⁴⁷ เรียงไทย สุนทรนนท์ และสุวัฒน์ ไวยพัฒน์, คำอธิบายพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลฎีกาและวิธีพิจารณาคดีฎีกา พ.ศ. 2528 และข้อกำหนดคดีฎีกา พ.ศ. 2544, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร, 2544), น. 204.

⁴⁸ เพิ่งอ้าง, น. 205.

⁴⁹ จรัญ ภักดีธนากุล, รายงานการประชุมของคณะกรรมการพิจารณาแนวทางในการจัดตั้งรูปแบบศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ครั้งที่ 5/2536, ในวันอังคารที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม กรุงเทพมหานคร, น. 12.

ความเห็นของบุคคลไว้ ซึ่งต่างจากเพื่อนของศาล (amicus curiae) ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี ซึ่งจะเข้ามาให้ความเห็นในข้อกฎหมาย⁵⁰

3.2.2.2 ผู้เชี่ยวชาญในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

คดีพิพาทในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาและคดีแพ่งโดยทั่วไป ซึ่งคดีดังกล่าวต้องได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษา ซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ โดยมีบุคคลภายนอกซึ่งมีความรู้และความเข้าใจเรื่องดังกล่าวเข้ามาร่วมพิจารณาและพิพากษาคดีด้วย ซึ่งตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 มาตรา 12 กำหนดให้มีผู้พิพากษาในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ แยกเป็น 2 ประเภท คือผู้พิพากษาประจำและผู้พิพากษาสมทบซึ่งคัดเลือกจากบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิทางทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ โดยมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 มาตรา 15

ผู้เชี่ยวชาญในคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศสามารถเข้าผู้กระบวนพิจารณาคดีไว้ 2 วิธี คือ ศาลผู้พิจารณาคดีขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีได้ แต่ต้องให้คู่ความทุกฝ่ายทราบ และอีกกรณีหนึ่งคือ คู่ความขอให้เรียกผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญฝ่ายตนมาให้ความเห็นโต้แย้งหรือเพิ่มเติมความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว⁵¹ ส่วนวิธีการขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นในทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศนั้น ในกรณีที่คู่ความขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็น ให้ทำเป็นหนังสือเชิญ ส่วนกรณีที่คู่ความขอให้ศาลเรียกผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญฝ่ายตนมาให้ความเห็นโต้แย้งหรือเพิ่มเติมความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ศาลเชิญมานั้น ให้ออกเป็นหมายเรียก ตามข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2540 ข้อ 52

กรณีที่ศาลขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวไม่เรียกว่าพยานแต่อยู่ในลักษณะเป็นเพื่อน

⁵⁰ ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม, “ข้อกำหนดคดีภาษีอากร,” *บทบัญญัติ*, เล่มที่ 42, ตอน 1 น. 166 (มีนาคม 2529).

⁵¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 มาตรา 31

ของศาล เพราะศาลเชิญมาสอบถาม ซึ่งต่างจากกรณีที่คุณผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายตน ซึ่งมีฐานะเป็นพยาน⁵²

3.2.3 การจัดทำบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ

คดีที่ต้องการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยอาศัยความรู้ในแขนงต่างๆ มาประกอบการพิจารณาของศาล เช่น ความรู้ทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิศวกรรม ฯลฯ หากมีพยานผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ตรงตามสาขานั้นๆ มาให้ความเห็นในประเด็นปัญหาแห่งคดีก็จะทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปโดยง่ายและสะดวกรวดเร็ว ดังนั้น การกำหนดประเภทหรือการจัดหมวดหมู่พยานผู้เชี่ยวชาญโดยการจัดทำเป็นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญก็จะทำให้การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญตรงตามประเภทคดีและเป็นไปโดยง่าย การพิจารณาคดีในศาลไทยมีการจัดทำบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญในศาลยุติธรรม โดยที่เป็นการดำเนินการโดยสำนักงานศาลยุติธรรม ภายใต้ข้อบังคับประธานศาลฎีกา ว่าด้วยผู้เชี่ยวชาญของศาลยุติธรรม พ.ศ. 2546 ซึ่งการจัดทำบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการพิจารณาคดีในอีกหลายประเด็น ดังนี้

- 1) สามารถกำหนดประเภทของสาขาความเชี่ยวชาญให้มีความหลากหลายตรงตามประเภทของคดี
- 2) มีการกำหนดหลักเกณฑ์ การคัดกรองความเป็นผู้เชี่ยวชาญที่แน่นอนชัดเจนทำให้ได้พยานผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถตรงตามสาขาวิชาจริง
- 3) สร้างความมั่นใจในตัวของผู้เชี่ยวชาญให้แก่คู่พิพาท
- 4) ทำให้กระบวนการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญของศาลเป็นไปโดยง่าย เพราะทำให้ศาลมีฐานข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญ
- 5) เปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาชีพต่างๆ สามารถเสนอตัวเข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญของศาล
- 6) คู่กรณีในคดีสามารถตรวจสอบความรู้ความสามารถของผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งได้
- 7) ทำให้มีการปรับปรุงฐานข้อมูลของบุคคลที่จะเข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ

การนำผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลนั้นมีบทบัญญัติปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 98 และมาตรา 99 ซึ่งบทบัญญัติตามมาตรา 99 เป็นกรณีของการให้อำนาจศาลแต่งตั้ง “ผู้เชี่ยวชาญ” ให้เข้ามามีส่วนร่วม

⁵² นาวิน มณีจันทร์, *อ้าวแล้ว เจริญรทที่ 30*, น. 63.

ในการพิจารณาของศาล ส่วนมาตรา 98 นั้น เป็นกรณีของการที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถอ้างถึงบุคคล “ผู้มีความเชี่ยวชาญ” มาเป็นพยานฝ่ายตน

การแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญโดยที่ศาลเห็นสมควรหรือโดยที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขออนุญาตให้อยู่ในดุลพินิจของศาล แต่ศาลจะเรียกคู่ความมาให้ตกลงกันกำหนดตัวผู้เชี่ยวชาญที่จะแต่งตั้งนั้นก็ไม่ได้ แต่ศาลจะบังคับบุคคลใดให้เป็นผู้เชี่ยวชาญไม่ได้ นอกจากบุคคลนั้นได้ยินยอมลงชื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญไว้ในทะเบียนผู้เชี่ยวชาญของศาลแล้ว และผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจถูกคัดค้านได้และต้องสาบานหรือปฏิญาณตนก่อนการเบิกความแก่ศาล อีกทั้งยังมีสิทธิที่จะได้รับค่าธรรมเนียมนและรับค่าใช้จ่ายที่ได้ออกไปตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยการนั้น⁵³ บางกรณีการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ อาจไม่ต้องระบุชื่อตัวพยานผู้เชี่ยวชาญโดยชัดเจน เช่น การตรวจพิสูจน์ลายมือชื่อคู่ความ อาจตกลงกันหรือทำกันให้ส่งหลักฐานไปยังสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อทำการตรวจพิสูจน์ลายมือชื่อโดยมิได้ระบุชื่อพยานผู้เชี่ยวชาญที่จะทำการตรวจ เช่นนี้ถือว่าผู้เชี่ยวชาญคนหนึ่งคนใดในสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ย่อมเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจพิสูจน์ได้ หากเกิดกรณีที่คู่ความไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องการตั้งผู้เชี่ยวชาญคู่ความมีสิทธินำสืบผู้มีความเชี่ยวชาญของฝ่ายตนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 99 วรรคสอง ซึ่งถ้ามีการตั้งทั้งสองฝ่าย ศาลก็ต้องรับฟังพยานของทั้งสองฝ่ายด้วย โดยศาลจะทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะให้นักพยานหลักฐาน อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจถูกคัดค้านได้หากผู้ที่ศาลจะแต่งตั้งนั้น เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในคดี หรืออาจถูกคัดค้านโดยอาศัยเหตุตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 11 หรืออาจถูกคัดค้านว่าผู้นั้น ไม่มีความรู้ความชำนาญพอที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับศาสตร์หรือสาขาวิชาชีพที่คู่ความจะอ้างผู้มีความเชี่ยวชาญมาเป็นพยานของฝ่ายตนนั้น นักกฎหมายส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นว่า แม้ในบทบัญญัติตามมาตรา 98 จะระบุถึงแขนงของศาสตร์ที่จะมีความรู้ความเชี่ยวชาญว่าได้แก่ ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในศิลปะ วิทยาศาสตร์ การฝีมือ การค้า หรือการทำงานที่ทำหรือในกฎหมายต่างประเทศ ก็ตาม แต่ก็ไม่น่าจะถือว่าเฉพาะศาสตร์เหล่านี้เท่านั้นที่จะมีผู้เชี่ยวชาญได้ ควรถือเป็นเพียงตัวอย่างที่กฎหมายยกมาให้ดูเท่านั้น

พยานผู้เชี่ยวชาญจัดได้ว่าเป็นพยานบุคคลประเภทหนึ่ง ดังนั้น การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาของศาลจึงต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติว่าด้วยการรับฟังพยานบุคคล หรือบทบัญญัติว่าด้วยข้อห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้ และด้วยเหตุดังกล่าวจึงส่งผลให้การนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้าเป็นกระบวนการหนึ่งในการพิจารณาของศาลจึงต้องมีที่มาจากกรณีที่

⁵³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 129 (2)

ข้อพิจารณาในประเด็นที่พิพาทนั้น ไม่สามารถใช้ความคิดเห็นของบุคคลธรรมดาที่มีได้มีความรู้ความชำนาญมาทดแทนได้

3.2.4 สิทธิและหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการพิจารณาคดี

พยานผู้เชี่ยวชาญที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีทั้งนี้ไม่ว่าจะโดยการแต่งตั้งของศาลหรือคู่ความร้องขอให้ศาลแต่งตั้งมีสิทธิและหน้าที่ ดังนี้

3.2.4.1 สถานะของพยานผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญอาจเข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดีของศาล โดยการกล่าวอ้างของคู่ความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 98 และมาตรา 99 วรรคสอง ซึ่งเมื่อพิจารณาบทบัญญัติตามมาตราดังกล่าวแล้วพบว่า ผู้มีความเชี่ยวชาญที่คู่ความกล่าวอ้างมาเป็นพยานฝ่ายตนนั้นจะเข้ามาให้ความเห็นในกระบวนการพิจารณาคดีในฐานะพยาน⁵⁴ แต่สำหรับผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 99 วรรคหนึ่งประกอบมาตรา 129 (1) นั้น มีความเห็นเป็นสองแนวทาง กล่าวคือ เห็นว่าพยานผู้เชี่ยวชาญถือเป็นพยานความเห็นประเภทหนึ่ง ส่วนอีกแนวทางหนึ่งเห็นว่าพยานผู้เชี่ยวชาญอยู่ในฐานะผู้ช่วยของศาล

3.2.4.2 การปฏิบัติหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญ

ข้อคิดเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญมีความสำคัญต่อการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลซึ่งศาลพิจารณาแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยพิจารณาจากความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพ ดังนั้นหากพยานผู้เชี่ยวชาญมิได้เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นพิพาทก็ไม่ควรที่จะเสนอความเห็นที่ตนมิได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญนั้นแก่ศาล และเนื่องจากพยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกตั้งข้อรังเกียจได้ทำนองเดียวกับผู้พิพากษา ดังนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญจึงต้องมีความเป็นกลางไม่เข้าข้างคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง⁵⁵ ซึ่งการให้ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญต่อศาลเพื่อประกอบการพิจารณาคดีนั้นมีหลักการและวิธีการในการเสนอความเห็น ดังนี้

1) หลักการทั่วไปในการให้ความเห็นเนื่องด้วยความเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีผลต่อการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล ดังนั้น การเสนอความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญจึงต้องเป็นการเสนอความเห็น อันเป็นผลจากความรู้ ความชำนาญอย่างพิเศษในศาสตร์สาขาวิชานั้นๆ ที่บุคคล

⁵⁴ มาตรา 98 คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะอ้างบุคคลใดเป็นพยานของตนก็ได้เมื่อบุคคลนั้นเป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในศิลปะ วิทยาศาสตร์ การฝีมือ การค้า หรือการงานที่ทำหรือในกฎหมายต่างประเทศ และซึ่งความเห็นของพยานอาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อความในประเด็น ทั้งนี้ไม่ว่าพยานจะเป็นผู้มีอาชีพในการนั้นหรือไม่

⁵⁵ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคการดำเนินคดี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548), น. 356.

โดยทั่วไปไม่อาจรู้หรือเข้าใจในศาสตร์หรือเรื่องราวนั้น⁵⁶ หากพยานผู้เชี่ยวชาญมิได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นพิพาท ผู้เชี่ยวชาญก็สมควรเสนอความเห็นได้ออกไป นอกจากนั้นแล้ว พยานผู้เชี่ยวชาญพึงต้องเสนอความเห็นให้เป็นไปตามหลักวิชาการ อีกทั้งหากพยานผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าตนมีอาจดำรงตนให้มีความเป็นกลางได้ เช่น เป็นญาติกับคู่ความ เป็นเจ้าหน้าที่หรือลูกหนี้กับคู่ความ ฯลฯ พยานผู้เชี่ยวชาญก็ควรที่จะขอถอนตัวในการเสนอความเห็นต่อศาล

1) รูปแบบการให้ความเห็นพยานผู้เชี่ยวชาญถือเป็นพยานบุคคลประเภทหนึ่งซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กำหนดให้พยานบุคคลต้องเบิกความด้วยวาจา⁵⁷ อย่างไรก็ดีตามพยานผู้เชี่ยวชาญในส่วนที่ศาลแต่งตั้งนั้น อาจแสดงความคิดเห็นด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือก็ได้แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร⁵⁸ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 130 กล่าวโดยสรุปคือ ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่พยาน

3.2.4.3 สิทธิของพยานผู้เชี่ยวชาญ

พยานผู้เชี่ยวชาญจัดเป็นพยานบุคคลประเภทหนึ่ง ดังนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญจึงมีสิทธิทำนองเดียวกันกับพยานบุคคล กล่าวคือ สิทธิในการได้รับค่าตอบแทน และสิทธิได้รับความคุ้มกัน

1) สิทธิในการได้รับค่าตอบแทน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1209 (2) บัญญัติให้ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งมีสิทธิได้รับค่าธรรมเนียมและรับค่าใช้จ่ายที่ได้ออกไปตามที่ได้ออกไปในการทำ ความเห็นเสนอต่อศาล ที่กฎกระทรวงกำหนด ซึ่งกฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2502) ออกตามความพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2477 ข้อ 4 ได้กำหนดให้ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งมีสิทธิที่จะได้รับค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปตามสมควรในการทำ รายงานและมีสิทธิได้รับค่าป่วยการตามที่ศาลจะเห็นสมควร โดยคำนึงสภาพแห่งคดี ความยากง่ายของงานที่ต้องทำและระยะเวลาที่ต้องเสียไปในการทำรายงาน

⁵⁶ นาวิณ มณีจันทร์, *อ่างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 30, น. 98.

⁵⁷ มาตรา 113 พยานทุกคนต้องเบิกความด้วยวาจาและห้ามไม่ให้พยานอ่านข้อความที่เขียน เว้นแต่จะ ได้รับอนุญาตจากศาล หรือเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ

⁵⁸ มาตรา 130 ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจแสดงความคิดเห็นด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือก็ได้ แล้วแต่ศาลจะ ต้องการ ถ้าศาลยังไม่เป็นที่พอใจในความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ทำเป็นหนังสือนั้น หรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดเรียกร้อง โดยทำเป็นคำร้อง ให้ศาลเรียกให้ผู้เชี่ยวชาญทำความเห็นเพิ่มเติมเป็นหนังสือ หรือเรียกให้มาศาลเพื่ออธิบายด้วย วาจา หรือให้ตั้งผู้เชี่ยวชาญคนอื่นอีก

ถ้าผู้เชี่ยวชาญที่ศาลตั้งจะต้องแสดงความคิดเห็นด้วยวาจาหรือต้องมาศาลเพื่ออธิบายด้วยวาจาให้นำ บทบัญญัติในลักษณะนี้ว่าด้วยพยานบุคคลมาใช้โดยอนุโลม

2) เอกสิทธิ์ได้รับความคุ้มครองจากการที่พยานผู้เชี่ยวชาญมาเบิกความเห็นในประเด็นพิพาท เพื่อประกอบการพิจารณาคดีของศาล หากพยานผู้เชี่ยวชาญปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพของตน และทำหน้าที่ในการให้ความเห็นโดยสุจริตแล้วย่อมได้รับความคุ้มครองที่จะไม่ต้องรับผิดชอบในคดีอาญาฐานเบิกความเท็จจริงและไม่ต้องรับผิดในทางแพ่ง แม้ว่าการให้ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวจะทำให้รูปคดีของคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียเปรียบก็ตาม โดยความคุ้มครองดังกล่าวนอกจากจะให้ความคุ้มครองแก่พยานผู้เชี่ยวชาญที่มาเบิกความด้วยวาจาต่อศาลแล้วยังรวมถึงกรณีที่ผู้เชี่ยวชาญได้ทำรายงานความเห็นเป็นลายลักษณ์อักษรเสนอต่อศาลด้วย⁵⁹

3.3 คุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญในศาลยุติธรรม⁶⁰

ตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา ว่าด้วยผู้เชี่ยวชาญของศาลยุติธรรม พ.ศ. 2546 (เอกสารภาคผนวก ข)

1. มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์
2. เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ / ความชำนาญพิเศษ / มีประสบการณ์ในด้านที่ขอขึ้นทะเบียนเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี
3. ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
4. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย
5. ไม่เคยต้องโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุด เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ
6. ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
7. ไม่เคยถูกเพิกถอนทะเบียนตามข้อ 21 (4)⁶¹
8. กรณีเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ ที่มีองค์กรควบคุมวิชาชีพ ต้องไม่เคยถูกเพิกถอนใบอนุญาตหรือประพฤติดิจจรยบรรณในวิชาชีพ

⁵⁹ นาวิณ มณีจันทร์, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 30*, น. 117.

⁶⁰ ข้อบังคับประธานศาลฎีกา ว่าด้วยผู้เชี่ยวชาญของศาลยุติธรรม พ.ศ. 2546 ข้อ 6

⁶¹ ข้อบังคับประธานศาลฎีกา ว่าด้วยผู้เชี่ยวชาญของศาลยุติธรรม พ.ศ. 2546 ข้อ 21 (4) การถูกเพิกถอนทะเบียน

3.4 การตั้งผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง

ในการพิจารณาพิพากษาคดี ศาลมีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงได้ตามความเหมาะสม ในการนี้ศาลอาจแสวงหาข้อเท็จจริงจากพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญ หรือพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากพยานหลักฐานของคู่กรณีที่ปรากฏในคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้าน คำให้การ หรือคำให้การเพิ่มเติม ในการแสวงหาข้อเท็จจริงเช่นว่านั้น ศาลอาจดำเนินการตามที่กำหนดในส่วนนี้หรือตามที่ศาลเห็นสมควร

ในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล ถ้าต้องมีการให้ถ้อยคำของคู่กรณี พยาน หรือบุคคลใดๆ ให้ศาลเป็นผู้ซักถาม⁶²

เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่กรณีมีคำขอ ศาลอาจมีคำสั่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อศึกษา ตรวจสอบ หรือวิเคราะห์ในเรื่องใดๆ เกี่ยวกับคดี อันมิใช่เป็นการวินิจฉัยข้อกฎหมาย แล้วให้ทำรายงานหรือให้ถ้อยคำต่อศาลได้

รายงานหรือบันทึกการให้ถ้อยคำของพยานผู้เชี่ยวชาญ ให้ส่งสำเนาให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องเพื่อทำข้อสังเกตเสนอต่อศาลภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

ศาลอาจมีคำสั่งให้พยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ถ้อยคำต่อศาลประกอบรายงานของตนได้

ศาลต้องแจ้งกำหนดการให้ถ้อยคำของพยานผู้เชี่ยวชาญให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องทราบล่วงหน้าเพื่อเปิดโอกาสให้คู่กรณีคัดค้านหรือชี้แจงข้อเท็จจริงได้⁶³ (เอกสารภาคผนวก ก)

3.5 การรับฟังพยานหลักฐาน

ศาลมีดุลพินิจที่จะรับฟังพยานหลักฐานที่ได้ตามกระบวนการพิจารณาโดยไม่จำกัดเฉพาะที่เสนอโดยคู่กรณี แต่พยานหลักฐานนั้นจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่คู่กรณีผู้มีส่วนได้เสียมีโอกาสขอตรวจสอบ ทราบ และแสดงพยานหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้าง⁶⁴

⁶² ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๓
ข้อ 50

⁶³ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๓
ข้อ 55

⁶⁴ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๓
ข้อ 65

3.6 ตัวอย่างคดีปกครองที่มีพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี

1) คดีลำห้วยคลิตี้⁶⁵

ผู้ฟ้องคดีรวม 22 คน เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากตะกอนดินที่ลงน้ำบริเวณห้วยคลิตี้ปนเปื้อนสารตะกั่ว อันเนื่องมาจากบริษัท ต. ซึ่งขณะยื่นฟ้องถูกสั่งปิดโรงงานแล้วปล่อยทิ้งน้ำที่มีสารปนเปื้อนลงสู่ลำห้วยดังกล่าวฟ้องว่ากรมควบคุมมลพิษ (ผู้ถูกฟ้องคดี) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ไม่เข้าดำเนินการเพื่อกำจัดมลพิษและฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้กลับสู่สภาพเดิม ไม่ควบคุม ตรวจสอบ เร่งรัดให้บริษัท ต. ดำเนินการดูแลหรือขุดลอกตะกอน เพื่อนำไปฝังกลบตามแผนการแก้ไขฟื้นฟูที่บริษัท ต. เสนอต่อผู้ถูกฟ้องคดี อีกทั้ง ผู้ถูกฟ้องคดียังไม่กำหนดมาตรการหรือเงื่อนไขเพิ่มเติมให้บริษัท ต. ดำเนินการ และไม่นำมาตราที่เสนอไว้ในรายงานการศึกษาของต่างประเทศมาดำเนินการ ไม่นำข้อมูลหรือสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเสนอให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษ ตามมาตรา 59 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นอกจากนี้ ผู้ถูกฟ้องคดียังไม่เข้าดำเนินการฟื้นฟูแทนบริษัท ต. ในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมไม่เรียกชดเชยค่าเสียหายที่เกิดต่อสิ่งแวดล้อมอันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ หรือสาธารณสุขสมบัติแผ่นดินตามมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติเดียวกัน ขอให้ศาลพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ศาลปกครองกลางวินิจฉัยว่า⁶⁶ ผู้ถูกฟ้องคดีมีหน้าที่หลักในการตรวจสอบและการบังคับการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านการควบคุมมลพิษ โดยเริ่มตั้งแต่มีหน้าที่จัดทำแผน ประสานการปฏิบัติตามแผน และติดตามการตรวจสอบการปฏิบัติตามแผน ตลอดจนแก้ไขอันตรายอันเกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษและสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ เนื่องจากการจัดการสารอันตรายและกากของเสียที่ไม่ถูกต้อง ตลอดจนดำเนินการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 23 และมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม พ.ศ. 2534 ประกอบมาตรา 3 (6) (7) แห่งพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 และมาตรา 55 มาตรา 69 และมาตรา 70 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติฯ การที่ผู้ถูกฟ้องคดีอ้างว่า⁶⁷ ขณะมีการปนเปื้อนของสารตะกั่วเมื่อปี พ.ศ. 2541 ผู้ถูกฟ้องคดีไม่มีหน้าที่จึงไม่อาจรับฟังได้ ภายหลังเมื่อผู้ถูกฟ้องคดีทราบว่ามี การปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้และได้เข้าตรวจสอบครั้งแรกเมื่อวันที่ 27 เมษายน – 1 พฤษภาคม 2541 และตรวจสอบเรื่อยมารวม 6 ครั้ง อีกทั้ง ยังจัดให้มีการตั้งคณะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว มีการจัด

⁶⁵ ศาลปกครองไทยกับคดีสิ่งแวดล้อม, สำนักงานศาลปกครอง น. 47.

⁶⁶ เพิ่งอ้าง, น. 48.

⁶⁷ เพิ่งอ้าง, น. 49.

ประชุมหารือกับพยานผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และได้กำชับให้ บริษัท ต. ดำเนินการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ทั้งมีการติดตามผลการวิเคราะห์ตัวอย่างตะกอนดินมาโดยตลอด และได้ประสานกรมอนามัยตรวจสอบสุขภาพประชาชนเป็นระยะๆ จึงถือว่าผู้ถูกฟ้องคดีมิได้ละเลยต่อหน้าที่ในการประสานงานและดำเนินการฟื้นฟู หรือระงับการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ อย่างไรก็ตาม หลังจากบริษัท ต. ก่อให้เกิดการปนเปื้อนของสารตะกั่ว ในปี พ.ศ. 2541 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้จะได้มีการติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังการปนเปื้อนมาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังมีการปนเปื้อนของสารตะกั่วในตะกอนดินท้องน้ำในปริมาณที่สูง ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมกรณีถือว่าผู้ถูกฟ้องคดีปฏิบัติหน้าที่ในการฟื้นฟูหรือระงับการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ล่าช้าเกินสมควร⁶⁸

แม้การประกาศให้พื้นที่ใดเป็นเขตควบคุมมลพิษจะเป็นอำนาจของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติตามมาตรา 59 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ แต่ผู้ถูกฟ้องคดีก็มีหน้าที่เสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณา ทั้งนี้ ตามข้อ 4 (3) (ค) ของกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2545 เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้ถูกฟ้องคดีได้เสนอต่อคณะกรรมการฯ เพื่อประกาศให้ลำห้วยคลิตี้เป็นเขตควบคุมมลพิษแล้ว แต่คณะกรรมการฯ ได้ประชุมและมีมติว่า ยังไม่มีความจำเป็นต้องประกาศให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตควบคุมมลพิษ กรณีจึงถือว่าผู้ถูกฟ้องคดีมิได้ละเลยต่อหน้าที่ดังกล่าว

มาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ⁶⁹ เป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่เป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายด้วยประการใดๆ มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ไม่ว่าการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม โดยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายต้องเป็นกรณีที่รัฐเสียค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษ เมื่อผู้ถูกฟ้องคดีซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมายตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ไม่เคยดำเนินการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมแทนบริษัท ต. โดยบริษัท ต. จะต้องเป็นผู้ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและเป็นผู้

⁶⁸ เพิ่งอ้าง, น. 51.

⁶⁹ เพิ่งอ้าง, น. 51.

รับภาระค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูทั้งหมด ดังนั้น การที่ผู้ถูกฟ้องคดีไม่เรียกค่าใช้จ่ายในการจัดมลพิษจากบริษัท ต. จึงมิได้ละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดแต่อย่างใด

สำหรับกรณีค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน⁷⁰ อันพึงเรียกเอาจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตามมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติฯ นั้น ตามข้อ 3 (1) ของกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมฯ กำหนดให้ฝ่ายตรวจและบังคับการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการในการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจากแหล่งกำเนิดมลพิษตามมูลค่าของทรัพยากรที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปจากการนั้น โดยผู้มีสิทธิฟ้องคดีตามมาตรา 97⁷¹ ดังกล่าวข้างต้นต้องเป็น “รัฐ” เท่านั้น โดยหน่วยงานจะต้องประสานพนักงานอัยการ เพื่อดำเนินการใช้สิทธิฟ้องร้องแทนรัฐตามมาตรา 6 ประกอบมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติอัยการ พ.ศ. 2498 การที่ผู้ถูกฟ้องคดีพบว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นต่อทรัพยากรน้ำและดินในบริเวณพิพาทแล้วซึ่งนับตั้งแต่เกิดเหตุจนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาานานกว่า 10 ปี แต่มิได้ดำเนินการประเมินความเสียหายที่เกิดขึ้นกับกรณีดังกล่าวแต่อย่างใดแม้ผู้ถูกฟ้องคดีจะมีหนังสือชี้แจงต่อศาลว่าอยู่ระหว่างดำเนินการประเมินค่าเสียหายก็ตาม แต่ก็เพียงเป็นการดำเนินการหลังจากที่ผู้ฟ้องคดีนำสู่การพิจารณาของศาลแล้ว ถือว่าผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่ในการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจากบริษัท ต. ที่เป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายหรือความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ

การที่ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่ไม่ดำเนินการเรียกค่าเสียหายจากบริษัท ต. ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและปฏิบัติหน้าที่ในการฟื้นฟูหรือระงับการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ล่าช้าเกินสมควร กรณีดังกล่าวถือเป็นการกระทำละเมิด⁷² ศาลเห็นว่าพึงกำหนดค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการที่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 22 ราย มีภาระค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารทดแทนอาหารที่เคยมีอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นเงินรายละ 8,758 บาท ส่วนค่าเสียหายต่อสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น ถือเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ประกอบกับมาตรา 6 มาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติฯ และมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม การกำหนดค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่เป็นความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินได้โดยสภาพทำให้การกำหนดค่าสินไหมทดแทนไม่อาจกำหนดได้

⁷⁰ เติ้งอ๋าง, น. 52.

⁷¹ เติ้งอ๋าง, น. 53.

⁷² เติ้งอ๋าง, น. 54.

แน่นอน⁷³ ต้องอาศัยหลักทั่วไป โดยพิจารณาจากพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด รวมทั้งต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น ฐานะบุคคล ครอบครัว อาชีพ เป็นต้น ซึ่งศาลพิเคราะห์แล้วเห็นว่าพึงกำหนดค่าเสียหายในส่วนนี้ให้แก่ผู้ฟ้องคดี เป็นเงินรายละ 25,025 บาท ทั้งนี้ กรณีที่ผู้ถูกฟ้องคดีอ้างว่าขณะนี้ยังไม่มีการตรากฎหมายเพื่อรองรับสิทธิของบุคคลในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพตามมาตรา 56 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ไว้เป็นการเฉพาะผู้ฟ้องคดีจึงไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายนั้น การที่ยังไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิของบุคคลในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นเพียงการกำหนดหลักเกณฑ์รายละเอียดการได้ประโยชน์เท่านั้น⁷⁴ ไม่อาจแปลความได้ว่า ผู้ฟ้องคดีไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายแต่อย่างใด ส่วนค่าเสียหายที่ผู้ฟ้องคดีอ้างว่า ได้รับความเสียหายต่อสิทธิในอนาคตนั้นเมื่อข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่า สถานการณ์การปนเปื้อนของสารตะกั่วในน้ำเริ่มจะเจือจางลง ผู้ฟ้องคดีสามารถใช้น้ำจากลำห้วยได้บางส่วน ซึ่งเป็นค่าเสียหายที่ยังไม่แน่ชัด ศาลจึงไม่อาจคำนวณและกำหนดค่าเสียหายในส่วนนี้ให้ได้ (คำพิพากษาศาลปกครองกลางที่ 637/2551)⁷⁵

2) คดีแม่เมาะ⁷⁶

ผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 ส่วนนามิภูมิลำเนาอยู่ในตำบลนาสัก ตำบลบ้านดง ตำบลสบป่าด ตำบลแม่เมาะ ตำบลพระบาท อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้รับความเสียหายจากการประกอบกิจการโรงไฟฟ้าโดยใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงเพื่อผลิตไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (ผู้ถูกฟ้องคดี) ที่ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เนื่องจากโรงงานผลิตไฟฟ้าดังกล่าวไม่บำบัดอากาศเสียก่อนปล่อยสู่บรรยากาศ ทำให้ผู้ฟ้องคดีได้รับก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์จนเป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน จึงขอให้ศาลสั่งให้ผู้ฟ้องคดีชดเชยค่าเสียหายจากการเสื่อมสมรรถภาพและอนามัยและความสูญเสียทางด้านจิตใจแก่ผู้ฟ้องคดี ศาลปกครองเชียงใหม่วินิจฉัยว่า ผู้ถูกฟ้องคดีเป็นผู้ประกอบการที่ก่อให้เกิดก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์โดยไม่ปรากฏว่ามีปัจจัยอื่นหรือสถานประกอบการอื่นเป็นผู้ปล่อยมลพิษในพื้นที่ดังกล่าวประกอบกับในคดีแพ่งของศาลจังหวัดลำปางฟังได้ว่า ก๊าซดังกล่าวที่เกิดจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะทำให้เกิดมลภาวะจริง และกรณีดังกล่าวเกิดจากการที่ผู้ถูกฟ้องคดีมิได้ทำการบำบัดอากาศเสียให้มีค่าไม่เกินมาตรฐานที่กฎหมายกำหนดก่อนที่จะปล่อยสู่บรรยากาศ และเครื่องกำจัดก๊าซใช้ได้เพียง 2 เครื่อง

⁷³ เพิ่งอ้าง, น. 55.

⁷⁴ เพิ่งอ้าง, น. 56.

⁷⁵ เพิ่งอ้าง, น. 57.

⁷⁶ เพิ่งอ้าง, น. 70.

ซึ่งผู้ถูกฟ้องคดีทราบอยู่แล้วจึงแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวผู้ถูกฟ้องคดีสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าและป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้ จึงมิใช่เหตุสุดวิสัยตามมาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ถือเป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ เมื่อปรากฏว่าระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2535 ถึงเดือนสิงหาคม 2541 ผู้ถูกฟ้องคดีได้ก่อให้เกิดมลพิษ โดยปล่อยอากาศเสียมีค่าเฉลี่ยความเข้มข้นของก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในบรรยากาศโดยทั่วไปเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 ส่วนวน อ้างว่าเจ็บป่วยด้วยอาการของโรคทางเดินหายใจโรคปอดระยะยาวต่อเนื่องยาวนานตามร่างกาย ซึ่งการตรวจดังกล่าวจะมีได้มีการวัดคุณภาพอากาศและเป็นการตรวจภายหลังจากที่ไม่มีความเข้มข้นของก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่จะเป็นอันตรายก็ตาม ประกอบกับผู้เชี่ยวชาญได้เบิกความว่าก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ หากได้รับนานๆ อาจจะมีผลกระทบต่อสุขภาพ จึงถือว่าผู้ฟ้องคดีได้รับผลกระทบจากการกระทำของผู้ถูกฟ้องคดีจึงเป็นกรณีที่ผู้ถูกฟ้องคดีต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535⁷⁷ และเป็นการละเมิดต่อผู้ฟ้องคดีจึงพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีชำระค่าเสียหายอันเป็นค่าทดแทนการเสื่อมสมรรถภาพและอนามัย และความสูญเสียทางด้านจิตใจแก่ผู้ฟ้องคดี แต่สำหรับประเด็นที่ว่าสำหรับจะต้องหยุดหรือระงับการกระทำละเมิด หรือต้องหยุดการผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยถ่านหินลิกไนต์ และจะต้องจัดการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและคุณภาพอากาศบริเวณอำเภอแม่เมาะ ให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม โดยค่าใช้จ่ายของผู้ถูกฟ้องคดีหรือไม่เพียงใด นั้น เมื่อปัจจุบันผู้ถูกฟ้องคดีติดตั้งและซ่อมแซมเครื่องกำจัดก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ให้ใช้การได้ครบถ้วนแล้ว จึงถือได้ว่าผู้ถูกฟ้องคดีได้หยุดหรือระงับการกระทำละเมิด ตลอดจนได้ป้องกันมิให้ก๊าซดังกล่าวฟุ้งกระจายไปในอากาศแล้ว ประกอบกับคุณภาพอากาศไม่มีก๊าซดังกล่าวเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด และพืชผลและทรัพย์สินของชาวบ้านเสียหายเพียงครั้งเดียว โดยไม่มีผลต่อเนื่องตามมา จึงฟังไม่ได้ว่าสภาพแวดล้อมและคุณภาพอากาศได้รับผลกระทบอันจะต้องสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทำการฟื้นฟู (คำพิพากษาศาลปกครองเชียงใหม่ 60-77/2552 และ 64//2548)⁷⁸

ผู้วิจัย เห็นว่า จากตัวอย่างคดีที่กล่าวมาแล้ว คดีสิ่งแวดล้อม นับวันยังมีความซับซ้อนและพยานผู้เชี่ยวชาญมีบทบาทสำคัญในการช่วยศาลหาคำตอบในประเด็นข้อเท็จจริง เพราะคดีทั้ง 2 คดีที่ยกมาตัวอย่างมาข้างต้น เป็นคดีที่มีผลกระทบวงกว้างต่อประชาชน และสาธารณะคดีสิ่งแวดล้อมมีอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนคดีมีแนวโน้มสูงขึ้นและเป็นคดีข้อพิพาทเข้าสู่ศาลปกครองมากขึ้นทุกปี เพราะในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน และวิวัฒนาการ

⁷⁷ เติ้งอ๋าง, น. 71.

⁷⁸ เติ้งอ๋าง, น. 72.

ทางสภาพแวดล้อมมีขยายวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็เทคโนโลยี หรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ศาลปกครองควรพัฒนาระบบการมีบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีมีความรวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะคดีตัวอย่างข้างต้นเป็นคดีที่ใช้ระยะเวลานานกว่าคดีจะสิ้นสุด ประกอบกับคดีสิ่งแวดล้อมบางคดีอาจต้องมีการพิจารณาคดีโดยเร็วเพื่อไม่ให้มีผลกระทบขยายวงกว้างออกไป

บทที่ 4

ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญ ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพยานผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนระบบวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยและต่างประเทศ การนำพยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นในคดีที่มีความสำคัญกับกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดี การกำหนดหลักเกณฑ์ การคัดเลือกและการขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม ในบทนี้จะเป็นการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ดังนี้

4.1 ความจำเป็นในการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม¹

การพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นมีความแตกต่างจากคดีทั่วไปในประเด็นสำคัญ คือ คดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับเทคนิควิทยาศาสตร์ ดังนั้น ผู้พิจารณาคดีประเภทนี้จะต้องมีความรู้หรือความเข้าใจพอสมควรในเรื่องเกี่ยวกับเทคนิคด้านวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะเข้าใจอย่างถ่องแท้ ถึงสภาพปัญหาที่เกิดกับสิ่งแวดล้อมอันเป็นส่วนหนึ่งของข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดี เช่น จะต้องเข้าใจว่าการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) เป็นต้นเหตุหนึ่งของการทำให้เกิดภาวะเรือนกระจกหรือภาวะโลกร้อน นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศทั่วโลก เป็นเหตุให้รัฐต้องเข้ามาควบคุมการปล่อยก๊าซชนิดนี้ โดยการออกกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมก๊าซชนิดนี้ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสืบพยานหากเป็นเรื่องของความซับซ้อนในเทคโนโลยีหรือเรื่องทางวิทยาศาสตร์ซึ่งอาจมีศัพท์ภาษาทางเทคนิคที่คนทั่วไปรวมทั้งผู้พิพากษาเข้าใจได้ยาก ย่อมต้องได้รับการอธิบายให้สามารถเข้าถึงข้อเท็จจริงนั้นๆ ได้ โดยอาศัยเครื่องมือในการพิจารณาคดี เช่น การเรียกพยานผู้เชี่ยวชาญด้านนั้นเข้ามาให้คำอธิบาย

¹ คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, ธันวาคม 2557, น. 58

ผู้วิจัย เห็นว่า พยานผู้เชี่ยวชาญ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของคดีสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยศาลในการแสวงหาความจริงทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรืออีกหลายสาขาวิชาชีพที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ และความเชี่ยวชาญ พยานผู้เชี่ยวชาญจึงมีบทบาทสำคัญในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นข้อพิพาทของคดี เพื่อให้ศาลสามารถชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานได้ เพราะฉะนั้นกระบวนการคัดเลือก การสรรหาแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญจึงมีส่วนสำคัญในการที่จะให้ศาลสามารถคัดเลือกพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี โดยดูจากคุณสมบัติ คุณวุฒิ และประสบการณ์การทำงาน ในด้านต่างๆ ทั้งในอดีต และปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าพยานผู้เชี่ยวชาญ เป็นบุคคลซึ่งมีความสำคัญมากในคดีสิ่งแวดล้อม เพราะจะต้องมาบอกความยืนยันถึงความสัมพันธ์ของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำของจำเลย หรือในกรณีที่มีความเสียหายไม่เป็นที่ประจักษ์ชัดในปัจจุบัน ก็จำเป็นต้องอาศัยความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญมาประกอบเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของความเสียหายที่เกิดขึ้นในอนาคต²

4.2 การคัดเลือกและขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม

สหรัฐอเมริกา ในศาลสหรัฐอเมริกาพยานผู้เชี่ยวชาญจะถูกเรียกเข้ามาในคดี โดยคู่ความเสมอ อย่างไรก็ตามศาลก็มีอำนาจในการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นในคดีได้ หากมีประเด็นที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านของผู้เชี่ยวชาญ แต่การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยศาลจะเกิดขึ้นน้อยมากแม้ว่าศาลจะมีอำนาจในการเรียกเข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดีก็ตาม พยานผู้เชี่ยวชาญจะถูกนำเสนอโดยคู่ความ³

ผู้วิจัย เห็นว่า การนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีของศาลสหรัฐอเมริกา ต้องมีปัจจัยสำคัญนำเข้ามาในคดี เช่น ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญของพยาน ใช้ความรู้ความสามารถของบุคคลธรรมดาไม่ได้ ต้องใช้ความรู้พิเศษ และมีการทดสอบและตรวจสอบความรู้และต้องเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มของนักวิทยาศาสตร์ หรือนักเทคนิคเฉพาะด้านนั้นๆ และต้องมีการเผยแพร่ตีพิมพ์เพื่อการตรวจสอบ และกำหนดคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญที่จะมาให้ความเห็นศาลสหรัฐอเมริกาค่อนข้างให้ความสำคัญเรื่องการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญ เพราะถ้านำเข้ามาในคดีต้องให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อศาล และช่วยศาลหาข้อมูลมาวินิจฉัยคดี เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณี

² สมชัย ปรีชาศิลปกุล, “รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการทบทวนองค์ความรู้ ระบบชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษจากสิ่งแวดล้อม,” (ธันวาคม 2546).

³ วันชัย นวลเขียว, “การจัดให้มีระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น. 49.

สหราชอาณาจักร พยานผู้เชี่ยวชาญจะเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลโดยการเสนอของคู่ความ โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินว่าพยานผู้เชี่ยวชาญคนใดมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลจะไม่ใช่ดุลพินิจในการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเอง⁴

ผู้วิจัย เห็นว่า สหราชอาณาจักรนั้น ศาลมีหน้าที่เพียงตรวจสอบคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญ ส่วนการนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีเป็นหน้าที่ของคู่ความร้องขอศาลจะอนุญาตให้พยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในกรณีพิพจน์เรื่องราวที่ต้องการหาความรู้เป็นพิเศษที่ศาลไม่สามารถรู้ได้ด้วยตัวเอง

กล่าวโดยสรุป ประเทศในกลุ่มที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร พยานผู้เชี่ยวชาญจะถูกเรียกเข้ามาในคดีโดยคู่ความร้องขอ จะมีการนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีเฉพาะคดีที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องเทคนิควิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และเมื่อมีการเรียกพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีศาลจะทำหน้าที่ตรวจสอบคุณสมบัติของบุคคลที่จะมาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อประโยชน์สูงสุดในการช่วยเหลือศาลหาข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นแห่งการพิจารณาพิพากษาคดี

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี กรณีการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญนั้น ศาลจะทำการคัดเลือกและกำหนดจำนวนผู้เชี่ยวชาญ โดยศาลจะทำความตกลงกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อกำหนดเวลาในการให้ความเห็นเสนอต่อศาล ในกรณีที่ผู้เชี่ยวชาญถูกแต่งตั้งโดยศาลเพื่อให้ความเห็นใดเป็นกรณีเฉพาะบุคคลอื่นที่จะถูกแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญได้เฉพาะ ในกรณีที่มีเหตุพิเศษ ผู้ที่ถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญมีหน้าที่ในการให้ความเห็นต้องปฏิบัติตามหน้าที่ตามที่ศาลมอบหมาย ในกรณีที่ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องวิทยาศาสตร์ ศิลปะ การค้าหรือเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีการขอให้ความเห็น ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ได้แสดงความประสงค์ต่อศาลในการที่จะให้ความเห็น⁵

พยานผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีสถานะต่างไปจากพยานบุคคล เพราะเป็นการแต่งตั้งโดยศาลและได้รับมอบหมายงานจากผู้พิพากษา โดยถือว่าเป็นผู้ช่วยศาล โดยศาลจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าผู้เชี่ยวชาญควรจะให้ความเห็นเป็นหนังสือหรือโดยการมาเบิกความแต่ศาลจะวินิจฉัยคดีโดยฟังความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญโดยไม่ทำการตรวจสอบมิได้⁶ เพราะสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญช่วยเหลือศาลนั้นเป็นการอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญของตนเป็นพื้นฐานในการให้ความเห็น ซึ่งศาลยังคงต้องรับฟังพยานหลักฐานอื่นประกอบด้วย และถึงแม้ว่าศาลจะไม่ตัดสินคดี

⁴ เฟ็งฮ้าง, น. 49.

⁵ จิราภรณ์ เนาวพนานนท์, “ผู้เชี่ยวชาญในคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), น. 55.

⁶ เฟ็งฮ้าง, น. 56.

คู่ความที่จะอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญ แต่ศาลก็อาจใช้ดุลพินิจที่จะไม่อนุญาตให้คู่ความอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญได้ หากเห็นว่าทำให้ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญนั้น ไม่มีความจำเป็นต่อกระบวนการพิจารณาคดี

ผู้วิจัย เห็นว่า สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ให้ความสำคัญกับพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นอย่างมาก เพราะศาลเป็นผู้แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ และสามารถกำหนดจำนวนพยานผู้เชี่ยวชาญได้ มีการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญมากกว่าหนึ่งคนที่จะเข้ามาให้ความเห็นในคดีโดยทำเป็นหนังสือหรือเบิกความในศาล และพยานผู้เชี่ยวชาญก็ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือศาล และมีการกำหนดบทลงโทษพยานผู้เชี่ยวชาญในกรณีที่ไม่มาให้ความเห็น เพราะเหตุทำให้กระบวนการพิจารณาคดีล่าช้า ถึงแม้ว่าศาลจะแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี แต่ศาลไม่ตัดสิทธิในการอ้างพยานเข้ามาในคดีของคู่ความ แต่ศาลจะสามารถใช้ดุลพินิจตัดสินใจได้ว่าจะอนุญาตให้พยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีตามคำร้องขอหรือไม่ ถ้าศาลเห็นว่าไม่มีความจำเป็นต่อกระบวนการพิจารณาคดีศาลก็จะไม่อนุญาต

สาธารณรัฐฝรั่งเศส การมีคำสั่งแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญอาจเกิดจากคำขอของคู่ความทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือศาลเห็นสมควรตั้งเองก็ได้ (มาตรา R621-1) และเป็นดุลพินิจของศาล กล่าวคือ แม้จะมีคำขอจากคู่ความอาจจะไม่แต่งตั้งก็ได้ แต่จะต้องให้เหตุผลที่อธิบายได้ว่า การที่ศาลไม่แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นมีเหตุผลสนับสนุนหรือไม่ หากไม่มีเหตุผลสนับสนุนคำสั่งไม่แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญอาจเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย⁷ ปกติแล้วศาลจะแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ กรณีแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญหลายคน จำนวนของพยานผู้เชี่ยวชาญต้องถูกกำหนดโดย องค์คณะ แต่การแต่งตั้ง หรือการคัดเลือกพยานผู้เชี่ยวชาญต้องกระทำโดยศาลปกครองชั้นต้นพร้อมทั้งกำหนดระยะเวลาที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องส่งเอกสารการตรวจสอบต่อศาล กรณีที่พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลตั้งเห็นว่าต้องของความช่วยเหลือจากพยานผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคคนอื่นหรือหลายคน เพื่อการตรวจสอบบางประเด็นที่ไม่ชัดเจนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะต้องร้องขอต่ออธิบดีศาลปกครองเพื่ออนุญาตให้บุคคลดังกล่าวร่วมกันตรวจสอบ (มาตรา R621-2)

ผู้วิจัย เห็นว่า สาธารณรัฐฝรั่งเศสการนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีเกิดได้ 2 กรณี คือ คู่ความร้องขอ หรือศาลสามารถตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี โดยดุลพินิจของศาลได้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับประเทศต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แต่สิ่งที่แตกต่างจากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี คือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญได้จากคำร้องขอของคู่ความ อนุญาตหรือไม่อนุญาตก็ได้ แต่ในส่วนของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ศาลสามารถใช้

⁷ เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, บรรเจิด สิงคะเนติ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง วิธีพิจารณาคดีปกครองเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลปกครอง, 2546) น. 151.

คุณพินิจได้เหมือนกัน แต่สาธารณรัฐฝรั่งเศสมีข้อกำหนดว่า ถ้าศาลใช้คุณพินิจไม่แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลต้องมีเหตุผลที่อธิบายได้ถึงทำไมแต่งตั้ง ถ้าไม่มีเหตุผล คำสั่งของศาลที่ไม่แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญก็อาจเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายได้

ผู้วิจัย เห็นว่า สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรศาลจะเป็นผู้ริเริ่ม กำหนดแนวทางในการทำความเข้าใจของพยานผู้เชี่ยวชาญ และให้ความสำคัญกับพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นอย่างมาก เพราะศาลเป็นผู้แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเอง และพยานผู้เชี่ยวชาญก็ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือศาล ซึ่งจะแตกต่างจากระบบกฎหมายจารีตประเพณี เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งพยานผู้เชี่ยวชาญจะถูกเรียกเข้ามาในคดีโดยคู่ความเสมอการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยศาลจะเกิดขึ้นน้อยมากแม้ว่าศาลจะมีอำนาจในการเรียกเข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดีก็ตาม และสหราชอาณาจักร ที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะถูกเรียกเข้ามาในคดีโดยคู่ความ ศาลเป็นเพียงผู้ตรวจสอบคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญ

4.2.1 เงื่อนไขของการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ

ในปัจจุบันการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดลอม⁸ พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดลอมเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาคดีได้ 2 สถานะ

- 1) พยานผู้เชี่ยวชาญซึ่งคู่ความอ้าง
- 2) พยานผู้เชี่ยวชาญของศาลตามที่ศาลแต่งตั้ง

พยานดังกล่าวจึงอยู่ในฐานะพยานความเห็น แม้พยานผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวจะเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ และความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวอาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงในคดีก็ตาม แต่ถือได้ว่าเป็นพยานคนหนึ่ง มิใช่ศาลจะต้องเชื่อและรับฟังตามความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวเสมอไป โดยศาลจะใช้ดุลพินิจชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงแล้วจึงมีคำวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดี นอกจากนี้ในการที่ศาลใช้ดุลพินิจรับฟังและชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญก็ยังมีได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่ชัดว่าจะต้องมีหลักเกณฑ์อย่างไรในอันที่ศาลจะรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวนี้ได้ ดังนั้นจึงสมควรที่จะทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดลอม

สหรัฐอเมริกา การที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีได้นั้นจักต้องเข้าเงื่อนไข 3 ประการ ดังนี้

- 1) ลูกขุนต้องการความช่วยเหลือจากพยานผู้เชี่ยวชาญ
- 2) ต้องมีประเด็นพิจารณาที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ

⁸ ชนาทิป เหมือนพะวงค์, “พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดลอม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 62.

3) บุคคลที่จะมาเป็นผู้เชี่ยวชาญได้ จะต้องมีความรู้ความสามารถอย่างเพียงพอที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญ

สหราชอาณาจักร พยานผู้เชี่ยวชาญจะเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลโดยการเสนอของกลุ่มความ โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินว่าพยานผู้เชี่ยวชาญคนใดมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลจะไม่ใช้ดุลพินิจในการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเอง

บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องแสดงให้เห็นได้ว่าตนเองมีคุณสมบัติและประสบการณ์ที่เหมาะสมและมากพอแก่การทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ เช่น การแสดงวุฒิบัตร ใบประกอบวิชาชีพ เป็นต้น

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ผู้เชี่ยวชาญจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของผู้พิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง อันเนื่องมาจากความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้เชี่ยวชาญนั้น โดยอาจเกิดขึ้นได้ 3 กรณี ดังนี้

- 1) เป็นการแจ้งให้ทราบถึงหลักวิชาการทั่วไป
- 2) ค้นหาข้อเท็จจริงใดๆ ที่สามารถวินิจฉัยได้โดยใช้ความรู้ความสามารถพิเศษเฉพาะบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ
- 3) มีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญพิเศษเพื่อนำไปสู่ผลสรุปของข้อพิพาทแห่งคดี

สาธารณรัฐฝรั่งเศส วัตถุประสงค์ในการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญก็เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงในบางประเด็นก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา

ผู้วิจัย เห็นว่า เนื่องจากการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดี และเป็นเรื่องที่ศาลหรือบุคคลธรรมดาทั่วไปไม่สามารถรู้ได้ ต้องใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

4.2.2 การคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญ

สหราชอาณาจักร การคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญจะถูกลดทอนความน่าเชื่อถือในการให้ความเห็น โดยการถามค้านจากทนายความ หรือกลุ่มความแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นมีคุณสมบัติไม่เหมาะสมที่จะทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ เช่น การแสดงให้เห็นว่าพยานผู้เชี่ยวชาญมีคุณสมบัติและประสบการณ์ที่ไม่เหมาะสมและมากพอแก่การทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สำหรับการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญนั้น พยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกคัดค้านได้ด้วยเหตุเดียวกับการคัดค้านผู้พิพากษา กล่าวคือ พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องไม่เป็นคู่ความในคดีไม่เป็นคู่สมรส หรือผู้แทน โดยชอบธรรมหรือเคยเป็นญาติโดยตรงนับได้ในสามชั้น

หรือโดยทางการสมรสนับได้สองชั้นของกลุ่มความและต้องไม่เคยเกี่ยวข้องกับคดีนั้นมาก่อน ซึ่งสาเหตุแห่งการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญตามกฎหมายเยอรมนีนั้น ก็เนื่องมาจากการเกรงว่าการให้ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญจะเกิดอคติหรือไม่มั่นใจในความเป็นกลางของพยานผู้เชี่ยวชาญอันเนื่องมาด้วยการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคู่ความ

สาธารณรัฐฝรั่งเศส ในกรณีที่ผู้พิศาลแต่งตั้งให้เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีไม่ว่าในฐานะใดๆ ผู้นั้นจะต้องแจ้งให้ศาล (องค์คณะ) ทราบถึงเหตุการณดังกล่าวก่อนการตอบรับเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ หากศาลเห็นว่าเหตุดังกล่าวจริงทำให้การพิจารณาไม่เป็นกลางศาลจะมีคำสั่งแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญแทน (มาตรา R621-5)⁹ พยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกคัดค้านได้ด้วยเหตุผลเดียวกับการคัดค้านตุลาการ โดยคู่ความจะต้องคัดค้านก่อนการเริ่มปฏิบัติหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญหรือเมื่อทราบถึงเหตุแห่งการคัดค้าน นอกจากนี้ในกรณีที่เห็นว่าคุณตนมีเหตุอื่นอาจถูกคัดค้านได้ พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องแจ้งให้ศาลทราบด้วย (มาตรา R621-5)¹⁰

ผู้วิจัย เห็นว่า ประเทศในกลุ่มที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี ซึ่งประกอบด้วยสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร กระบวนการนำพยานผู้เชี่ยวชาญมาใช้ในคดีตั้งแต่ต้นค่อนข้างจำกัด และค่อนข้างยาก คดีที่ศาลจะเรียกพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี ต้องเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถที่คนธรรมดาไม่สามารถรู้ได้ ต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเฉพาะด้าน และต้องผ่านการทดสอบผลงาน หรือคุณสมบัติจนเป็นที่ยอมรับแก่กลุ่มคนที่มีความรู้เฉพาะด้านที่พยานผู้เชี่ยวชาญนั้น และมีการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานจนเป็นที่ยอมรับ ศาลถึงอนุญาตให้เข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ จนถึงการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญ โดยเปิดโอกาสให้ทนายความถามค้าน หรือแสดงเอกสารหลักฐานว่าผู้ที่มาทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญไม่เหมาะสม ก็อนุญาตให้เข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดีก่อน และสามารถถูกตรวจสอบคุณสมบัติได้แม้ปฏิบัติหน้าที่แล้ว

ประเทศในกลุ่มที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ซึ่งประกอบด้วย สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส กระบวนการนำพยานผู้เชี่ยวชาญแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดี เกิดได้ 2 กรณี คู่ความร้องขอและศาลตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยเหลือศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงประเด็นแห่งข้อเท็จจริง ในส่วนของการคัดค้านพยานผู้เชี่ยวชาญนั้น ประเทศในกลุ่มระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรมีระบบคัดค้านเช่นเดียวกับผู้พิพากษา คือสามารถตรวจสอบคุณสมบัติพยานผู้เชี่ยวชาญได้ตั้งแต่ได้รับการแต่งตั้งจากศาลว่าเป็นบุคคลที่มีสิทธิในการทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญหรือไม่ และเมื่อเข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญแล้วไม่ปฏิบัติหน้าที่ หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าอาจถูกกลงโทษจากศาลได้ สาธารณรัฐฝรั่งเศสพยานผู้เชี่ยวชาญถูกคัดค้าน มี 2 กรณี 1)

⁹ เพิ่งอ้าง, น. 151.

¹⁰ เพิ่งอ้าง, น. 151.

ถูกคัดค้านได้ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับตุลาการ โดยคู่ความต้องคัดค้านก่อนเริ่มปฏิบัติหน้าที่ 2) พยานผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าอาจมีเหตุอื่นอาจถูกคัดค้าน พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องแจ้งให้ศาลทราบ

สำหรับศาลปกครอง มีการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยใช้ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๓ กระบวนการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญสามารถเข้ามาในคดีได้ 2 กรณี¹¹ 1) เมื่อศาลเห็นสมควร 2) คู่กรณีมีคำขอ ศาลอาจมีคำสั่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อศึกษา ตรวจสอบ หรือวิเคราะห์ในเรื่องใดๆ เกี่ยวกับคดี อันมิใช่เป็นการวินิจฉัยข้อกฎหมาย แล้วให้ทำรายงานหรือให้ถ้อยคำต่อศาลได้

ระเบียบฉบับนี้ใช้ทั่วไปในการดำเนินคดีปกครองของศาลปกครอง ไม่มีระเบียบเฉพาะเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

4.2.3 ความยินยอมในการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ

สหรัฐอเมริกา การเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของพยานผู้เชี่ยวชาญต้องเป็นไปโดยสมัครใจของตัวพยานผู้เชี่ยวชาญ

สหราชอาณาจักร พยานผู้เชี่ยวชาญจะเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลโดยการเสนอของกลุ่มความ โดยบุคคลผู้นั้นแสดงให้เห็นได้ว่าตนเองมีคุณสมบัติและประสบการณ์ที่เหมาะสมและมากพอแก่การทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ เช่น การแสดงวุฒิบัตร ใบประกอบวิชาชีพ เป็นต้น

ดังนั้นการเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของพยานผู้เชี่ยวชาญของสหราชอาณาจักร จึงเป็นไปโดยสมัครใจของตัวพยานผู้เชี่ยวชาญ เพราะว่าการที่ศาลจะตั้งบุคคลใดเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญได้นั้น บุคคลผู้นั้นต้องแสดงให้เห็นได้ว่าตนเองมีคุณสมบัติและประสบการณ์ที่เหมาะสมและมากพอแก่การทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ เช่น การแสดงวุฒิบัตร ใบประกอบวิชาชีพ เป็นต้น

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี พยานผู้เชี่ยวชาญมีสิทธิในการปฏิเสธที่จะไม่ให้ความเห็น แต่ก็มีข้อกำหนดในการลงโทษพยานผู้เชี่ยวชาญคือ พยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกปรับได้ถ้าหากไม่มาให้การและการปฏิเสธการให้การนั้น ทำให้กระบวนการพิจารณาคดีล่าช้า เนื่องจากระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรศาลจะเป็นผู้ริเริ่มและกำหนดแนวทางในการทำความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญ หากมีการฝ่าฝืน กฎหมายจึงให้อำนาจศาลในการพิจารณาดำเนินการเพื่อให้การค้นหาคำความจริงในคดีเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมตามที่เห็นสมควร

¹¹ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๓

สาธารณรัฐฝรั่งเศส พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจไม่ยอมรับการแต่งตั้งตนเองก็ได้ (ในกรณีนี้ศาลต้องตั้งบุคคลอื่นแทน) แต่ถ้าได้รับการแต่งตั้งเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญแล้ว ไม่มาปฏิบัติหน้าที่หรือไม่ส่งรายงานตรวจสอบต่อศาลบุคคลผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายที่เกิดขึ้น และศาลอาจแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญแทนในกรณีที่เป็น

ผู้วิจัย เห็นว่า ประเทศพยานผู้เชี่ยวชาญสมัครใจยินยอมเข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และสาธารณรัฐฝรั่งเศส ส่วนสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี พยานผู้เชี่ยวชาญมีลักษณะไม่สมัครใจยินยอมและมีข้อกำหนดในการลงโทษพยานผู้เชี่ยวชาญ โดยที่พยานผู้เชี่ยวชาญอาจถูกปรับได้ถ้าหากไม่มาให้การและการปฏิเสธการให้การนั้น เสมือนกับเป็นการบังคับให้พยานผู้เชี่ยวชาญต้องเข้ามาให้การเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ และเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เพราะพยานผู้เชี่ยวชาญมีส่วนช่วยเหลือศาลในการค้นหาความจริงเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

ทั้งนี้ ศาลปกครอง สามารถนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีโดยบางครั้งขอความร่วมมือไปหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ หรือให้ความเห็น โดยไม่อาจทราบได้ว่าผู้ที่ถูกเรียกให้เข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญสมัครใจหรือไม่ แต่ในส่วนของพยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่กรณีร้องขอเข้ามาในคดีอาจได้รับคำตอบแทนจากผู้ร้องขอเข้ามาในคดี ในประเด็นนี้ยังคงเป็นปัญหาเรื่องความเป็นกลาง เพราะถูกคู่กรณีร้องขอเข้ามา เปรียบเสมือนเป็นพยานให้ฝ่ายตน

อย่างไรก็ดี¹² การยื่นยันของเหล่าพยานผู้เชี่ยวชาญที่อาจมีผลกระทบต่อหน่วยงานราชการ อาจทำให้พยานผู้เชี่ยวชาญซึ่งส่วนมากเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยเช่นกัน หลีกเลี่ยงที่จะใช้ความรู้ ความสามารถของตน อาจเป็นเพราะว่าเกิดผลกระทบต่อหน่วยงานราชการหรือผลประโยชน์ของทางราชการ หากหน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น หรือในบางกรณีที่มีการดำเนินการที่เป็นการสนับสนุนของรัฐ ยิ่งเป็นการยากที่จะมีพยานผู้เชี่ยวชาญมาบอกความยื่นยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสาเหตุของความเสียหายดังกล่าว

4.2.4 สิทธิที่จะได้รับค่าใช้จ่ายในการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ

สหรัฐอเมริกา พยานผู้เชี่ยวชาญมีสิทธิจะได้รับคำตอบแทนในการให้ความเห็น นอกเหนือไปจากค่าป่วยการหรือค่าเดินทาง ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่ศาลกำหนด

¹² ชนาทิป เหมือนพะวงศ์, “พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 62.

สาธารณรัฐฝรั่งเศส พยานผู้เชี่ยวชาญมีสิทธิได้รับค่าป่วยการ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบ ซึ่งหัวหน้าคณะจะเป็นผู้กำหนดค่าป่วยการโดยคำนึงถึงความยากง่ายของการตรวจสอบ ความสำคัญและประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากผลงานการตรวจสอบของพยานผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งค่าใช้จ่ายตามที่ปรากฏหลักฐานการใช้จ่าย (มาตรา R621-11)¹³

สำหรับศาลปกครองมีพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยค่าตอบแทนพยานผู้เชี่ยวชาญว่ามีสิทธิเบิกค่าตอบแทนประเภทใดได้บ้าง และมีอัตรากำหนดค่าตอบแทน

4.2.5 วิธีการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยศาล

สาธารณรัฐฝรั่งเศส เมื่อศาลได้แต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญแล้วจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าสำนักงานศาล ที่ต้องแจ้งคำสั่งศาล (การแต่งตั้ง และภาระหน้าที่) ไปยังพยานผู้เชี่ยวชาญ ภายใน 10 วัน พร้อมทั้งแนบแบบฟอร์มการสาบานตัว ซึ่งพยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องจัดทำคำสาบานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อและส่งกลับมายังสำนักงานศาลภายในเวลา 3 วัน (มาตรา R621-3) ในกรณีที่ ไม่สาบานตัวก่อนการปฏิบัติหน้าที่จะถือว่าการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญนั้นเป็นโมฆะ พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอาจไม่ยอมรับการแต่งตั้งตนเองก็ได้ (ในกรณีนี้ศาลต้องตั้งบุคคลอื่นแทน) และในกรณีที่ผู้นั้นยอมรับการแต่งตั้งแล้ว ต่อมาไม่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวหรือไม่ส่งรายงานตรวจสอบต่อศาลผู้นั้นต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายที่เกิดขึ้น และหากจำเป็นศาลอาจตั้งบุคคลอื่นเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญแทน (มาตรา R621-4)

4.2.6 วิธีการปฏิบัติงานของพยานผู้เชี่ยวชาญ

สาธารณรัฐฝรั่งเศส ในการปฏิบัติหน้าที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องแจ้ง (โดยส่งจดหมายลงทะเบียณ) ให้คู่ความทั้งสองฝ่ายทราบถึงกำหนดการ (วัน และเวลา) ที่ตนจะทำการตรวจสอบเป็นเวลาล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสี่วัน และหากคู่กรณีมีข้อสังเกตหรือการคัดค้านจะต้องแจ้งเหตุดังกล่าวไว้ในรายงานการตรวจสอบด้วย (มาตรา R621-7) ในการดำเนินการตรวจสอบพยานผู้เชี่ยวชาญมีหน้าที่ตามที่ศาลกำหนด ซึ่งศาลจะต้องคำนึงถึงความจำเป็นตามประเด็นของคดี และจำกัดอยู่ที่การตรวจสอบข้อเท็จจริงเท่านั้น (ศาลไม่อาจกำหนดให้พยานผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบในข้อกฎหมายได้ เพราะเป็นหน้าที่ของศาลเอง) นอกจากนี้ ผู้ตรวจสอบไม่มีหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย¹⁴ ซึ่งในระหว่างการดำเนินการเบิกความของพยานผู้เชี่ยวชาญ คู่ความมีสิทธิที่จะร่วมอยู่ด้วยหรือแต่งตั้งทนายหรือพยานผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายตนเองเข้าร่วมในการตรวจสอบด้วยได้ และพยานผู้เชี่ยวชาญต้องเปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีสิทธิรับทราบข้อเท็จจริงและข้อโต้แย้ง หากคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

¹³ เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, บรรเจิด สิงคะเนติ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง วิจัยการนำคดีปกครองเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลปกครอง, 2549), น. 153.

¹⁴ เพิ่งอ้าง, น. 152.

เห็นว่า การดำเนินการของพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นไปโดยไม่ชอบ ก็สามารถโต้แย้งต่อศาลได้ หลังจากที่มีการเสนอรายงานผลการตรวจสอบต่อศาล แต่ต้องก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งประกาศผลการตรวจสอบ (โต้แย้งในระหว่างการตรวจสอบไม่ได้)¹⁵ สำหรับในกรณีที่ศาลแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญหลายคน ให้พยานผู้เชี่ยวชาญทุกคนดำเนินการตรวจสอบร่วมกันและจัดทำรายงานเพียงฉบับเดียว แต่หากพยานผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นที่แตกต่างกัน ให้ระบุความเห็นชอบของแต่ละคนไว้ในรายงานดังกล่าว (มาตรา R621-8) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติศาลปกครองยอมรับการจัดรายงานที่แยกต่างหากจากกัน หรือการจัดทำรายงานเพิ่มเติมได้¹⁶ โดยเมื่อพยานผู้เชี่ยวชาญดำเนินการตรวจสอบเสร็จแล้ว ต้องจัดทำรายงานยื่นต่อสำนักงานศาลพร้อมด้วยสำเนาเท่ากับจำนวนคู่ความและให้จัดทำรายงานเพิ่มอีกสองชุด โดยให้สำนักงานจัดส่งรายงานดังกล่าวให้แก่คู่ความที่เกี่ยวข้อง โดยคู่ความมีสิทธิที่จะโต้แย้งหรือเสนอข้อสังเกตภายในระยะเวลาหนึ่งเดือน (แต่ศาลอาจขยายเวลาดังกล่าวออกไปอีกได้) (มาตรา R621-9) และเป็นหน้าที่ของศาลซึ่งจะพิจารณาว่าพยานผู้เชี่ยวชาญได้ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วนแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงเพียงพอแล้วศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป ทั้งนี้ ศาลไม่จำเป็นต้องถือตามผลการตรวจสอบดังกล่าว นอกจากนี้ศาล (องค์คณะ) อาจเรียกให้พยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ถ้อยคำต่อหน้าศาลและคู่ความเพื่ออธิบายเพิ่มเติมได้ (มาตรา R621-10)¹⁷

4.3 ปัญหาบทบาทพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญและการขังน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญ

พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม แม้จะมีผู้ใช้ผู้ที่ใกล้ชิดหรือรู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง แต่ก็ยังเป็นพยานบุคคลซึ่งเบิกความตามที่วิเคราะห์ วิจัย ประเมินผลงานทางวิทยาศาสตร์ที่ได้ร่ำเรียนมา และมีความเชี่ยวชาญจากการปฏิบัติงานมาเป็นเวลานาน โดยปกติพยานผู้เชี่ยวชาญนับว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง ในสาขาวิชาที่บุคคลทั่วไปไม่อาจรู้และเข้าใจ มีอาชีพที่ได้รับการยอมรับ มีชื่อเสียง มีคุณวุฒิและมีเกียรติในสังคม ส่งผลให้พยานหลักฐานที่ได้มาจากพยานดังกล่าวนั้นเป็นพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือ และศาลยอมรับฟังความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นข้อยุติได้¹⁸

¹⁵ เพิ่งอ้าง, น. 152.

¹⁶ เพิ่งอ้าง, น. 152.

¹⁷ เพิ่งอ้าง, น. 152.

¹⁸ ชนาทิป เหมือนพะวงศ์, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 6*, น.112 - 113.

การที่พยานผู้เชี่ยวชาญนั้นให้ความเห็นตามหลักวิชา ใช่ว่าศาลจะรับฟังความเห็นทุกกรณีไป¹⁹ ตามหลักแล้วพยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องพิสูจน์ให้คนธรรมดาเชื่อ ไม่ใช่เอาหลักวิชาและความชำนาญในทางปฏิบัติมาอ้างแล้วศาลก็ต้องเชื่อเสมอไป การส่งหลักฐานการพิสูจน์ต่อศาลเท่านั้นยังไม่พอ ผู้พิสูจน์จะต้องมาศาลด้วยเพื่อให้เขาซักค้านจนเชื่อและฟังได้²⁰ กล่าวคือ พยานผู้เชี่ยวชาญนั้นจะต้องมีความสามารถที่จะเบิกความในฐานะผู้เชี่ยวชาญ และความเห็นของเขานั้นอาจมีประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดของผู้พิพากษา²¹

เรื่องความน่าเชื่อถือของพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์อันเป็นสิ่งที่ตรวจสอบได้ในทางวิทยาศาสตร์นั้น ซึ่งอาจแยกได้ออกเป็นสองพวกใหญ่ๆ คือ ข้อเท็จจริงที่บุคคลทั่วไปเห็นได้เข้าใจได้ว่ามีอยู่ โดยพยานผู้เชี่ยวชาญตรวจพบข้อเท็จจริงเหล่านั้นในฐานะประจักษ์พยาน และข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิสูจน์ทางวิชาการโดยตรง โดยข้อเท็จจริงประเภทนี้คนทั่วไป บุคคลธรรมดาหรือศาลไม่อาจทราบได้ และคุณสมบัติของพยานผู้เชี่ยวชาญโดยพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เป็นพยานหลักฐานข้อเท็จจริงที่จะต้องนำสู่สำนวนเพื่อการรับรู้ของศาล กล่าวคือ ถ้าเป็นพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์จะต้องมีการนำสืบโดยบุคคลซึ่งได้ทำการตรวจวิเคราะห์หรือวิจัย สังเกตเหตุการณ์หรือสรรพสิ่งของต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดีแล้วมาให้การเป็นความรู้ต่อศาล อันการนำสืบข้อเท็จจริงเข้าสู่สำนวนความเพื่อสนับสนุนคดีของโจทก์หรือจำเลย เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์นี้ก็คือพยานความเห็นของผู้เชี่ยวชาญนั่นเอง²²

ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญได้นั้น จึงจะต้องมีความรู้ (Knowledge) ได้ศึกษาวิชาการนั้นๆ มาโดยตรง จนได้ประกาศนียบัตร หรือมีปริญญารับรองว่าได้ผ่านการศึกษาและทดสอบในวิชาเหล่านั้นแล้ว กล่าวคือ มีการรับรองวิทยฐานะเป็นหลักฐานเชื่อถือได้ (Qualification) แต่ลำพังความรู้ที่ศึกษามาเพียงอย่างเดียวยังไม่อาจที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญได้จำเป็นต้องอาศัยความชำนาญในการปฏิบัติงาน (Experience) มานานพอสมควร จึงจะถือว่าเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ (Expert) ตามความหมายที่แท้จริงได้²³

¹⁹ เริงธรรม ลัดพลี, คำบรรยายกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2533), น. 142.

²⁰ เพิ่งอ้าง, น. 143.

²¹ ชัย เสือ วรรณศรี, “เกร็ดความรู้ในการเป็นพยานผู้ชำนาญการ,” วารสารนิติวิทยาศาสตร์ 1 (มิถุนายน 2525).

²² อุดม ลัดพลี, “ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญการพิเศษคือใคร,” อุลพาห 20 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2516).

²³ เพิ่งอ้าง, น. 19.

ผู้วิจัย เห็นว่า บทบาทสำคัญของพยานผู้เชี่ยวชาญ มีสองประการ คือ ประการหนึ่งของพยานผู้เชี่ยวชาญคือเรื่องความเป็นกลางของพยานผู้เชี่ยวชาญ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญ เพราะพยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่กรณีร้องขอศาลให้เข้ามาในคดี อาจมีผลประโยชน์ต่อการ หรืออาจเข้ามาในลักษณะของผู้รับจ้างและผู้ว่าจ้าง บทบาทที่สำคัญประการที่สอง คือ บทบาทของพยานผู้เชี่ยวชาญในการให้ความเข้าใจต่อเรื่องที่คุณคณลทั่วไปไม่สามารถเข้าใจได้ เช่น เรื่องเทคนิควิทยาศาสตร์ หรือแปลความจากสิ่งที่คุณคณลธรรมดาที่ไม่สามารถเข้าใจได้ แปลความหมายสื่อความหมายของประเด็นแห่งข้อเท็จจริงที่ได้รับการพิสูจน์แล้วให้เป็นที่ที่คุณคณลธรรมดา หรือศาลสามารถเข้าใจ และสามารถนำข้อเท็จจริงไปเป็นหลักฐานทางคดีได้

4.3.1 การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญ²⁴

สำหรับพยานผู้เชี่ยวชาญที่มาเบิกความต่อศาลนั้น แม้พยานจะมาเบิกความในประเด็นคุณคณลธรรมดาไม่มีความรู้ ก็มีใช้ว่าศาลจะเชื่อพยานผู้เชี่ยวชาญทุกกรณีไป ศาลจะต้องพิจารณาถึงเหตุผลและน้ำหนักพยานหลักฐานอื่นประกอบด้วย โดยปัจจัยที่จะช่วยเสริมให้พยานผู้เชี่ยวชาญมีน้ำหนักมากมีดังนี้คือ ความเป็นกลางของพยาน ซึ่งหากศาลเชื่อว่าพยานผู้เชี่ยวชาญจะไม่เบิกความลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใด โดยมิได้ถูกคู่ความว่าจ้างหรือรับจ้างให้ตรวจพิสูจน์หรือให้ลงความเห็นเป็นการส่วนตัว ก็อาจมีน้ำหนักรับฟังได้ นอกจากนี้ประเด็นเกี่ยวกับความรู้หรือความชำนาญของพยานผู้เชี่ยวชาญ หากคู่ความที่อ้างพยานผู้เชี่ยวชาญมีหลักฐานแสดงความรู้หรือความชำนาญของพยานผู้เชี่ยวชาญ ให้ศาลเห็น โดยอาจถามจากประวัติการศึกษาการทำงานของพยาน หรือมีประกาศนียบัตร วุฒิบัตรหรือปริญญามาแสดง ก็ย่อมมีน้ำหนักให้น่ารับฟังได้ รวมทั้งเหตุผลประกอบการลงความเห็นของพยาน ก็นับเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้ศาลเชื่อพยาน พยานที่สรุปความเห็นของตนเองง่ายๆ อาจไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่ศาลจะเชื่อถือ

ดังนั้นในการสืบพยานผู้เชี่ยวชาญจึงต้องให้พยานอธิบายเหตุผลประกอบการตรวจพิสูจน์ หรือการลงความเห็นให้คุณคณลธรรมดาซึ่งไม่มีความรู้ในวิทยาการแขนงนั้นได้เห็นจริงเห็นจริงไปด้วย นอกจากนี้ความมั่นใจในการลงความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญ ถ้าหากพยานลงความเห็นด้วยความมั่นใจว่าถูกต้องแน่นอน คำเบิกความของพยานย่อมมีน้ำหนักมาก แต่ถ้าพยานไม่มั่นใจ เช่น เบิกความว่ามีโอกาสผิดพลาดได้ร้อยละ 20 ดังนี้ย่อมทำให้ศาลไม่แน่ใจว่าจะรับฟังตามความเห็นนั้นได้ แต่การที่พยานลงความเห็นโดยใช้คำว่า น่าจะ หรือ น่าเชื่อว่า ศาลเคยวินิจฉัยว่ารับฟังได้ตามความเห็นของพยานแล้ว มีปัญหาว่าระหว่างความเห็นผู้เชี่ยวชาญกับคุณคณลธรรมดาที่เบิกความในประเด็นเดียวกัน คำเบิกความของคุณคณลใดจะมีน้ำหนักมากกว่ากัน สำหรับปัญหานี้

²⁴ หนาทิป เหมือนพะวงศ์, “พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 62.

ตามปกติไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ เพราะประเด็นแห่งคดีที่จะต้องผู้เชี่ยวชาญมาสืบนั้นไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่มีบุคคลรู้เห็น แต่เป็นการสืบถึงความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องบุคคลธรรมดา อาจตัดสินได้เพราะไม่มีความรู้ ดังนั้นคำเบิกความของบุคคลธรรมดากับผู้เชี่ยวชาญจึงไม่น่าจะมีทางเอามาเปรียบเทียบกันได้ แต่อาจมีบางกรณีที่ความเห็นของบุคคลธรรมดาอาจรับฟังได้หรือประเด็นพิพาทนั้นอาจพิสูจน์โดยอาศัยหลักวิชา หรือพิสูจน์โดยข้อเท็จจริง ในกรณีเช่นนี้ก็จะเกิดการเปรียบเทียบระหว่างพยานผู้เชี่ยวชาญกับบุคคลธรรมดา จึงไม่อาจวางเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวได้ว่าคำพยานฝ่ายใดจะมีน้ำหนักมากกว่าต้องวิเคราะห์ถึงเหตุผลและพฤติการณ์อื่นๆ ประกอบด้วย²⁵

การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญนั้น ไม่ใช่ศาลจะต้องเชื่อและรับฟังตามนั้นเสมอไป ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็นเพียงพยานหลักฐานชิ้นหนึ่ง ศาลต้องใช้ดุลพินิจชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงแล้ววินิจฉัยชี้ขาดคดี ดังนั้นการนำสืบความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จึงควรที่จะแสดงเหตุผลประกอบตามหลักวิชาเพื่อให้คนธรรมดาที่ไม่มีความรู้ในวิทยาการนั้นได้เข้าใจพอสมควรด้วย ปัญหาระหว่างความเห็นของผู้เชี่ยวชาญกับพยานหลักฐานชนิดอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ประจักษ์พยาน ใครจะมีน้ำหนักดีกว่ากันนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีความแน่นอนตายตัวเป็นเรื่องที่ศาลใช้ดุลพินิจพิจารณาถึงเหตุผลและน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวง แต่ในบางกรณีนั้นความเห็นของผู้เชี่ยวชาญซึ่งทำการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ย่อมมีน้ำหนักมาก หากไม่มีการนำสืบพิสูจน์หักล้างให้เป็นอย่างอื่น เช่น ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาศาสตร์เคมีในการตรวจพิสูจน์สารต่างๆ ศาลย่อมรับฟังความเห็นของผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวเป็นข้อยุติได้ เมื่อมีคู่ความฝ่ายใดอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลควรจะต้องพิจารณาว่าพยานดังกล่าวมีคุณสมบัติพอที่จะเป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญหรือไม่ และเรื่องที่พยานจะให้ความเห็นเป็นวิชาการหรือกิจการที่ต้องอาศัยผู้มีความรู้เชี่ยวชาญอันบุคคลธรรมดาอาจให้ความกระจ่างได้หรือไม่ หากเรื่องที่จะให้ความเห็นเกี่ยวกับวิชาการทางแพทย วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ย่อมเห็นได้ง่ายว่าเป็นเรื่องนอกเหนือความรู้ความสามารถของบุคคลผู้มิได้ฝึกฝนมาในวิชาการ

ผู้วิจัย เห็นว่า การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญยังเป็นประเด็นสำคัญ เพื่อให้การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ กระบวนการคัดเลือกและขึ้นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญจึงมีส่วนสำคัญ เพราะสามารถตรวจสอบประสิทธิภาพการทำงานของพยานผู้เชี่ยวชาญหรือมีทางเลือกให้ศาลได้เลือกบุคคลที่จะมาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ที่มีคุณสมบัติ และหรือมีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์หรือมาให้ความเห็นประกอบการพิจารณาพิพากษาคดี

²⁵ เข็มชัย ชูติวงศ์, ถ้าอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2542), น. 401 - 402.

4.3.2 การชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญ

การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานเพื่อหาว่าข้อเท็จจริงที่คู่ความพิพาทกันในคดีเป็นอย่างไร นั้น ถือเป็นเรื่องที่อยู่ในดุลพินิจของศาลและเป็นปัญหาข้อเท็จจริงซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานในกฎหมายลักษณะพยานของเกือบทุกระบบกฎหมายหลัก Free Appreciation Of Evidence ในกฎหมายเยอรมันให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางที่จะประเมินค่าพยานหลักฐานแต่ละชิ้นในคดีตามดุลพินิจอิสระและชอบด้วยเหตุผล (Free And Reasonable Discretion) โดยไม่ถูกผูกมัดอยู่กับกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับ “พยานอิสระ” (Corroboration) นั้น แสดงให้เห็นถึงหลักที่ว่า การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานเป็นเรื่องที่อยู่ในดุลพินิจของศาลได้อย่างชัดเจนที่สุด และแม้ในกฎหมายลักษณะพยานของอังกฤษซึ่งมีกฎเกณฑ์เกี่ยวข้องกับการรับฟังพยานหลักฐาน และวิธีการยื่นพยานหลักฐาน หยุ่มหิมยู่ขากกว่ากฎหมายลักษณะพยานของประเทศอื่นๆ ก็ยังยอมรับเช่นกันว่าในส่วนของการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานแล้ว ต้องปล่อยให้เป็นเรื่องที่อยู่ในดุลพินิจของผู้วินิจฉัยข้อเท็จจริง (Trier Of Facts) ซึ่งอาจจะเป็นคณะลูกขุนหรือศาลก็ได้สุดแล้วแต่ประเภทของคดีเป็นผู้พิจารณาเป็นเรื่อยๆ ไป²⁶

ในการใช้ดุลพินิจของศาลในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน นอกจากต้องคำนึงหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงความสมเหตุสมผลในการใช้ดุลพินิจ พฤติการณ์แห่งพยานหลักฐานในคดีสามัญสำนึก (Common Sense) ตลอดจนโอกาสแห่งความเป็นไปได้ (Probability) และจะต้องเกิดจากข้อเท็จจริงที่เลือกเฟ้น โดยสุ่มรอบคอบประกอบด้วยเหตุผลทั้งปวงแล้ว²⁷

4.3.3 การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานเพื่อหาว่าข้อเท็จจริงที่คู่ความพิพาทกันในคดีเป็นอย่างไร นั้น ถือเป็นเรื่องที่อยู่ในดุลพินิจของศาลและเป็นปัญหาข้อเท็จจริง ซึ่งไม่อาจวางเป็นกฎเกณฑ์ได้แน่นอนตายตัว เพราะความสำคัญอยู่ที่ว่าศาลเชื่อถือแค่ไหน เพียงใด พยานที่น่าสืบแล้วเพียงพอหรือไม่ เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องของกฎเกณฑ์²⁸

Common Sense เกิดจากการสังเกตความชำนาญที่ได้เคยประสบตามเวลาที่ผ่านนำมาเทียบเคียงว่าเหตุการณ์ที่ปรากฏจากพยานหลักฐานทั้งหลายนั้นควรสรุปความจริงเป็นอย่างไร ต้อง

²⁶ จริฎ กัตติธนากุล, “พยานปากต่อปากยืนยันกันในคดีอาญา : ปัญหาในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน,” วารสารนิติศาสตร์ 16, น. 132 - 133, (มิถุนายน 2529).

²⁷ พระจินดาภิรมย์ราชสภาพดี, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพิจารณาค่าพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สารศึกษาการพิมพ์, 2464), น. 308.

²⁸ คะเนิง ภาไชย, พยาน, (กรุงเทพมหานคร : สารศึกษาการพิมพ์, 2541), น. 84.

ปรึกษาผู้ใหญ่และเพื่อนร่วมงานที่เคยผ่านงานมาในด้านต่างๆ กัน แล้วจะเกิดความรู้ตัดสินใจปัญหาเหล่านี้ได้เอง

การชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลจะพิจารณาความน่าเชื่อถือให้กับบุคคลผู้เบิกความเป็นผู้เชี่ยวชาญ ความสมเหตุสมผลของการเบิกความและความสอดคล้องกับพยานหลักฐานอื่นๆ ที่สามารถรับฟังได้

4.3.4 การใช้ดุลพินิจรับฟังพยานหลักฐาน

การดำเนินกระบวนการพิจารณาเพื่อการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาลปกครองนั้น²⁹ ศาลปกครองสามารถแสวงหาข้อเท็จจริงได้โดยใช้ระบบไต่สวน ตุลาการเจ้าของสำนวนซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากตุลาการหัวหน้าคณะให้เป็นผู้ที่มีหน้าที่สำคัญในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและมีอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี³⁰ ซึ่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโดยระบบไต่สวนนี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นในการระงับข้อพิพาทในคดีปกครอง โดยเฉพาะในคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อาทิ ในเรื่องของภาวะการพิสูจน์พยานหลักฐาน ซึ่งแตกต่างจากวิธีพิจารณาคดีในระบบกล่าวหาที่จะมีความยุ่งยากซับซ้อนและมีวิธีการทางเทคนิคที่ยุ่งยากเกินกว่าที่ผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปจะดำเนินการใดๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานต่างๆ ที่สนับสนุนคำฟ้องของตนเองได้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ ด้วยเหตุที่สถานะของกลุ่มความผายที่ได้รับความเดือดร้อนเสียหายหรืออาจได้รับความเดือดร้อนเสียหายส่วนใหญ่ จะเป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าหรือไม่มีความเท่าเทียมในเรื่องของความสามารถในการดำเนินคดีกับบุคคลที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนหรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ปล่อยน้ำเสียหรืออากาศเสีย ทำให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยใกล้เคียงได้รับความเดือดร้อนเสียหาย การนำระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงแบบกล่าวหามาใช้ โดยให้ผู้ฟ้องคดีที่เป็นชาวบ้านผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหายต้องเป็นผู้มีหน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบให้ศาลเชื่อ โดยปราศจากข้อสงสัยว่าความเสียหายจากมลพิษที่ตนได้รับเกิดจากโรงงานที่เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น จึงเป็นการพิสูจน์ได้ยาก โดยเฉพาะกรณีที่มีโรงงานประเภทเดียวกันตั้งอยู่หลายโรงงาน เป็นต้น

การแสวงหาข้อเท็จจริงของศาลปกครองนั้น นอกจากศาลจะมีหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงจากเอกสารของคู่กรณีขึ้นมา กฎหมายยังให้อำนาจศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงได้อย่างกว้างขวางมาก แม้เสร็จสิ้นกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงจากเอกสารของคู่กรณีแล้ว แต่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะวินิจฉัยชี้ขาดคดีหรือยังไม่เป็นที่ยุติ ตุลาการเจ้าของสำนวนอาจใช้อำนาจตามระบบวิธีพิจารณาแบบไต่สวน ออกคำสั่งเรียกคู่กรณี หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ

²⁹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง และวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 55 วรรคสาม

³⁰ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 61

กรณีพิพาทมาให้ถ้อยคำในลักษณะของการได้สวนบุคคลเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงได้อีก กล่าวคือ ตุลาการเจ้าของสำนวนอาจเรียกคู่กรณีหรือบุคคลภายนอกที่ศาลเห็นว่าคำให้การหรือคำชี้แจงของเขาจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาเพื่อนำมาประกอบการวินิจฉัยคดีของศาล³¹ หรือในกรณีการส่งพยานหลักฐาน หรือการให้ความเห็นในฐานะผู้เชี่ยวชาญในกรณีที่ศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่กรณีร้องขอ ศาลอาจมีคำสั่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญทำความเห็นในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) เป็นต้น โดยที่ศาลต้องส่งสำเนารายงานหรือบันทึกถ้อยคำของพยานผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวนี้ให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องเพื่อทำข้อสังเกตเสนอต่อศาลภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด โดยในกรณีที่พยานผู้เชี่ยวชาญจะต้องให้ถ้อยคำต่อศาลดังกล่าวนี้ศาลจะต้องแจ้งให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องทราบล่วงหน้าเพื่อเปิดโอกาสให้คู่กรณีคัดค้านและชี้แจงข้อเท็จจริงด้วย³²

ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พยานผู้เชี่ยวชาญจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและทักษะระดับสูงในเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งการพิสูจน์ความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในหลากหลายสาขาวิชาไม่ว่าจะเป็นทางด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม วิศวกรรมศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งถือเป็นผู้ที่เข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ดังนั้น การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมจึงสามารถช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ในการพิสูจน์ของศาลได้มาก และสามารถทำให้ศาลเข้าใจถึงสภาพปัญหาและทางออกของปัญหาได้เร็วขึ้น ด้วยความถูกต้องและเป็นธรรม ตามหลักวิชาการที่ผ่านการศึกษาวิเคราะห์มาแล้ว โดยพยานผู้เชี่ยวชาญจะแสดงความเห็นต่อศาลว่า ในวงวิชาการด้านนั้นๆ มีความเห็นอย่างไร อีกทั้ง ยังมีหน้าที่โดยตรงที่จะช่วยให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเพื่อประโยชน์ในการเข้าใจพยานหลักฐานต่างๆ ที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะทางในการพิจารณา ซึ่งจะนำไปสู่ขั้นตอนของการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดคดีต่อไป เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมโดยมากเป็นข้อพิพาททางด้านเทคนิคที่มีความซับซ้อน จึงจำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ เป็นการเฉพาะด้าน ในกรณีพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตามข้อ 6 วรรคสอง แห่งคำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังพยานผู้เชี่ยวชาญไว้ โดยศาลต้องคำนึงถึงความเป็นกลาง ความรู้ ประสบการณ์ และประวัติการทำงานของ

³¹ เช่น คดีที่ผู้ฟ้องคดีได้ยื่นฟ้องปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมกับอธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรม กรณีที่ได้อนุญาตให้เอกชนก่อสร้างโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าที่บ้านหินกรูดและบ้านบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

³² ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 55.

พยานผู้เชี่ยวชาญ ความเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการของหลักการและทฤษฎีที่พยานผู้เชี่ยวชาญเสนอ รวมทั้งประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของพยานผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว³³

นอกจากนี้ ตุลาการเจ้าของสำนวนอาจใช้อำนาจในการตรวจสอบสถานที่บุคคล หรือ สิ่งอื่นใดเพื่อประกอบการพิจารณาได้ตามที่เห็นสมควร โดยการเดินเผชิญสืบ ซึ่งตุลาการเจ้าของสำนวน หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากตุลาการเจ้าของสำนวนมีอำนาจไปตรวจสอบสถานที่ บุคคลหรือสิ่งอื่นใดเพื่อประกอบการพิจารณาได้ โดยศาลจะแจ้งวัน เวลา และสถานที่ที่จะไป ตรวจสอบให้คู่กรณีทราบล่วงหน้า โดยคู่กรณีจะไปร่วมในการตรวจสอบดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ และ ศาลจะต้องบันทึกการตรวจสอบและถ้อยคำของบุคคลหรือพยานในการตรวจสอบรวบรวมไว้ใน สำนวนคดีด้วย³⁴ เช่นการตรวจดูสภาพและที่ตั้งของที่ดินพิพาท สถานที่ก่อกวนที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนข้างเคียง การตรวจสอบสภาพแม่น้ำลำคลอง เป็นต้น ซึ่งในเรื่องนี้ ข้อ 10 แห่งคำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม³⁵

ประเด็นปัญหาสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาลปกครอง ในคดีปกครอง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ดังที่กล่าวมาตลอดก็คือ กำหนดระยะเวลาในการแสวงหาข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมจะปรากฏต่อชีวิต ร่างกาย สุขอนามัยและทรัพย์สินของบุคคล รวมทั้งทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปนเปื้อนสารพิษทันทีเมื่อมีการรั่วไหลหรือ การแพร่กระจายออกสู่สิ่งแวดล้อม แม้ว่าความเสียหายเหล่านั้นจะค่อยๆ เจือจางหรือเบาบางลงไป ตามกาลเวลา แต่ต้องใช้เวลาที่ยาวนานมาก โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่าต้องไม่ก่อมลพิษขึ้นอีก และ ในกรณีของผลกระทบต่อร่างกายและอนามัยของมนุษย์อาจจะยังไม่ปรากฏผลกระทบในปัจจุบันทันทีซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลานาน จึงจะแสดงผลกระทบดังกล่าวให้เห็น เพราะฉะนั้น ในการดำเนิน กระบวนการพิจารณาคดีที่มีความล่าช้าจึงย่อมส่งผลกระทบต่อผู้เสียหายให้ต้องเสียหายมากขึ้น นอกจากนี้ โดยสภาพและลักษณะเฉพาะของคดีสิ่งแวดล้อมที่ส่วนใหญ่จะมีข้อเท็จจริงเป็นจำนวนมากและมีปัญหาทางเทคนิคด้านต่างๆ เสมอ ซึ่งศาลจะต้องนำข้อเท็จจริงเหล่านั้นมาประกอบการ พิจารณาพิพากษาคดี โดยต้องพิสูจน์ถึงความเสียหายและกำหนดค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน เพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีในกรณีที่มีการเรียกร้องค่าเสียหายด้วยเช่นกัน ดังนั้นถ้าหาก

³³ คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตามข้อ 6 วรรคสอง

³⁴ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 56.

³⁵ สุภคคินี จันทน์โสม, “ปัญหาการดำเนินคดีกับหน่วยงานรัฐที่กระทำละเมิดในคดีสิ่งแวดล้อมของศาลปกครอง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), น. 84.

ศาลดำเนินการสอบสวนวิธีพิจารณาคดีเช่นคดีปกครองประเภทอื่นทั่วไป ก็อาจส่งผลให้ศาลไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีดังกล่าวได้อย่างเป็นธรรม เนื่องจากการดำเนินการสอบสวนพิจารณาคดีปกครองทั่วไปจะต้องใช้ระยะเวลาในการแสวงหาข้อเท็จจริงจากคู่กรณีซึ่งโดยปกติจะใช้เวลาไม่น้อยกว่า 45 วัน และหากข้อเท็จจริงไม่เพียงพอ ศาลก็ต้องดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ซึ่งหากเป็นการดำเนินการตามปกติตั้งแต่ในขั้นตอนเริ่มการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยศาลไปจนถึงขั้นตอนการจัดทำคำแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดี ซึ่งไม่มีกฎหมายกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนไว้³⁶ ก็อาจจะทำให้การดำเนินการสอบสวนวิธีพิจารณาในคดีดังกล่าวล่าช้าจนไม่สามารถเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้แก่ผู้เสียหายได้ และถ้าหากมีความจำเป็นต้องออกไปเดินเผชิญสืบ ณ สถานที่เกิดเหตุ หรือจะต้องมีการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญจะต้องใช้เวลาในการศึกษาหรือรวบรวมความเห็นเสนอต่อศาลเป็นเวลาอีกไม่น้อยกว่า 30 วัน ซึ่งจะยิ่งทำให้ระยะเวลาในการดำเนินการสอบสวนพิจารณาคดีค่อนข้างยาวนานมาก ทำให้ความเสียหายที่มีอยู่แล้วเพิ่มมากขึ้นไปอีกภายหลังมีการเปิดแผนกคดีสิ่งแวดล้อม ประธานศาลปกครองสูงสุดได้ออกคำแนะนำในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ในส่วนของกรอบระยะเวลาในการแสวงหาข้อเท็จจริงไว้ในข้อ 7 โดยกำหนดให้ศาลพึงพิจารณาอนุญาตให้เท่าที่จำเป็นเพื่อเป็นการเร่งรัดการดำเนินคดีและมีให้กระบวนการพิจารณาคดีล่าช้าเกินสมควรในกรณีที่มีการขอขยายระยะเวลาทำการ เว้นแต่ถ้าเป็นกรณีที่มีข้อเท็จจริงยุ่งยากซับซ้อน ให้ศาลพิจารณาขยายระยะเวลาทำการให้การตามความเหมาะสม

การใช้ดุลพินิจรับฟังพยานหลักฐานในคดีนั้น³⁷ จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการสอบสวนวิธีพิจารณาคดีปกครอง จะมีตุลาการเจ้าของสำนวนเป็นผู้พิจารณารับฟังพยานหลักฐานในคดี ซึ่งตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ได้วางหลักทั่วไปในเบื้องต้นคล้ายกับคดีแพ่ง³⁸ หากแต่กระบวนการสอบสวนวิธีพิจารณาคดีปกครอง จะมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานไว้ค่อนข้างยืดหยุ่นกว่าในคดีแพ่งซึ่งใช้กระบวนการวิธีพิจารณาคดีแบบกล่าวหา ในลักษณะที่ให้อำนาจศาลปกครองที่จะค้นหาความเป็นจริงและอำนวยความสะดวกให้แก่คู่กรณีได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การรับฟังพยานวัตถุหรือการตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ปัจจุบันศาลปกครองมีการกำหนด

³⁶ สุเมณี ชัยยะศิริสุวรรณ, “คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ศึกษาเฉพาะกรณีคดีพิพาทตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549).

³⁷ สำนักงานศาลปกครอง, ร่างคู่มือการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการ, (กรกฎาคม 2545), น. 95 – 96.

³⁸ ระเบียบที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 64.

หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ การรับฟังพยานวัตถุและพยานผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติม รวมทั้งอยู่ระหว่างการจัดทำทะเบียนหรือบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากเหตุที่ ในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ศาลจำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็นจากพยานผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ประกอบการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีได้อย่างเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายมากที่สุด ทั้งนี้ในส่วนของการกำหนดค่าเสียหาย ตามข้อ 9 แห่งคำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุด ในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม³⁹ กำหนดข้อที่ศาลพึงพิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการพิสูจน์ระหว่างการกระทำกับผลก่อให้เกิดความเสียหายซึ่งมีความซับซ้อนและเป็นปัญหาทางเทคนิค ในเรื่องดังต่อไปนี้ แบ่งเป็น 5 กรณี กล่าวคือ⁴⁰

1) กรณีที่มีการฟ้องเรียกค่าเสียหาย นอกจากการรับฟังข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของผู้ฟ้องคดีแล้ว ศาลอาจแสวงหาข้อเท็จจริงโดยการไต่สวนเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเกี่ยวกับความเสียหายให้เกิดความชัดเจน ทั้งนี้เพื่อใช้ในการพิจารณากำหนดจำนวนค่าเสียหายที่แน่นอน ในกรณีที่ไม้อาจแสวงหาพยานหลักฐานได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดขึ้นแต่ศาลเห็นว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นจริง ศาลอาจใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายแบบเหมารวมตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงพฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำนั้น

2) กรณีที่เกิดความเสียหายซึ่งศาลอาจกำหนดค่าเสียหายได้ในอนาคต ศาลควรไต่สวนข้อเท็จจริงเพื่อใช้ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในคำพิพากษาด้วย เช่น กรณีผู้เสียหายได้รับมลพิษจากรังสีหรือสารพิษอันตรายอื่นๆ และเกิดอาการเจ็บป่วยเรื้อรัง ศาลควรกำหนดค่าเสียหายให้เป็นธรรมตามความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้ ในกรณีที่ยังไม่มีการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญศาลอาจพิจารณาแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ความเห็นแก่ศาลได้ เช่น แพทย์เฉพาะทาง ด้านชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

3) กรณีที่เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ศาลควรพิจารณาแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะในการรวบรวมพยานหลักฐาน ในเรื่องสาเหตุของการเกิดความเสียหายมูลค่าความเสียหายของระบบนิเวศที่เสียไป ค่าใช้จ่ายในการแก้ไขฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและขจัดมลพิษที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งมาตรการเพื่อป้องกัน คุ้มครอง รักษา หรือฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป

³⁹ คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุด ในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม”, ศาลปกครองแผนกคดีสิ่งแวดล้อม,” (สำนักงานศาลปกครอง 2554), น. 94.

⁴⁰ สำนักงานศาลปกครอง, ร่างคู่มือการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการ, (กรกฎาคม 2545), น. 96.

4) กรณีที่ความเสียหายเกิดจากมลพิษ การกำหนดค่าเสียหายในกรณีดังกล่าวศาลควรพิจารณาแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เฉพาะด้าน โดยตรง เช่น ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเสียงอากาศ หรือของเสียอันตรายอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นนักวิชาการในหน่วยงานของรัฐ ให้ความเห็นต่อศาลในการกำหนดค่าเสียหายอันเกิดจากมลพิษนั้น

5) กรณีที่ศาลได้สวนแล้วปรากฏว่า ความเสียหายที่ผู้ฟ้องคดีได้รับมากเกินกว่าที่ปรากฏในคำขอท้ายฟ้อง ศาลควรแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีทราบกล่าวโดยสรุป ศาลปกครองไม่ยึดติดกับขั้นตอนการดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณา เช่นเดียวกับคดีปกครองทั่วไป เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมมีหลักการ แนวความคิดและทฤษฎีพื้นฐานที่แตกต่างไปจากคดีปกครองทั่วไปอยู่หลายประการ เช่น หลักการเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Environmental Right) หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pay Principle) การพิสูจน์ความเสียหาย เป็นต้น ดังนั้น การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของศาลปกครองดังที่กล่าวมา จึงถือได้ว่าสามารถคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพพอสมควร⁴¹

⁴¹ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 23, น. 88.

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

พยานผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ทำหน้าที่สามารถช่วยเหลือศาลให้สามารถใช้ดุลพินิจตัดสินพิพากษาคดีได้อย่างเที่ยงธรรม เพราะคดีสิ่งแวดล้อมมีความเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่นๆ หลายแขนงจึงต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ รวมทั้งการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ บางครั้งอาจทำให้การพิจารณาคดีในบางคดีที่มีความซับซ้อนอาจใช้ระยะเวลาที่ยาวนานในการรวบรวมพยานหลักฐาน ประกอบกับลักษณะคดีสิ่งแวดล้อมมักจะก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้างต่อประชาชน และอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณะ คดีสิ่งแวดล้อมจึงต้องมีขั้นตอนการดำเนินการพิจารณาคดีในบางคดีที่อาศัยความรวดเร็ว ซึ่งแตกต่างจากคดีปกครองทั่วไป และตุลาการต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะเป็นผู้พิจารณาคดี หรือในบางครั้งคดีสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านมาช่วยสนับสนุนความเห็นให้ตุลาการผู้ทำหน้าที่พิจารณาคดี โดยจะเรียกบุคคลนั้นว่าพยานผู้เชี่ยวชาญ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความมั่นใจในกระบวนการพิจารณาคดี จึงเห็นควรมีการนำระบบบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญมาใช้ในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถตรวจสอบพยานผู้เชี่ยวชาญ หรือต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญจากบุคคลที่หลากหลายด้าน หรือหลากหลายวิชาชีพ จึงเห็นควรมีการวางระบบหรือมีการจัดทำบัญชีระบุพยานผู้เชี่ยวชาญ ประกอบกับปัจจุบันคดีสิ่งแวดล้อมมีอัตราคดีสิ่งแวดล้อมที่สูงขึ้น และศาลปกครองได้เปิดแผนกคดีสิ่งแวดล้อมทั้งในศาลปกครองส่วนกลางและศาลปกครองในภูมิภาค เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้พยานผู้เชี่ยวชาญมีมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับและเกิดความมั่นใจในกระบวนการยุติธรรม

ผู้วิจัยจึงได้สะท้อนประเด็นปัญหากฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายพยานผู้เชี่ยวชาญ ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจำแนกได้ 2 ประการ คือ

5.1.1 ปัญหาเกี่ยวกับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

5.1.2 ปัญหาบทบาทพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญและการขังนำนักพยานผู้เชี่ยวชาญ

5.1.3 ปัญหาเกี่ยวกับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

พยานผู้เชี่ยวชาญเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ ในเรื่องการพิสูจน์ถึงความรับผิดชอบของผู้ที่กระทำความผิดในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม บางครั้งความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญมิได้เป็นเพียงพยานหลักฐานที่จะสนับสนุนข้ออ้างของพยานบุคคลเท่านั้น แต่อาจเป็นพยานหลักฐานชั้นที่สำคัญในการยืนยันถึงการกระทำความผิดต่อบุคคล และเป็นสิ่งที่ยืนยันค่าเสียหายที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ศาลจึงควรมีระบบการคัดเลือกและการขึ้นทะเบียนพยานผู้เชี่ยวชาญของศาลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมครบทุกสาขาวิชาชีพ โดยการคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญอย่างแท้จริงมาช่วยศาลในการค้นหาความจริง หากไม่มีพยานผู้เชี่ยวชาญมาขอขึ้นทะเบียน หรือไม่ให้ความยินยอม อาจจะขอความร่วมมือไปยังส่วนราชการต่างๆ หรือองค์กรควบคุมวิชาชีพ สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย หรือหน่วยงานใดๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ส่งรายชื่อบุคคลผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาที่จำเป็นต้องมีในการปฏิบัติงาน พยานผู้เชี่ยวชาญไม่จำเป็นต้องเป็นหน่วยงานราชการ นอกจากนี้ควรเปิดโอกาสให้องค์กรเอกชนที่มีผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ที่มีประสบการณ์ทำงานเป็นระยะเวลานาน เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือศาล และควรกำหนดบทบาทพยานผู้เชี่ยวชาญให้คำนึงถึงประโยชน์ และความสำคัญของตัวพยานผู้เชี่ยวชาญว่าเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่า มีส่วนช่วยให้กระบวนการยุติธรรมสามารถให้ความเป็นธรรมได้ เพราะความรู้ความเชี่ยวชาญของตัวพยานผู้เชี่ยวชาญ ควรมีการจัดทำระบบติดตามตรวจสอบการทำงานของพยานผู้เชี่ยวชาญว่ามีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงานหรือไม่ พยานผู้เชี่ยวชาญอาจมีการกำหนดให้มีชื่อเข้าเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญได้ อาจทำเป็นใบอนุญาตเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาในแต่ละด้าน โดยมีการสอบประเมินความรู้ก่อนขึ้นทะเบียนบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ และกำหนดใบอนุญาตพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นคราวๆ ไป ในส่วนของพยานผู้เชี่ยวชาญบางด้านที่ไม่สามารถหาบุคคลที่จะมาขอขึ้นทะเบียน อาจจะขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่มีความเชี่ยวชาญได้

ศาลปกครองควรมีระบบการคัดเลือกและขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อมของศาลอย่างจริงจังและมีมาตรฐานในทุกสาขาที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการคัดเลือกและขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาที่จำเป็นต้องมีในการปฏิบัติงานของศาลให้มีหรือให้เพียงพอต่อการปฏิบัติงานในสาขานั้นๆ

5.1.4 ปัญหาบทบาทพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญและการชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญ

เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าพยานผู้เชี่ยวชาญที่มาเบิกความต่อศาลมีความรู้ความสามารถ ความชำนาญในประเด็นข้อเท็จจริงแห่งคดีดังกล่าวจริง เพราะศาลหรือผู้ถูกฟ้องฝ่ายตรงข้ามที่เป็นบุคคลธรรมดาไม่อาจตรวจสอบและพิสูจน์ถึงความถูกต้องความชำนาญที่แท้จริงของพยานผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่ศาลหรือผู้ถูกฟ้องไม่มีความรู้ได้ หากมีการกล่าวอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่ไม่ได้จดทะเบียนไว้ต่อศาลแล้ว ศาลหรือผู้ฟ้องย่อมจะคลงแคลงใจหรือสงสัยในความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญดังกล่าวที่จะสามารถช่วยเหลือคดีคลายประเด็นข้อสงสัยได้จริงหรือไม่ จึงเห็นว่าสมควรที่จะต้องมีการคัดเลือกและขึ้นทะเบียนพยานผู้เชี่ยวชาญของศาลอย่างเป็นระบบ และได้มาตรฐาน เป็นที่ยอมรับ และสามารถมีระบบตรวจสอบได้

หลักในการรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญและดุลพินิจของศาลในการชั่งน้ำหนักพยานผู้เชี่ยวชาญของศาล ศาลจะรับฟังพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเข้าสู่สำนวนคดีเกือบทั้งหมด แล้วจึงนำพยานหลักฐานแต่ละชิ้นมาวิเคราะห์ชั่งน้ำหนักแล้ววินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดี และศาลใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

ศาลปกครองควรมีการวางแนวทางในการรับฟังในเรื่องระบบกฎหมายเกี่ยวกับพยานหลักฐานในคดีสิ่งแวดล้อมและให้ความสำคัญแก่การพัฒนากระบวนการพยานหลักฐานทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประเด็นที่ว่าพยานหลักฐานใดควรรับฟังได้ พยานหลักฐานใดไม่สามารถรับฟังได้

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า พยานผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญอาจเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาล ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อคู่กรณี พยานผู้เชี่ยวชาญจึงมีหน้าที่สำคัญในการให้ความเห็นตามความรู้ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในการศึกษา หรือตามวิชาชีพของตน เพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล โดยต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นกลาง

ศาลปกครองควรผลักดันให้มีการจัดทำบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญในแผนกคดีวินัยการคลัง และงบประมาณ ซึ่งเป็นแผนกคดีฯ ที่เปิดขึ้นใหม่และลักษณะคดีเป็นคดีพิเศษบางครั้งอาจจำเป็นต้องใช้พยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยเหลือศาลในการหาประเด็นข้อเท็จจริงของคู่กรณี เช่นเดียวกับศาลยุติธรรมในศาลชั้นอุทธรณ์ ศาลฎีกา ที่ใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในการแสวงหา

ข้อเท็จจริง เพราะเป็นวิชาชีพที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาประกอบการวินิจฉัย ข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดีในศาล

ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการขึ้นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ คือ

1) เมื่อเกิดความเสียหาย ต่อหน่วยงานภาครัฐต้องรับผิดชอบค่าความเสียหายอาจทำให้ พยานผู้เชี่ยวชาญซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ้านที่ของรัฐ หลีกเลียง หรือไม่ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ จึงอาจทำให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดี หรือถ้าใช้ความรู้ ความสามารถไม่เต็มที่อาจทำให้ไม่เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณี

2) ควรมีการจัดทำบัญชีรายชื่อพยานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อม และมีการวาง ระบบโครงสร้างบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ มีการจำแนกลักษณะ ประเภท โดยจำแนกประเภทตาม ความรู้ ความเชี่ยวชาญ เฉพาะเรื่อง มีระบบตรวจสอบคุณภาพการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ

3) ควรมีการออกระเบียบข้อบังคับหรือกฎหมายรองรับสิทธิและหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญ เช่น คุณสมบัติพยานผู้เชี่ยวชาญ ประเภทของพยานผู้เชี่ยวชาญ ค่าตอบแทนพยานผู้เชี่ยวชาญ

4) ศาลใช้ดุลพินิจรับฟังและชั่งน้ำหนักพยานและหลักฐาน ถึงแม้ไม่ได้มีการกำหนด หลักเกณฑ์ที่แน่ชัด ในเรื่องศาลจะรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญ แต่คุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ศาลต้องรับฟัง พยานผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็นความเห็นเชิงวิชาการหรือเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญที่บุคคล ธรรมดาไม่สามารถเข้าใจได้ อาจเป็นเรื่องเฉพาะของผู้ที่ศึกษา หรือทำงานเฉพาะด้าน เช่น เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

5) พยานผู้เชี่ยวชาญต้องเข้าใจบทบาทของตนเองในการเป็นผู้ให้ความเห็นในการ พิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ว่าความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญมีส่วนสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดี เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมตามความมุ่งหมายของศาล

6) ทำให้เกิดมีระบบตรวจสอบการทำงานของพยานผู้เชี่ยวชาญ ในกรณีที่พยาน ผู้เชี่ยวชาญขอขึ้นบัญชีเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญต่อศาล

5.2.1 ข้อเสนอแนะการพัฒนากระบวนการขึ้นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญ

1) ควรมีการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมประจำศาลปกครองในภูมิภาค พยานผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการแต่งตั้งต้องพิจารณาถึงความรู้ความสามารถความชำนาญของผู้เชี่ยวชาญแต่ละ สาขา โดยกำหนดให้ผู้เชี่ยวชาญมีขอบเขตในการปฏิบัติหน้าที่ชัดเจน และต้องมีการกำหนด ค่าตอบแทนต่างๆ ให้คุ้มค่ากับเวลาและความยากง่ายของประเด็นของข้อเท็จจริงของคดี พยานผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการแต่งตั้ง ต้องสมัครใจเข้ามาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ เข้าใจบทบาทหน้าที่และ

ความสำคัญของพยานผู้เชี่ยวชาญและตระหนักว่าการทำงานของตนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมที่แท้จริง และภูมิใจในวิชาชีพ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง

2) ควรมีความหมายรองรับการปฏิบัติหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญ โดยกำหนดถึงสิทธิหน้าที่ของพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นการเฉพาะและชัดเจน

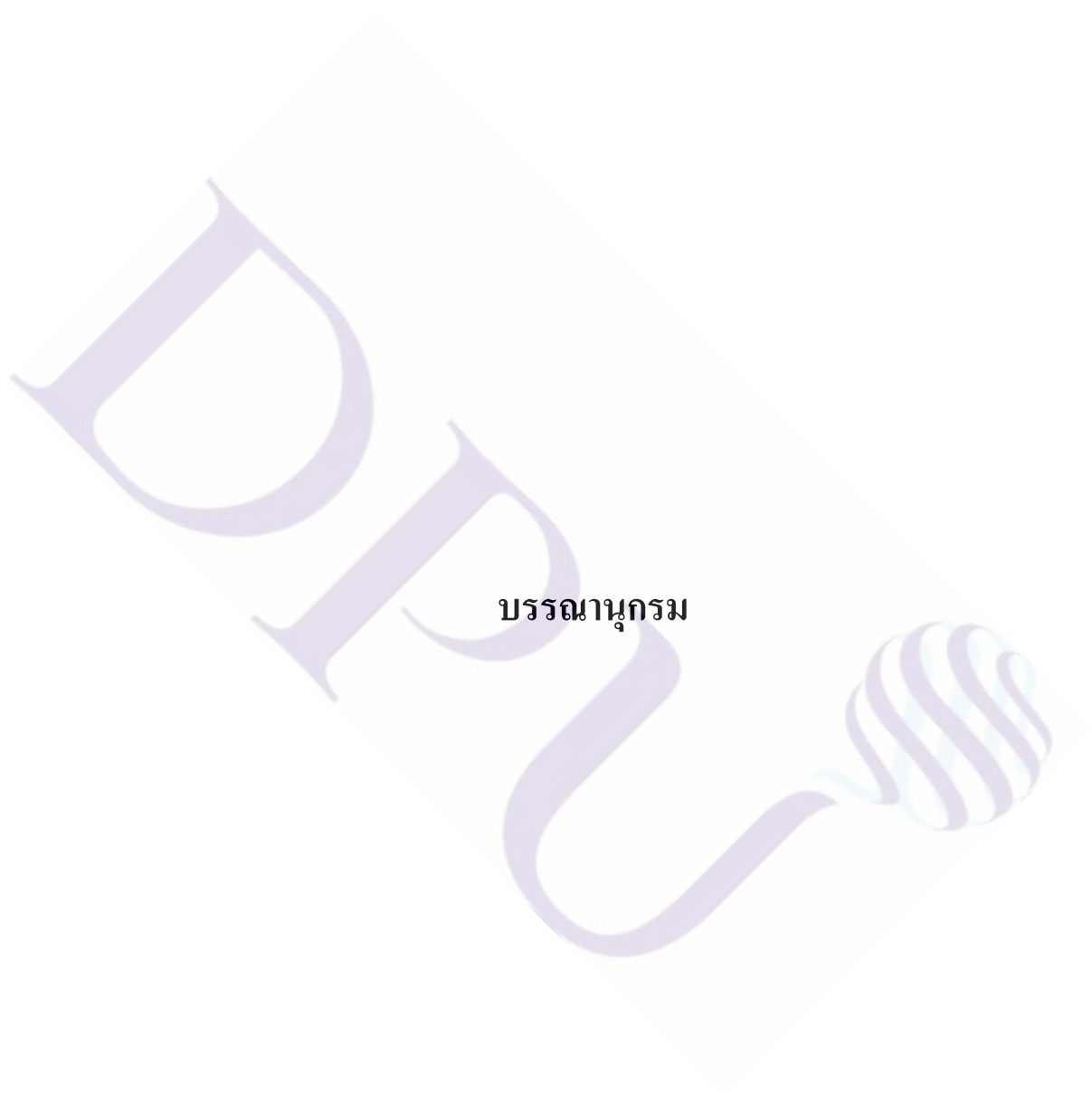
5.2.2 คุณสมบัติพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

- 1) มีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปีบริบูรณ์
- 2) เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ / ความชำนาญพิเศษ / มีประสบการณ์ในด้านที่ขอขึ้นทะเบียนเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี
- 3) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
- 4) ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย
- 5) ไม่เคยต้องโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุด เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ
- 6) ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
- 7) ไม่เคยถูกเพิกถอนทะเบียน
- 8) กรณีเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ ที่มีองค์กรควบคุมวิชาชีพ ต้องไม่เคยถูกเพิกถอนใบอนุญาตหรือประพฤติดังร้ายบรรณในวิชาชีพ

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัย เห็นว่า เมื่อมีการขึ้นบัญชีทะเบียนผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมแล้ว ควรมีการตรวจสอบพยานผู้เชี่ยวชาญ อาจใช้วิธีการหรือขั้นตอนเกี่ยวกับการสอบคัดเลือกบุคลากร ควรมีการตรวจสอบสภาพร่างกาย และจิตใจ และตรวจสอบความประพฤติอย่างละเอียด เพื่อให้สามารถคัดกรองบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นที่ยอมรับ และสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม เพราะบุคคลที่มาขอขึ้นทะเบียนบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามาด้วยความสมัครใจ และควรกำหนดค่าตอบแทนที่คุ้มค่ากับการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ และควรมีจรรยาบรรณสำหรับผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พยานผู้เชี่ยวชาญ และควรมีการกำหนดอายุใบอนุญาตการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ให้มีอายุ 3- 5 ปี แต่ไม่ตัดสิทธิ์ในการทดสอบการเข้ามาทำหน้าที่พยานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถแต่ละสาขาวิชาชีพในแต่ละด้านเข้ามามีส่วนช่วยในกระบวนการยุติธรรม และไม่จำกัดสิทธิของผู้ที่เข้ามาทดสอบ เฉพาะเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ แต่ควรเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาคเอกชน หรือเจ้าหน้าที่รัฐวิสาหกิจ แต่ถ้าสาขาวิชาชีพไหน ไม่มีผู้สมัครมาขอขึ้นบัญชีพยานผู้เชี่ยวชาญอาจขอความร่วมมือไปยังองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือภาคเอกชน

ประเด็นเรื่องสิทธิของผู้ขึ้นทะเบียนบัณฑิตวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญ เช่น ค่าตอบแทน หรือเอกสิทธิ์การคุ้มครองตัว ต้องมีกฎหมายหรือระเบียบรองรับเพื่อให้ผู้ที่สมัครใจเข้ามาทดสอบ มีสิทธิและหน้าที่และภาคภูมิใจในการทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือศาลและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เจียมชัย ชุติวังศ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2543.
- เจียมชัย ชุติวังศ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2542.
- คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุด ในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม,” ศาลปกครองแผนกคดีสิ่งแวดล้อม,” (สำนักงานศาลปกครอง 2554). น. 94
- คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด), น. 3.
- คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด), น. 3.
- คณะกรรมการด้านวิชาการเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม ศาลปกครอง, หลักเกณฑ์ในการจำแนกคดีปกครองเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม, หนังสือ “แนวทางการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม,” 2555.
- คณิต ฒ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคการดำเนินคดี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548.
- คะเนิง ภาไชย. พยาน. กรุงเทพมหานคร : สารศึกษาการพิมพ์, 2541.
- จิราภรณ์ เนาพพานนท์. “ผู้เชี่ยวชาญในคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.
- จรัญ ภักดีธนากุล, “รายงานการประชุมของคณะกรรมการพิจารณาแนวทางในการจัดตั้งรูปแบบศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ครั้งที่ 5/2536,” ในวันอังคารที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร, 2536), น. 12.
- จรัญ ภักดีธนากุล, “พยานปากต่อปากยืนยันในคดีอาญา : ปัญหาในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน,” วารสารนิติศาสตร์ 16, น.132-133 (มิถุนายน 2529).
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครอง และวิธีพิจารณาคดีปกครอง.

- พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550.
- ชนาทิพย์ เหมือนพะวงศ์. “พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม.” วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม, “ข้อกำหนดคดีภาษีอากร,” บทบัญญัติ, เล่มที่ 42, ตอน 1, น.166
(มีนาคม 2529).
- ชัย เสือวรรณศรี, “เกร็ดความรู้ในการเป็นพยานผู้ชำนาญการ.” วารสารนิติวิทยาศาสตร์ 1
(มิถุนายน 2525): 24.
- เชียรไทย สุทรนนท์ และสุวัฒน์ ไวยพัฒน์. คำอธิบายพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากร
และวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. 2528 และข้อกำหนดคดีภาษีอากร พ.ศ. 2544.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร, 2544.
- ชนกร วรรณญาณกุล, “การรับฟังพยานหลักฐานประเภทต่างๆ,” ตุลาการปีที่ 52 เล่ม 1, น. 135-136
(มกราคม - เมษายน 2548)
- นาวิน มณีจันทร์. “ผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่ง : บทบาทและการให้ความเห็นในศาล.” วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- ปรัชญา บุญประเสริฐ และคณะ. “รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางในการจัดทำระบบพยาน
ผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม.” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
, 2554.
- ปรัชญา บุญประเสริฐ และคณะ. “รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางในการจัดทำระบบพยาน
ผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม.” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
, 2554.
- ปรัชญา บุญประเสริฐ และคณะ, “รายงานฉบับสมบูรณ์ แนวทางในการจัดทำระบบพยาน
ผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม.” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
, กรุงเทพมหานคร, 2554 น.93 – 94.
- พระจินดาภิรมย์ราชสภาพดี. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพิจารณาคำพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : สารศึกษาการพิมพ์, 2464.
- พรเพชร วิชิตชลชัย. “เอกสารประกอบการสัมมนากลุ่มย่อยเพื่อระดมสมองและแลกเปลี่ยนความ
คิดเห็น.” เรื่อง แนวทางการพัฒนาศักยภาพและสรรหาบุคลากรผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ
ด้านในสายกระบวนการยุติธรรม เพื่อรองรับการพิจารณาคดีทางวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยี จัดโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาสาคดี สำนักงานศาลยุติธรรมร่วมกับศูนย์เทคโนโลยี

อเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ วันจันทร์ที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ณ โรงแรม อิมเมอรัลด์ ถนนรัชดาภิเษก กรุงเทพมหานคร, 2553.

ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, พยานผู้เชี่ยวชาญทั่วไปและพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อม, นิติศาสตร์ ,เสวนา เรื่อง “การระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมตามระบบกฎหมายต่างประเทศ,” สองปี สถาบันวิจัยพัฒนา ศักดิ์สองปีนิติศาสตร์เสวนา, น.5.ระเบียบที่ประชุมใหญ่ตุลาการใน ศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 64.

เริงธรรม ลัดพลี. คำบรรยายกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติ บรรณาการ, 2533.

วรพจน์ วิสชุดพิชญ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาลปกครอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544.

วรารัตน์ ไกขุนทด, แนวความคิดของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเกี่ยวกับการแสวงหาข้อเท็จจริง โดยศาลปกครองในคดีสิ่งแวดล้อม (เสนอต่อ นายศรีณยู โพธิ์รัชตางกูร ตุลาการศาล ปกครองกลาง เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2556)

วันชัย นวลเขียว. “การจัดให้มีระบบพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีปกครอง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, “แนวทางการพัฒนาพยานผู้เชี่ยวชาญและผู้ชำนาญการพิเศษ : มุมมองของผู้เชี่ยวชาญ,” ตุลาการ, ปีที่ 52, เล่ม 1, น. 139 (กรกฎาคม - กันยายน 2550)

สมชัย ปรีชาศิลปกุล, “รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการทบทวนองค์ความรู้ ระบบชดเชย ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษจากสิ่งแวดล้อม”, (ธันวาคม 2546): น. 16

สำนักงานศาลปกครอง. ร่างคู่มือการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการ, กรกฎาคม 2545, น. 95 - 96.เอกสาร ตารางสรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ หัวข้อ “1 ปีแผนกคดีสิ่งแวดล้อม ผลสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และก้าวต่อไป” เนื่องในโอกาสครบรอบ 1 ปี การจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมใน ศาลปกครอง เมื่อวันที่จันทร์ที่ 9 กรกฎาคม 2555 เวลา 08.30 - 17.00 น. ณ ห้องแคทลียา 1 โรงแรมรามาร์คเด็นส์ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร (ข้อเสนอแนะและความเห็น ของผู้เข้าร่วมประชุม)

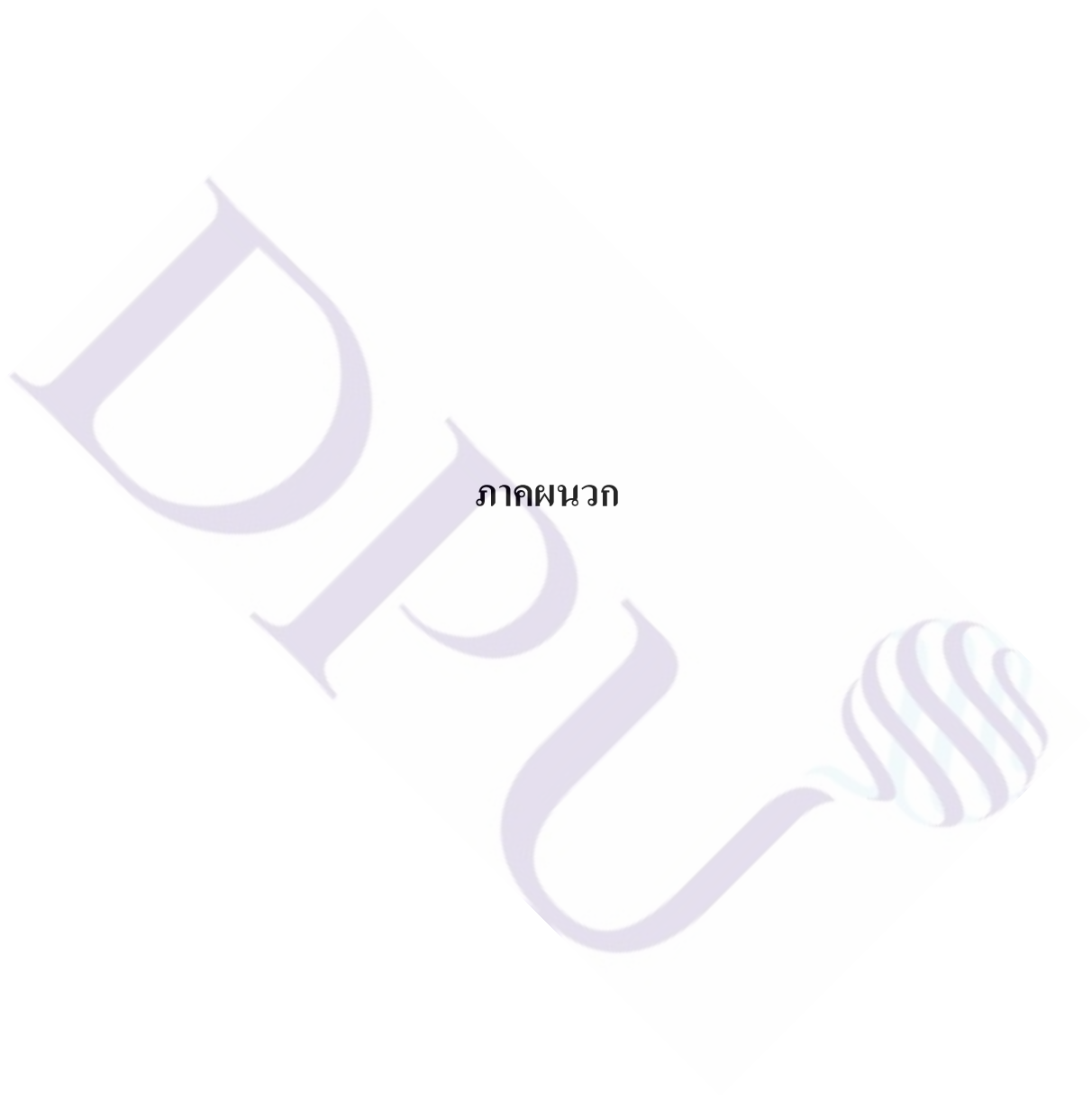
สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมันลักษณะ พยานหลักฐาน,” ตุลาการ, ปีที่ 55, เล่ม 2, น. 184 (พ.ค. - ส.ค. 2544).

สุภัทลีนี จันทร์โถม. “ปัญหาการดำเนินคดีกับหน่วยงานรัฐที่กระทำละเมิดในคดีสิ่งแวดล้อมของ ศาลปกครอง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

- สุมนี ชัยยะศิริสุวรรณ. “คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ศึกษาเฉพาะกรณีคดีพิพาทตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง(3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.
- โสภณ รัตนกร, อ่างแล้ว เริงอรุณที่ 2, น. 444.
- โสภณ รัตนกร. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 4 .กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2542.
- สุภัทรา สังข์ทอง, “เอกสิทธิ์ที่จะไม่ต้องตอบคำถามของพยานในคดีแพ่ง”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. 11.
- อัศววิทย์ สุมาวงศ์, คำอธิบายวิธีพิจารณาคดีปกครอง, (กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงานศาลปกครอง, 2544), น. 16.
- เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, บรรเจิด สิงคะเนติ และคณะ, “รายงานการศึกษาวิจัย,” เรื่อง วิธีพิจารณาคดีปกครองเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, 2549), น.150.
- อุดม ลัดพลี, “ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญการพิเศษคือใคร.” อุลพาห 20, น. 19 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2516)

ภาษาต่างประเทศ

- Black, Henry Campbell, 1860-1927, “Black’ s Law Dictionary,” Abridged 5th Edition (6 th reprint-1989), (West publishing Co., Ltd.), p. 298.

ภาคผนวก

ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด
ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง
พ.ศ. ๒๕๕๓

โดยที่มาตรา ๔๔ และมาตรา ๖๖ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๒ กำหนดให้การดำเนินการทั้งปวงเกี่ยวกับการฟ้อง การร้องสอด การเรียกบุคคล หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาเป็นคู่กรณีในคดี การดำเนิน กระบวนพิจารณา การรับฟังพยานหลักฐาน และการพิพากษาคดีปกครอง รวมทั้งการกำหนด มาตรการหรือวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษานอกจากที่บัญญัติไว้แล้วใน พระราชบัญญัติดังกล่าว เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด

ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๔๔ และมาตรา ๖๖ แห่งพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๒ ที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาล ปกครองสูงสุดจึงออกระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครอง สูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๓”

ข้อ ๒^{1[๑]}} ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้ ถ้าข้อความมิได้แสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น
“ศาล” หมายความว่า ศาลปกครอง หรือตุลาการศาลปกครอง
“ศาลปกครอง” หมายความว่า ศาลปกครองชั้นต้น หรือศาลปกครองสูงสุด
“ตุลาการหัวหน้าคณะ” หมายความว่า ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองชั้นต้น หรือตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองสูงสุด

“ตุลาการเจ้าของสำนวน” หมายความว่า ตุลาการศาลปกครองซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ เป็นตุลาการเจ้าของสำนวน

“ตุลาการผู้แถลงคดี” หมายความว่า ตุลาการศาลปกครองซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ แถลงคดีปกครอง

“คำแถลงการณ์” หมายความว่า สรุปข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย และความเห็นของ ตุลาการผู้แถลงคดีที่เสนอต่อองค์คณะพิจารณาพิพากษา

^{1[๑]}} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๗/ตอนที่ ๑๐๘ ก/หน้า ๓๐/๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

ข้อ ๔ ให้ประธานศาลปกครองสูงสุดรักษาการตามระเบียบนี้ และให้มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบนี้ กับให้มีอำนาจออกประกาศหรือคำสั่งเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติตามระเบียบนี้

ภาค ๑
บททั่วไป

ข้อ ๕ วิธีพิจารณาคดีปกครองเป็นวิธีพิจารณาโดยใช้ระบบไต่สวนตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองและระเบียบนี้

ในกรณีที่กฎหมายหรือระเบียบตามวรรคหนึ่งมิได้กำหนดเรื่องใดไว้โดยเฉพาะให้ดำเนินการตามหลักกฎหมายทั่วไปว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง

ข้อ ๖ ระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้หรือตามที่ศาลกำหนด เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่กรณีมีคำขอ ศาลมีอำนาจย่อหรือขยายได้ตามความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

ข้อ ๗ ในกรณีที่มิได้มีการปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองหรือระเบียบนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาในการเสนอคำฟ้องและตรวจคำฟ้อง การแสวงหาข้อเท็จจริง การสรุปสำนวน การรับฟังพยานหลักฐาน หรือในการดำเนินกระบวนการพิจารณาอื่นก่อนมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่กรณีฝ่ายที่เสียหายเนื่องจากการที่มิได้ปฏิบัติเช่นว่านั้นมีคำขอ ศาลมีอำนาจสั่งเพิกถอนกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบนั้นเสียทั้งหมดหรือบางส่วน หรือสั่งแก้ไขหรือมีคำสั่งในเรื่องนั้นอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่เห็นสมควร

ข้อ ๘ เรื่องผิดระเบียบตามวรรคหนึ่ง คู่กรณีฝ่ายที่เสียหายอาจยกขึ้นกล่าวได้ไม่ว่าในเวลาใด ๆ ก่อนมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี แต่ต้องไม่ช้ากว่าแปดวันนับแต่วันที่ทราบถึงเหตุดังกล่าว ทั้งนี้ คู่กรณีที่ยื่นคำขอจะต้องไม่ดำเนินการอื่นใดขึ้นใหม่หลังจากที่ได้ทราบเรื่องผิดระเบียบแล้ว หรือต้องมีได้ให้สัตยาบันแก่การผิดระเบียบนั้น

การที่ศาลสั่งเพิกถอนกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบใดอันมิใช่เรื่องที่คู่กรณีละเลยไม่ดำเนินกระบวนการพิจารณาเรื่องนั้นภายในระยะเวลาที่กฎหมาย ระเบียบนี้ หรือที่ศาลกำหนดไว้ ไม่ตัดสิทธิคู่กรณีนั้นในอันที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณานั้นใหม่ให้ถูกต้องได้

ข้อ ๙ ศาลมีอำนาจออกข้อกำหนดใดๆ แก่คู่กรณีหรือแก่บุคคลใดที่อยู่ต่อหน้าศาลตามที่เห็นจำเป็นเพื่อรักษาความเรียบร้อยในบริเวณศาล หรือเพื่อให้การดำเนินคดีปกครองเป็นไปด้วยความเที่ยงธรรมและรวดเร็ว อำนาจเช่นว่านี้ให้รวมถึงการสั่งห้ามคู่กรณีมิให้ดำเนินคดีปกครองในทางก่อความรำคาญ ในทางประวิงให้ล่าช้า หรือในทางฟุ่มเฟือยเกินสมควร

การฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดตามวรรคหนึ่ง เป็นการละเมิดอำนาจศาลและศาลมีอำนาจสั่งลงโทษตามมาตรา ๖๔

ข้อ ๙ บรรดากระบวนการพิจารณาตลอดจนการพิพากษาหรือการมีคำสั่งในคดีปกครอง ซึ่งศาลเป็นผู้ทำนั้น ให้ทำเป็นภาษาไทย

บรรดาเอกสารหรือพยานหลักฐานของคู่กรณีหรือของบุคคลใด ๆ หรือที่ศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลได้ทำขึ้น ซึ่งประกอบเป็นสำนวนคดีนั้น ให้ทำเป็นภาษาไทย

ในกรณีที่เอกสารหรือพยานหลักฐานที่ส่งต่อศาลได้ทำขึ้นเป็นภาษาต่างประเทศ ให้ศาลสั่งให้คู่กรณีหรือบุคคลที่ส่ง จัดทำคำแปลทั้งฉบับหรือเฉพาะแต่ส่วนสำคัญ โดยมีค่าธรรมเนียมเพื่อแนบไว้กับเอกสารหรือพยานหลักฐานนั้น

ในกรณีที่คู่กรณีหรือบุคคลที่มาศาลไม่เข้าใจภาษาไทย หรือเป็นใบ้หรือหูหนวก และอ่านเขียนหนังสือไม่ได้ ให้คู่กรณีฝ่ายที่เกี่ยวข้องจัดหาล่าม

ข้อ ๑๐ การทำคำขอหรือคำร้องต่อศาลในกระบวนการพิจารณา ให้ทำเป็นหนังสือ เว้นแต่ศาลจะอนุญาตให้ทำด้วยวาจา ในกรณีเช่นนี้ให้ศาลพิจารณาจัดแจ้งข้อความนั้นไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณา

ข้อ ๑๑ ให้ศาลจัดแจ้งรายงานการไต่สวน การนั่งพิจารณา หรือการดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ไว้ในรายงานกระบวนการรวมไว้ในสำนวนคดีทุกครั้ง

รายงานกระบวนการพิจารณานั้น ให้มีรายละเอียดเกี่ยวกับเลขคดี ชื่อศาล ชื่อคู่กรณี สถานที่ วันและเวลาที่ดำเนินการ ข้อความโดยย่อเกี่ยวกับเรื่องที่กระทำ และลายมือชื่อตุลาการศาลปกครอง ในกรณีที่กระบวนการพิจารณาใดกระทำต่อหน้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือพยาน ให้คู่กรณีหรือพยานดังกล่าวลงลายมือชื่อไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณาด้วย

ข้อ ๑๒ ถ้าคู่กรณี พยาน หรือบุคคลใดจะต้องลงลายพิมพ์นิ้วมือ แงงใด หรือเครื่องหมายอย่างอื่นแทนการลงลายมือชื่อในรายงานกระบวนการพิจารณา บันทึก หรือเอกสารใด เพื่อแสดงการรับรู้รายงานหรือบันทึกนั้น หรือเพื่อรับรองการอ่านหรือส่งเอกสารนั้น หากกระทำโดยมีพยานลงลายมือชื่อรับรองไว้ด้วยสองคนแล้ว ให้ถือเสมือนกับการลงลายมือชื่อ แต่ถ้ากระทำต่อหน้าศาล ไม่จำเป็นต้องมีลายมือชื่อของพยานสองคนรับรอง

ถ้าคู่กรณี พยาน หรือบุคคลที่จะต้องลงลายมือชื่อในรายงาน บันทึก หรือเอกสารดังกล่าวลงลายมือชื่อไม่ได้หรือไม่ยอมลงลายมือชื่อ ให้ศาลจัดแจ้งเหตุที่ไม่มีลายมือชื่อเช่นนั้นไว้

ข้อ ๑๓ การยื่นเอกสารหรือพยานหลักฐานต่อศาล คู่กรณียื่นด้วยตนเองหรือมอบฉันทะให้ผู้อื่นยื่นต่อศาลหรือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาล หรือจะทำโดยวิธีส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนก็ได้ ในกรณีที่ส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียน ให้ถือว่าวันที่ส่งเอกสารหรือพยานหลักฐานแก่เจ้าพนักงานไปรษณีย์เป็นวันที่ยื่นเอกสารหรือพยานหลักฐานต่อศาล

การมอบฉันทะให้ผู้ยื่นยื่นเอกสารหรือพยานหลักฐาน ให้ทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้มอบ ผู้รับมอบ และพยาน

ข้อ ๑๔ ในกรณีที่ศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลต้องแจ้งข้อความหรือต้องส่งเอกสารใดให้แก่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ถ้าผู้นั้นหรือผู้แทนของผู้นั้นมิได้รับทราบข้อความหรือมิได้รับเอกสารจากศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาล ให้แจ้งข้อความเป็นหนังสือหรือส่งเอกสารทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งให้แจ้งข้อความหรือส่งเอกสารโดยวิธีอื่น

ในกรณีที่คู่กรณีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องยื่นคำขอต่อศาลเพื่อขอให้มีการแจ้งข้อความ หรือส่งเอกสารโดยวิธีอื่น คู่กรณีหรือบุคคลซึ่งยื่นคำขอต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการแจ้งข้อความหรือส่งเอกสารโดยวิธีดังกล่าว

ข้อ ๑๕ การแจ้งข้อความเป็นหนังสือหรือส่งเอกสารทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับให้ถือว่าวันที่ระบุในใบตอบรับเป็นวันที่ได้รับแจ้ง หากไม่ปรากฏวันที่ในใบตอบรับ ให้ถือว่าวันที่ครบกำหนดเจ็ดวันนับแต่วันส่งเป็นวันที่ได้รับแจ้ง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าได้รับก่อนหรือหลังจากวันนั้นหรือไม่ได้รับ

การแจ้งข้อความหรือส่งเอกสารโดยวิธีอื่นตามคำสั่งศาล ให้ศาลกำหนดวันที่ถือว่าผู้รับได้รับแจ้งไว้ด้วย

ข้อ ๑๖ การแจ้งข้อความเป็นหนังสือหรือส่งเอกสารโดยวิธีให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลหรือบุคคลอื่นนำไปส่ง ถ้าผู้รับไม่ยอมรับหรือถ้าในขณะที่นำไปส่งไม่พบผู้รับ ให้วางหรือปิดหนังสือหรือเอกสารนั้นไว้ในที่ซึ่งเห็นได้ง่าย ณ สถานที่นั้นต่อหน้าเจ้าพนักงานตำรวจ ข้าราชการอื่น พนักงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และให้ถือว่าผู้รับได้รับแจ้งในวันที่วางหรือปิดหนังสือหรือเอกสารนั้น

ในกรณีที่ไม่มีพบผู้รับ จะส่งหนังสือหรือเอกสารแก่บุคคลอื่นซึ่งบรรลุนิติภาวะที่อยู่หรือทำงานในสถานที่นั้นก็ได้ และให้ถือว่าผู้รับได้รับแจ้งในวันที่ได้ส่งหนังสือหรือเอกสารให้แก่บุคคลนั้น

การดำเนินการตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้ส่ง วาง หรือปิดหนังสือหรือเอกสารในเวลากลางวันระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตก และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลหรือบุคคลผู้นำไปส่ง มอบใบรับลงลายมือชื่อผู้รับ หรือมอบรายงานการส่งหนังสือหรือเอกสารลงลายมือชื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลหรือบุคคลผู้นำไปส่ง แล้วแต่กรณี ต่อศาล เพื่อรวมไว้ในสำนวนคดี

ใบรับหรือรายงานตามวรรคสามต้องระบุวิธีส่ง เวลา วัน เดือน ปี ที่ส่งหนังสือหรือเอกสารรวมทั้งชื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลหรือบุคคลผู้นำไปส่ง ใบรับหรือรายงานดังกล่าวจะทำได้โดยวิธีจดลงไว้ที่หนังสือหรือเอกสารต้นฉบับซึ่งยื่นต่อศาลก็ได้

ข้อ ๑๗ เอกสารหรือพยานหลักฐานที่คู่กรณียื่นต่อศาลหรือที่ศาลได้มา ให้เปิดโอกาสให้คู่กรณีขอตรวจดู ทราบ คัดสำเนา หรือขอสำเนาอันรับรองถูกต้อง และศาลอาจส่งสำเนาให้คู่กรณีตามระเบียบนี้ เว้นแต่กรณีที่มีกฎหมายคุ้มครองให้ไม่ต้องเปิดเผย หรือกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเป็นต้องไม่เปิดเผยเพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่การดำเนินงานของรัฐ

ในกรณีที่เอกสารหรือพยานหลักฐานมีการกำหนดชั้นความลับไว้ มีข้อความที่ไม่เหมาะสม หรือมีข้อความที่อาจเป็นการดูหมิ่นหรือหมิ่นประมาทบุคคลใด ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะไม่เปิดโอกาสให้คู่กรณีขอตรวจดู ทราบ คัดสำเนา ขอสำเนาอันรับรองถูกต้อง หรือไม่ส่งสำเนาให้คู่กรณี ทั้งนี้ ไม่เป็นการตัดอำนาจศาลที่จะจัดให้มีการทำสรุปเรื่องและเปิดโอกาสให้คู่กรณีขอตรวจดู ทราบ หรือคัดสำเนาสรุปเรื่อง หรือขอสำเนาอันรับรองถูกต้องของสรุปเรื่อง หรือส่งสำเนาสรุปเรื่องดังกล่าวให้คู่กรณี

ข้อ ๑๘ พยานเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ถ้อยคำของตนในคดี หรือบุคคลภายนอกผู้มีส่วนได้เสียอาจยื่นคำขอต่อศาล เพื่อขอตรวจดูเอกสารทั้งหมดหรือบางฉบับในสำนวนคดี หรือขอคัดสำเนาหรือขอสำเนาอันรับรองถูกต้องก็ได้ แต่ทั้งนี้ ห้ามอนุญาตเช่นนั้นแก่

(๑) บุคคลภายนอก ในคดีที่พิจารณาโดยไม่เปิดเผย

(๒) พยานหรือบุคคลภายนอก ในคดีที่ศาลห้ามการตรวจหรือคัดสำเนาเอกสารในสำนวนคดีทั้งหมดหรือบางฉบับเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือประโยชน์สาธารณะ

(๓) พยานหรือบุคคลภายนอก ในกรณีที่มีกฎหมายคุ้มครองให้ไม่ต้องเปิดเผย หรือกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเป็นต้องไม่เปิดเผยเพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่การดำเนินงานของรัฐ

ข้อ ๑๙ คู่กรณี พยาน หรือบุคคลภายนอกไม่อาจขอตรวจดูหรือขอคัดสำเนาเอกสารที่พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาล พนักงานคดีปกครอง ตุลาการเจ้าของสำนวน ตุลาการผู้แถลงคดี หรือศาลจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการภายใน ทั้งไม่อาจขอสำเนาอันรับรองถูกต้องของเอกสารนั้น

ข้อ ๒๐ การตรวจดูหรือการคัดสำเนาเอกสารในสำนวนคดี ให้ผู้ขอตามข้อ ๑๗ หรือข้อ ๑๘ หรือบุคคลซึ่งได้รับมอบอำนาจจากผู้ขอเป็นผู้ตรวจดูหรือคัด ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นหรือประธานศาลปกครองสูงสุด แล้วแต่กรณี กำหนด เพื่อความสะดวกของศาลหรือเพื่อความปลอดภัยของเอกสารนั้น

ห้ามคัดสำเนาคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีก่อนที่ศาลจะได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น และก่อนที่จะได้ลงทะเบียนในสารบบคำพิพากษา

การรับรองสำเนาเอกสาร ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลตามที่อธิบดีศาลปกครองชั้นต้น หรือประธานศาลปกครองสูงสุด แล้วแต่กรณี กำหนด เป็นผู้รับรอง

ข้อ ๒๑ ถ้าสำนวนคดี เอกสารของคู่กรณี พยานหลักฐาน รายงานกระบวนการพิจารณา คำพิพากษา คำสั่ง หรือเอกสารอื่นใดที่รวมไว้ในสำนวนคดีซึ่งยังอยู่ในระหว่างพิจารณา หรือรอการบังคับคดีสูญหายไป หรือบุบสลายทั้งหมดหรือแต่บางส่วน และกรณีดังกล่าวเป็นการขัดข้องต่อการพิจารณาพิพากษา การมีคำสั่ง หรือการบังคับคดี เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่กรณีฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีคำขอ ให้ศาลสั่งให้คู่กรณีหรือบุคคลผู้ถือเอกสารนั้นนำสำเนาที่รับรองถูกต้องมาส่งต่อศาล ถ้าสำเนาเช่นนั้นทั้งหมดหรือบางส่วนหาไม่ได้ ศาลอาจมีคำสั่งให้พิจารณาคดีนั้นใหม่หรือมีคำสั่งอย่างอื่นตามที่เห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

ข้อ ๒๒ เพื่อให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม ศาลอาจมีคำสั่งให้การติดต่อสื่อสารระหว่างศาลด้วยกันกระทำโดยโทรสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อทางเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่น แทนการติดต่อโดยทางไปรษณีย์หรือประกอบกันก็ได้ โดยคำนึงถึงความจำเป็นเร่งด่วนและความเหมาะสมแก่ลักษณะเนื้อหาของเรื่องที่ทำกรติดต่อ รวมทั้งจำนวนและลักษณะของเอกสารหรือวัตถุอื่นที่เกี่ยวข้อง

เพื่ออำนวยความสะดวกแก่คู่กรณี พยาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ศาลอาจมีคำสั่งให้การแจ้งข้อความหรือการส่งเอกสารระหว่างศาลกับคู่กรณี พยาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง กระทำโดยวิธีการตามวรรคหนึ่งก็ได้ โดยให้ศาลกำหนดวันที่ถือว่าได้รับแจ้งข้อความหรือเอกสารไว้ด้วย

ข้อ ๒๓ สำนวนคดี เอกสารของคู่กรณี พยานหลักฐาน รายงานกระบวนการพิจารณา คำพิพากษา คำสั่ง หรือเอกสารอื่นใดที่รวมไว้ในสำนวนคดี ไม่ว่าจะเป็เอกสารต้นฉบับหรือสำเนาฉบับ ถ้าศาลเห็นสมควร จะมีคำสั่งให้เก็บรักษาหรือนำเสนอในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ก็ได้

ข้อ ๒๔ ให้ศาลมีอำนาจเรียกเก็บค่าใช้จ่ายในการแจ้งข้อความหรือส่งเอกสาร การคัดสำเนา หรือการรับรองเอกสารตามระเบียบนี้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และอัตราที่ประธานศาลปกครองสูงสุดกำหนด

ภาค ๒

วิธีพิจารณาคดีปกครองในศาลปกครองชั้นต้น

หมวด ๑

การเสนอคำฟ้องและตรวจคำฟ้อง

ข้อ ๒๕ ผู้ฟ้องคดีปกครองต้องเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลปกครองตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และตามมาตรา ๔๒

ข้อ ๒๖ บุคคลผู้ไร้ความสามารถจะฟ้องคดีปกครองได้ต่อเมื่อได้ปฏิบัติตาม บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยความสามารถ

ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีการอนุญาตหรือต้องได้รับความยินยอมก่อน ให้แนบหนังสืออนุญาตหรือหนังสือแสดงความยินยอมมาพร้อมกับคำฟ้องด้วย

ข้อ ๒๗ ในกรณีที่ผู้เยาว์ซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปีบริบูรณ์ประสงค์จะฟ้องคดี ปกครองด้วยตนเอง ถ้าศาลเห็นสมควร จะอนุญาตให้ฟ้องคดีปกครองด้วยตนเองก็ได้ ในกรณี เช่นว่านี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลแจ้งให้ผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์ดังกล่าวทราบ และ ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้แทนโดยชอบธรรมนั้นหรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องให้ข้อเท็จจริงต่อศาลเพื่อ ประกอบการพิจารณาได้

ข้อ ๒๘ การเสนอเรื่องพร้อมความเห็นของผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาต่อ ศาล ในกรณีที่ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเห็นว่ากฎหรือการกระทำใดของหน่วยงานทาง ปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ชอบด้วยกฎหมายตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๓ ให้ทำเป็นคำ ฟ้องมีรายการตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๕

ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาจะมอบอำนาจให้ เจ้าหน้าที่สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเป็นผู้ฟ้องคดีปกครองและดำเนินคดีปกครอง แทนก็ได้

ข้อ ๒๙ การฟ้องคดีปกครองต้องยื่นฟ้องต่อศาลปกครองที่มีเขตอำนาจตามที่ บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๗

คำฟ้องซึ่งอาจยื่นต่อศาลได้สองศาลหรือหลายศาล ไม่ว่าจะเป็เพราะภูมิลาเนา ของผู้ฟ้องคดี เพราะสถานที่ที่มูลคดีเกิด หรือเพราะมีข้อหาหลายข้อ ถ้ามูลคดีมีความเกี่ยวเนื่อง กัน ผู้ฟ้องคดีจะยื่นคำฟ้องต่อศาลหนึ่งศาลใดก็ได้

การฟ้องคดีปกครองที่มูลคดีมิได้เกิดขึ้นในราชอาณาจักร ถ้าผู้ฟ้องคดีเป็นผู้มี สัญชาติไทยและไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักร ให้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองกลาง

ข้อ ๓๐ การฟ้องคดีต่อศาลปกครองต้องยื่นฟ้องภายในกำหนดระยะเวลาและ ตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๙ มาตรา ๕๑ และมาตรา ๕๒

คำฟ้องที่ยื่นเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาการฟ้องคดีแล้ว ให้ศาลมีคำสั่งไม่รับไว้ พิจารณาและสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ เว้นแต่ศาลเห็นว่าคดีนั้นเป็นประโยชน์แก่ ส่วนรวมหรือมีเหตุจำเป็นอื่นโดยศาลเห็นเองหรือคู่กรณีมีคำขอ ศาลจะรับไว้พิจารณาก็ได้ คำสั่ง รับคำฟ้องไว้พิจารณาให้เป็นที่สุด

ข้อ ๓๑ ในกรณีที่มีการฟ้องคดีปกครองต่อศาลอื่นซึ่งมิใช่ศาลปกครอง ถ้า ปรากฏว่าศาลนั้นไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณาเพราะไม่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้น หรือผู้ฟ้องคดีถอนคำ

ฟ้องจากศาลนั้นเพื่อฟ้องคดีใหม่ต่อศาลปกครอง ให้ถือว่ากำหนดระยะเวลาการฟ้องคดีสะดุดหยุดอยู่เท่าระยะเวลาตั้งแต่วันยื่นคำฟ้องจนถึงวันที่คดีของศาลอื่นนั้นถึงที่สุด

ข้อ ๓๒ คำฟ้องต้องทำเป็นหนังสือและมีรายการตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๕ กับให้แนบพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องด้วย ในกรณีที่ไม้อาจแนบพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องได้ เพราะพยานหลักฐานอยู่ในความครอบครองของหน่วยงานทางปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลอื่น หรือเพราะเหตุอื่นใด ให้ระบุเหตุที่ไม่อาจแนบพยานหลักฐานไว้ด้วย

ในกรณีที่ผู้ถูกฟ้องคดีมิใช่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้ระบุชื่อ และที่อยู่ของบุคคลซึ่งเป็นผู้ถูกฟ้องคดีไว้ด้วย

ข้อ ๓๓ ให้ผู้ฟ้องคดีจัดทำสำเนาคำฟ้องและสำเนาพยานหลักฐานที่ผู้ฟ้องคดีรับรองสำเนาถูกต้องตามจำนวนของผู้ถูกฟ้องคดียื่นมาพร้อมกับคำฟ้องด้วย

ในกรณีที่ผู้ฟ้องคดีไม่จัดทำสำเนาคำฟ้องและสำเนาพยานหลักฐานให้ครบถ้วน หรือในกรณีที่จำนวนผู้ถูกฟ้องคดีเพิ่มขึ้น ศาลมีอำนาจแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีจัดทำสำเนาเพิ่มภายใน ระยะเวลาที่กำหนด ถ้าผู้ฟ้องคดีไม่ดำเนินการภายในระยะเวลาที่กำหนด ศาลจะสั่งไม่รับคำฟ้องไว้ พิจารณาและสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความก็ได้

ข้อ ๓๔ คำฟ้องที่ขอให้ศาลสั่งให้ใช้เงินหรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดี ตามมาตรา ๙ วรรคหนึ่ง (๓) หรือ (๔) ให้ผู้ฟ้องคดีชำระค่าธรรมเนียมศาลตามทุนทรัพย์ โดย ให้ชำระเป็นเงินสดหรือเช็คซึ่งธนาคารรับรอง และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลออกใบรับให้

ในกรณีตามวรรคหนึ่งที่ผู้ฟ้องคดีหลายคนร่วมกันยื่นคำฟ้องเป็นฉบับเดียวกัน หากเป็นกรณีที่อาจแบ่งแยกได้ว่าทุนทรัพย์ของผู้ฟ้องคดีแต่ละคนเป็นจำนวนเท่าใด ให้ผู้ฟ้องคดี แต่ละคนชำระค่าธรรมเนียมศาลตามส่วนของตน

ในการคำนวณทุนทรัพย์ ถ้าทุนทรัพย์ไม่ถึงหนึ่งร้อยบาทให้นับเป็นหนึ่งร้อยบาท เศษของหนึ่งร้อยบาท ถ้าถึงห้าสิบบาทให้นับเป็นหนึ่งร้อยบาท ถ้าต่ำกว่าห้าสิบบาท ให้ปัดทิ้ง

เมื่อได้ชำระค่าธรรมเนียมศาลแล้ว ถ้าทุนทรัพย์แห่งคำฟ้องเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะโดย การยื่นคำฟ้องเพิ่มเติมหรือโดยประการอื่น ให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้ฟ้องคดีชำระค่าธรรมเนียมศาลเพิ่ม ภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าผู้ฟ้องคดีไม่ดำเนินการตามคำสั่งศาลภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้ ศาลมีคำสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณา

ข้อ ๓๕ คำฟ้องที่ยื่นต่อศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลลงทะเบียนคดีในสารบบ ความและออกใบรับให้ผู้ฟ้องคดี แล้วตรวจคำฟ้องในเบื้องต้น ถ้าเห็นว่าเป็นคำฟ้องที่สมบูรณ์ ครบถ้วนให้เสนอคำฟ้องดังกล่าวต่ออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเพื่อดำเนินการต่อไป ถ้าเห็นว่าคำ ฟ้องนั้นไม่สมบูรณ์ครบถ้วน ไม่ว่าจะด้วยเหตุใด ๆ หรือผู้ฟ้องคดีชำระค่าธรรมเนียมศาลไม่ครบถ้วน ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลแนะนำให้ผู้ฟ้องคดีแก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วน ภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าเห็นว่าข้อที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนนั้นเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขให้ถูกต้อง

ได้ หรือเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลปกครอง หรือผู้ฟ้องคดีไม่แก้ไขคำฟ้องหรือไม่ชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้บันทึกไว้แล้วเสนอคำฟ้องดังกล่าวต่ออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเพื่อดำเนินการต่อไป

ข้อ ๓๖ นับแต่เวลาที่ไต่ยื่นคำฟ้องต่อศาลแล้ว คดีนั้นอยู่ในระหว่างการพิจารณาและผลแห่งการนี้

(๑) ห้ามมิให้ผู้ฟ้องคดียื่นคำฟ้องเรื่องเดียวกันนั้นต่อศาลเดียวกันหรือต่อศาลอื่นอีก และ

(๒) ถ้ามีเหตุเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในพฤติการณ์อันเกี่ยวกับการยื่นฟ้องคดีต่อศาลที่มีเขตอำนาจศาลเหนือคดีนั้น เช่น การเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจศาลหรือการเปลี่ยนแปลงภูมิลำเนาของผู้ฟ้องคดี การเปลี่ยนแปลงเช่นว่านั้นหาตัดอำนาจศาลที่รับคำฟ้องไว้ในอันที่จะพิจารณาพิพากษาคดีนั้นไม่

ข้อ ๓๗ เมื่อได้รับคำฟ้องจากพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาล ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะพิจารณาพิพากษาโดยเร็ว ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕๖

ให้ตุลาการหัวหน้าคณะแต่งตั้งตุลาการในองค์คณะคนหนึ่งเป็นตุลาการเจ้าของสำนวน แล้วให้ตุลาการเจ้าของสำนวนตรวจคำฟ้อง ถ้าเห็นว่าเป็นคำฟ้องที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนซึ่งผู้ฟ้องคดีอาจแก้ไขได้ หรือผู้ฟ้องคดีชำระค่าธรรมเนียมศาลไม่ครบถ้วน ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนมีคำสั่งให้ผู้ฟ้องคดีแก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าไม่มีการแก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือข้อที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนนั้นเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ หรือเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลปกครอง ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนเสนอองค์คณะสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณาและสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

ข้อ ๓๘ ในกรณีที่ศาลสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณาทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ให้ศาลมีอำนาจสั่งคืนค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือบางส่วนให้แก่ผู้ฟ้องคดี

ข้อ ๓๙ ในกรณีที่องค์คณะเห็นว่าคดีที่ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นอยู่ในอำนาจของศาลปกครองสูงสุด ให้เสนออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเพื่อพิจารณาสั่งให้ส่งคำฟ้องนั้นไปยังประธานศาลปกครองสูงสุดเพื่อพิจารณาดำเนินการ

ถ้าประธานศาลปกครองสูงสุดไม่เห็นด้วยกับคำสั่งของอธิบดีศาลปกครองชั้นต้น ให้ส่งคำฟ้องนั้นคืนไปยังศาลปกครองชั้นต้น และให้ศาลปกครองชั้นต้นนั้นพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป

ถ้าประธานศาลปกครองสูงสุดเห็นด้วยกับคำสั่งดังกล่าวและศาลปกครองสูงสุดได้รับคำฟ้องไว้พิจารณาแล้ว ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

และให้ถือว่ามีการฟ้องคดีนั้นต่อศาลปกครองสูงสุดตั้งแต่วันที่มีการยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้น

ข้อ ๔๐ ในกรณีที่องค์คณะเห็นว่าคดีที่ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้นอื่น ให้เสนออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเพื่อมีคำสั่งให้ส่งคำฟ้องนั้นไปยังศาลปกครองชั้นต้นอื่นที่มีเขตอำนาจเพื่อพิจารณาดำเนินการ และเมื่อศาลปกครองชั้นต้นอื่นได้รับคำฟ้องนั้นไว้พิจารณาแล้ว ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นที่ส่งคำฟ้องไปส่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ และให้ถือว่ามีการฟ้องคดีนั้นต่อศาลปกครองชั้นต้นอื่นตั้งแต่วันที่มีการยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นแห่งแรก

ในกรณีที่ศาลปกครองชั้นต้นซึ่งได้รับคำฟ้องที่ส่งมาเห็นว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้นที่ส่งคำฟ้องมาหรือศาลปกครองชั้นต้นอื่น ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นนั้นเสนอความเห็นต่อประธานศาลปกครองสูงสุดเพื่อมีคำสั่งในเรื่องเขตอำนาจศาล

ในกรณีที่ประธานศาลปกครองสูงสุดเห็นว่าคดีนั้นไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้นแห่งแรก ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นนั้นส่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ และให้ศาลปกครองชั้นต้นที่ประธานศาลปกครองสูงสุดเห็นว่าคดีอยู่ในเขตอำนาจดำเนินการลงทะเบียนคดีในสารบบความ และให้ถือว่ามีการฟ้องคดีต่อศาลปกครองชั้นต้นนั้นตั้งแต่วันที่มีการยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นแห่งแรก

ข้อ ๔๑ ในกรณีที่องค์คณะเห็นว่าคดีที่ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นมีหลายข้อหา ถ้าข้อหาหนึ่งข้อหาใดเป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในอำนาจหรือเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้นนั้น ไม่ว่าจะโดยเหตุที่ข้อหาดังกล่าวอยู่ในอำนาจหรือเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้นอื่น ศาลปกครองสูงสุด หรือศาลอื่นซึ่งมิใช่ศาลปกครอง ให้ส่งไม่รับข้อหาที่ไม่อยู่ในอำนาจหรือเขตอำนาจไว้พิจารณา แล้วดำเนินกระบวนการพิจารณาในส่วนของข้อหาที่อยู่ในอำนาจและเขตอำนาจต่อไป แต่ในกรณีที่องค์คณะเห็นว่าข้อหาที่ส่งไม่รับไว้พิจารณาจะมีผลต่อการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลปกครองชั้นต้นนั้น องค์คณะอาจมีคำสั่งให้รอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้จนกว่าข้อหาที่ส่งไม่รับไว้พิจารณาจะได้มีการพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีโดยศาลที่มีอำนาจหรือเขตอำนาจ และคดีถึงที่สุดแล้ว

ในกรณีที่คดีที่ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นข้อหาใดมีหลายประเด็นเกี่ยวพันกัน และปรากฏว่ามีประเด็นที่จำเป็นต้องวินิจฉัยก่อนจึงจะวินิจฉัยประเด็นหลักแห่งคดีได้อยู่ในอำนาจหรือเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้นอื่นหรือศาลอื่นซึ่งมิใช่ศาลปกครอง ศาลปกครองชั้นต้นซึ่งรับคดีไว้ มีอำนาจวินิจฉัยประเด็นเกี่ยวพันกันที่ต้องวินิจฉัยก่อนนั้นเพื่อให้ศาลสามารถวินิจฉัยประเด็นหลักแห่งคดีได้

ในกรณีที่คดีที่ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นข้อหาใดมีหลายประเด็นเกี่ยวพันกัน และปรากฏว่ามีประเด็นที่จำเป็นต้องวินิจฉัยก่อนจึงจะวินิจฉัยประเด็นหลักแห่งคดีได้อยู่ในอำนาจของศาลปกครองสูงสุด และประเด็นที่ต้องวินิจฉัยก่อนนั้นเป็นประเด็นที่ศาลปกครองชั้นต้นเห็นว่าการหรือคำสั่งทางปกครองใดน่าจะไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลปกครองชั้นต้นส่งไม่รับประเด็นนั้น

ไว้พิจารณา แล้วดำเนินกระบวนการพิจารณาในส่วนของประเด็นที่อยู่ในอำนาจต่อไป แต่ในกรณีที่องค์คณะเห็นว่าประเด็นที่ส่งไม่รับไว้พิจารณาจะมีผลต่อการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลปกครองชั้นต้น องค์คณะอาจมีคำสั่งให้รอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้จนกว่าประเด็นที่ส่งไม่รับไว้พิจารณาจะได้มีการพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีโดยศาลปกครองสูงสุดแล้ว

หมวด ๑/๑

การขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล^{2[๒]}

ข้อ ๔๑/๑ ถ้าคู่กรณีใดอ้างว่า ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของผู้ขอถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร เมื่อศาลได้ไต่สวนแล้วเป็นที่เชื่อได้ว่า คู่กรณีนั้นไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของผู้ขอถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรก็ให้ศาลอนุญาตให้คู่กรณีนั้นดำเนินคดีโดยยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลได้ แต่การขอเช่นว่านี้ ผู้ขอจะต้องแสดงให้เห็นเป็นที่พอใจศาลด้วยว่าคดีของผู้ขอมีข้ออ้างหรือข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะรับคำฟ้องไว้พิจารณา หรือในกรณีอุทธรณ์ศาลเห็นว่ามิใช่เหตุผลอันสมควรที่จะอุทธรณ์ได้ แล้วแต่กรณี

ข้อ ๔๑/๒ คู่กรณีใดมีความจำจนจะดำเนินคดีโดยได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลให้ยื่นคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลปกครองชั้นต้นพร้อมกับคำฟ้องหรือคำอุทธรณ์ แล้วแต่กรณี ในการนี้ให้คู่กรณีที่ยื่นคำขอสาบานตัวให้คำชี้แจงต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของตนถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร

ถ้าคู่กรณีมิได้ยื่นคำขอพร้อมกับคำฟ้องหรือคำอุทธรณ์ตามวรรคหนึ่ง คู่กรณีอาจยื่นคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลต่อศาลปกครองชั้นต้นในภายหลังได้

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้บันทึกถ้อยคำสาบานตัวให้คำชี้แจงของผู้ขอดำเนินคดีที่ขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแล้ว ให้ศาลที่รับคำขอเป็นผู้พิจารณาและไต่สวนคำขอนั้น หากเห็นว่าคดีของคู่กรณีที่ยื่นคำขอไม่มีข้ออ้างหรือข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะรับคำฟ้องไว้พิจารณา หรือไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะอุทธรณ์ แล้วแต่กรณี ให้ศาลนั้นมีคำสั่งยกคำขอโดยไม่ต้องไต่สวนคำขอ

กรณีที่ศาลเห็นว่าคดีของคู่กรณีที่ยื่นคำขอมีข้ออ้างหรือข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะรับคำฟ้องไว้พิจารณา หรือมีเหตุผลอันสมควรที่จะอุทธรณ์ แล้วแต่กรณี ให้ศาลจัดส่งสำเนาถ้อยคำเช่นว่านั้นไปให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง พร้อมด้วยสำเนาคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลและสำเนาคำฟ้องหรือคำอุทธรณ์ แล้วแต่กรณี

^{2[๒]} หมวด ๑/๑ เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๘

ข้อ ๔๑/๓ เมื่อศาลปกครองชั้นต้นได้ฟังคู่กรณีทุกฝ่ายและทำการไต่สวนตามความเห็นสมควรแล้วเห็นว่ามิใช่เหตุตามคำขอจริง ให้ศาลปกครองชั้นต้นอนุญาตให้คู่กรณีที่ยื่นคำขอดำเนินคดีโดยยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือเฉพาะบางส่วน หากเห็นว่าไม่มีเหตุตามคำขอจริง ให้ศาลมีคำสั่งยกคำขอนั้นเสีย

ถ้าคู่กรณีฝ่ายที่มีได้ยื่นคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักร ให้ศาลมีอำนาจไต่สวนผู้ยื่นคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแต่ฝ่ายเดียว แล้วมีคำสั่งตามวรรคหนึ่งได้

คำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดให้เป็นที่สุด

ข้อ ๔๑/๔ ถ้าศาลปกครองชั้นต้นมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเฉพาะบางส่วนหรือมีคำสั่งให้ยกคำขอ ผู้ยื่นคำขอมีสิทธิดำเนินการอย่างไรต่อไปนี้ ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่ง

(๑) ยื่นคำร้องขอให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่ เพื่ออนุญาตให้นำพยานหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติมว่าไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของผู้ขอ ถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร ทั้งนี้ เฉพาะคดีที่ศาลเห็นว่ามีข้ออ้างหรือข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะรับคำฟ้องไว้พิจารณา หรือมีเหตุผลอันสมควรที่จะอุทธรณ์ได้แล้วแต่กรณี โดยยื่นคำร้องขอต่อศาลปกครองชั้นต้นที่มีคำสั่งนั้น เมื่อศาลมีคำสั่งเป็นประการใดแล้วให้เป็นที่สุด หรือ

(๒) อุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อศาลปกครองสูงสุด โดยยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งต่อศาลปกครองชั้นต้นที่มีคำสั่งนั้น

ในกรณีที่คู่กรณีใช้สิทธิตาม (๑) หรือ (๒) ใดๆ หนึ่งแล้ว จะใช้สิทธิอีกประการหนึ่งมิได้

ข้อ ๔๑/๕ เมื่อคู่กรณีใดได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีในศาลปกครองชั้นต้นโดยยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแล้ว หากต่อมายื่นคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในชั้นอุทธรณ์ ให้ถือว่าคู่กรณีนั้นยังเป็นผู้ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของผู้ขอถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรอยู่ เว้นแต่จะปรากฏต่อศาลเป็นอย่างอื่น

ข้อ ๔๑/๖ เมื่อศาลอนุญาตให้คู่กรณีใดฟ้องหรืออุทธรณ์คดีโดยยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล คู่กรณีนั้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลที่ได้รับยกเว้นในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลนั้น

ถ้าปรากฏต่อศาลว่าคู่กรณีที่ฟ้องหรืออุทธรณ์คดีโดยได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลมีทรัพย์สินเพียงพอจะเสียค่าธรรมเนียมศาลได้โดยมีอยู่แล้วในเวลาที่ยื่นคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของคู่กรณีในขณะยื่นคำขอ แม้ไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลก็ไม่ได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร ให้ศาลรอการพิจารณาคดีไว้ก่อน และมีคำสั่งให้คู่กรณี

นั้นนำค่าธรรมเนียมศาลมาชำระภายในเวลาที่ศาลกำหนด หากไม่ชำระภายในเวลาดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ^{3[๓]}

หมวด ๒ การแสวงหาข้อเท็จจริง

ส่วนที่ ๑

การแสวงหาข้อเท็จจริงจากคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้านคำให้การ และคำให้การเพิ่มเติม

ข้อ ๔๒ เมื่อตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าคำฟ้องใดเป็นคำฟ้องที่สมบูรณ์ครบถ้วน ให้มีคำสั่งรับคำฟ้องและมีคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทำคำให้การ โดยส่งสำเนาคำฟ้องและสำเนายานหลักฐานไปด้วย ในกรณีที่เห็นสมควร จะกำหนดประเด็นที่ผู้ถูกฟ้องคดีต้องให้การหรือให้จัดส่งยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องหรือที่จะเป็นประโยชน์แก่การพิจารณาของศาลด้วยก็ได้ เว้นแต่เป็นกรณีที่กำหนดไว้ในข้อ ๖๑

ในกรณีที่ยานหลักฐานประกอบคำฟ้องมีปริมาณหรือสภาพที่ทำให้การส่งสำเนาให้แก่ผู้ถูกฟ้องคดีเป็นภาระแก่ศาลเป็นอย่างมาก ให้ส่งสำเนาคำฟ้องไปพร้อมกับรายการยานหลักฐานที่ผู้ถูกฟ้องคดีอาจขอดูหรือขอรับได้ที่ศาล

ข้อ ๔๓ ให้ผู้ถูกฟ้องคดียื่นคำให้การโดยชัดแจ้งแสดงการปฏิเสธหรือยอมรับข้อหาที่ปรากฏในคำฟ้องและคำขอท้ายฟ้อง และเหตุแห่งการนั้น พร้อมส่งยานหลักฐานตามที่ตุลาการเจ้าของสำนวนกำหนด โดยจัดทำสำเนาคำให้การและสำเนายานหลักฐานดังกล่าวที่รับรองถูกต้องหนึ่งชุดหรือตามจำนวนที่ตุลาการเจ้าของสำนวนกำหนดยื่นมาพร้อมกับคำให้การด้วย ทั้งนี้ ภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำฟ้อง หรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

ข้อ ๔๔ ผู้ถูกฟ้องคดีจะฟ้องแย้งมาในคำให้การก็ได้ คำฟ้องแย้งนั้นให้ถือเสมือนเป็นคำฟ้องใหม่

ในกรณีที่คำฟ้องแย้งนั้นเป็นเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวกับคำฟ้องเดิม ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนสั่งไม่รับคำฟ้องแย้ง คำสั่งดังกล่าวให้เป็นที่สุด

ข้อ ๔๕ ในกรณีที่ตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าคำให้การของผู้ถูกฟ้องคดีไม่ครบถ้วน หรือชัดเจนเพียงพอ จะสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีดำเนินการแก้ไขหรือจัดทำคำให้การส่งมาใหม่ก็ได้

^{3[๓]} ข้อ ๔๑/๖ วรรคสอง แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๕๘

ข้อ ๔๖ ในกรณีที่ผู้ถูกฟ้องคดีมิได้จัดทำคำให้การพร้อมทั้งพยานหลักฐานยื่นต่อศาลภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้ถือว่าผู้ถูกฟ้องคดียอมรับข้อเท็จจริงตามข้อหาของผู้ฟ้องคดี และให้ศาลพิจารณาพิพากษาต่อไปตามที่เห็นเป็นการยุติธรรม

ข้อ ๔๗ เมื่อผู้ถูกฟ้องคดียื่นคำให้การแล้ว ให้ศาลส่งสำเนาคำให้การพร้อมทั้งสำเนาพยานหลักฐานไปยังผู้ฟ้องคดีเพื่อให้ผู้ฟ้องคดีคัดค้านหรือยอมรับคำให้การหรือพยานหลักฐานที่ผู้ถูกฟ้องคดียื่นต่อศาล ในการนี้ ตุลาการเจ้าของสำนวนจะกำหนดประเด็นที่ผู้ฟ้องคดีต้องชี้แจง หรือให้จัดส่งพยานหลักฐานใด ๆ ก็ได้

ถ้าผู้ฟ้องคดีประสงค์จะคัดค้านคำให้การ ให้ทำคำคัดค้านคำให้การยื่นต่อศาลพร้อมสำเนาหนึ่งชุดหรือตามจำนวนที่ศาลกำหนด ทั้งนี้ ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำให้การ หรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

ถ้าผู้ฟ้องคดีไม่ประสงค์จะทำคำคัดค้านคำให้การ แต่ประสงค์จะให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป ให้ผู้ฟ้องคดีแจ้งเป็นหนังสือให้ศาลทราบภายในกำหนดระยะเวลาตามวรรคสอง

ถ้าผู้ฟ้องคดีไม่ดำเนินการตามวรรคสองหรือวรรคสาม ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความก็ได้

ข้อ ๔๘ คำคัดค้านคำให้การของผู้ฟ้องคดีให้มีได้เฉพาะในประเด็นที่ได้ยกขึ้นกล่าวในคำฟ้อง คำให้การ หรือที่ศาลกำหนด

ถ้าผู้ฟ้องคดีทำคำคัดค้านคำให้การโดยมีประเด็นหรือคำขอเพิ่มขึ้นใหม่ต่างจากคำฟ้อง คำให้การ หรือที่ศาลกำหนด ให้ศาลสั่งไม่รับประเด็นหรือคำขอใหม่นั้นไว้พิจารณา

ข้อ ๔๙ ให้ศาลส่งสำเนาคำคัดค้านคำให้การของผู้ฟ้องคดีให้ผู้ถูกฟ้องคดีเพื่อยื่นคำให้การเพิ่มเติมต่อศาลพร้อมสำเนาหนึ่งชุดหรือตามจำนวนที่ศาลกำหนด ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำคัดค้านคำให้การ หรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด เมื่อศาลได้รับคำให้การเพิ่มเติมจากผู้ถูกฟ้องคดีแล้ว ให้ส่งสำเนาคำให้การเพิ่มเติมนั้นให้แก่ผู้ฟ้องคดี

เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาตามวรรคหนึ่ง หรือเมื่อผู้ถูกฟ้องคดียื่นคำให้การเพิ่มเติมแล้ว หากตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าคดีมีข้อเท็จจริงเพียงพอที่ศาลจะพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีได้แล้ว ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนมีอำนาจจัดทำบันทึกตามข้อ ๖๐ เสนอองค์คณะเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

ข้อ ๔๙/๑^{4[๔]} คำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นที่ไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณา คำสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความโดยไม่มีการวินิจฉัยชี้ขาดคดี คำสั่งลงโทษฐานละเมิดอำนาจศาลตามมาตรา ๖๔ หรือคำสั่งอื่นใดซึ่งไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ระหว่างพิจารณาตามข้อ ๑๐๐ วรรคสอง ผู้

^{4[๔]} ข้อ ๔๙/๑ เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๔

มีส่วนได้เสียมีสิทธิยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อศาลปกครองสูงสุดภายในกำหนดระยะเวลา สามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นนั้น

คำร้องตามวรรคหนึ่งให้ยื่นต่อศาลปกครองชั้นต้นที่มีคำสั่งนั้น และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลรีบส่งคำร้องพร้อมด้วยคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นและเอกสารหรือสำเนา เอกสารที่เกี่ยวข้องไปยังศาลปกครองสูงสุดโดยพลัน

ให้ประธานศาลปกครองสูงสุดส่งคำร้องให้องค์คณะในศาลปกครองสูงสุดเพื่อ พิจารณาคำร้องและมีคำสั่งยืนตามคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น หรือมีคำสั่งเป็นอย่างอื่นแล้วส่ง ให้ศาลปกครองชั้นต้นอ่าน

ในการอ่านคำสั่งของศาลปกครองสูงสุด ให้ศาลปกครองชั้นต้นแจ้งให้คู่กรณี ทราบกำหนดวันอ่านคำสั่งเป็นการล่วงหน้าตามสมควร ถ้าไม่มีคู่กรณีมาศาลในวันนัดอ่านคำสั่ง ศาล ให้ศาลงดการอ่านและบันทึกไว้ และให้ศาลปกครองชั้นต้นแจ้งคำสั่งดังกล่าวทางไปรษณีย์ ลงทะเบียนตอบรับไปยังคู่กรณีทั้งหมดหรือบางส่วนที่มีได้มาศาล

ในกรณีที่ศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งเป็นอย่างอื่นต่างไปจากคำสั่งของศาล ปกครองชั้นต้น ให้ศาลปกครองชั้นต้นดำเนินการต่อไปตามขั้นตอนที่กฎหมายหรือระเบียบนี้ กำหนดไว้

ส่วนที่ ๒

การแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล

ข้อ ๕๐ ในการพิจารณาพิพากษาคดี ศาลมีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงได้ตาม ความเหมาะสม ในการนี้ศาลอาจแสวงหาข้อเท็จจริงจากพยานบุคคล พยานเอกสาร พยาน ผู้เชี่ยวชาญ หรือพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากพยานหลักฐานของคู่กรณีที่ปรากฏในคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้าน คำให้การ หรือคำให้การเพิ่มเติม ในการแสวงหาข้อเท็จจริงเช่นว่านั้น ศาล อาจดำเนินการตามที่กำหนดในส่วนนี้หรือตามที่ศาลเห็นสมควร

ในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล ถ้าต้องมีการให้ถ้อยคำของคู่กรณี พยาน หรือ บุคคลใดๆ ให้ศาลเป็นผู้ซักถาม

ข้อ ๕๑ ศาลมีอำนาจออกคำสั่งเรียกคู่กรณีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำได้ ตามที่เห็นสมควร

คำสั่งของศาลตามวรรคหนึ่งจะกำหนดประเด็นข้อเท็จจริงที่จะทำการไต่สวนไว้ ด้วยก็ได้

ศาลต้องแจ้งกำหนดการไต่สวนให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องทราบล่วงหน้าเพื่อเปิดโอกาส ให้คู่กรณีนั้นคัดค้านหรือชี้แจงข้อเท็จจริงได้ แต่ถ้าข้อเท็จจริงที่จะทำการไต่สวนเป็นข้อเท็จจริงที่ ไม่มีผลกระทบต่อการศึกษาพิพากษาคดี หรือคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อเท็จจริงนั้นมาก่อน แล้ว ศาลจะไม่แจ้งกำหนดการไต่สวนให้คู่กรณีนั้นทราบก็ได้

พยานที่ศาลมีคำสั่งเรียกมาให้ถ้อยคำอาจเสนอพยานหลักฐานใด ๆ เพื่อประกอบการให้ถ้อยคำของตนได้ ถ้าพยานหลักฐานนั้นอยู่ในประเด็นที่ศาลมีคำสั่งให้มีการไต่สวน

ข้อ ๕๒ ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรจะรับฟังถ้อยคำของบุคคลใดและเป็นกรณีที่ ต้องใช้ล่าม ให้ศาลจัดหาล่ามโดยให้ล่ามได้รับค่าตอบแทนเช่นเดียวกับการมาให้ถ้อยคำของพยาน ผู้เชี่ยวชาญ

ข้อ ๕๓ ก่อนให้ถ้อยคำต่อศาล คู่กรณีหรือพยานต้องสาบานตนตามลัทธิศาสนา หรือจารีตประเพณีแห่งชาติของตน หรือกล่าวคำปฏิญาณว่าจะให้ถ้อยคำตามสัจจริง

ให้คู่กรณีหรือพยานแจ้งชื่อ นามสกุล ที่อยู่ อายุ และอาชีพ และในกรณีที่พยานมี ความเกี่ยวข้องกับคู่กรณีหนึ่งคนใดให้แจ้งด้วยว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร

ในขณะที่พยานคนหนึ่งกำลังให้ถ้อยคำต่อศาล คู่กรณีจะอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ แต่ ห้ามมิให้พยานคนอื่นอยู่ในสถานที่นั้น เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น หรือเป็นกรณีที่กำหนด ไว้ในวรรคสี่

พยานที่ให้ถ้อยคำแล้วอาจถูกเรียกมาให้ถ้อยคำอีกในวันเดียวกันหรือวันอื่น และ อาจถูกเรียกมาให้ถ้อยคำพร้อมพยานคนอื่นในเรื่องเดียวกันได้

เมื่อคู่กรณีหรือพยานให้ถ้อยคำเสร็จแล้ว ให้ศาลอ่านบันทึกการให้ถ้อยคำ ดังกล่าวให้คู่กรณีหรือพยานฟังและให้ลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน ในกรณีที่คู่กรณีหรือพยานลง ลายมือชื่อไม่ได้หรือไม่ยอมลงลายมือชื่อ ให้ศาลจดแจ้งเหตุที่ไม่มีลายมือชื่อเช่นนั้นไว้

ข้อ ๕๔ เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่กรณีมีคำขอ ศาลมีอำนาจออกคำสั่งเรียก ให้คู่กรณี หน่วยงานทางปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องส่งเอกสารหรือ พยานหลักฐานใด ๆ ให้แก่ศาล

ข้อ ๕๕ เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่กรณีมีคำขอ ศาลอาจมีคำสั่งตั้งพยาน ผู้เชี่ยวชาญเพื่อศึกษา ตรวจสอบ หรือวิเคราะห์ในเรื่องใด ๆ เกี่ยวกับคดี อันมิใช่เป็นการวินิจฉัย ข้อกฎหมาย แล้วให้ทำรายงานหรือให้ถ้อยคำต่อศาลได้

รายงานหรือบันทึกการให้ถ้อยคำของพยานผู้เชี่ยวชาญ ให้ส่งสำเนาให้คู่กรณีที่ เกี่ยวข้องเพื่อทำข้อสังเกตเสนอต่อศาลภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

ศาลอาจมีคำสั่งให้พยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ถ้อยคำต่อศาลประกอบรายงานของตน ได้

ศาลต้องแจ้งกำหนดการให้ถ้อยคำของพยานผู้เชี่ยวชาญให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้อง ทราบล่วงหน้าเพื่อเปิดโอกาสให้คู่กรณีคัดค้านหรือชี้แจงข้อเท็จจริงได้

ข้อ ๕๖ ศาลหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากศาลมีอำนาจไปตรวจสอบสถานที่ บุคคล หรือสิ่งอื่นใดเพื่อประกอบการพิจารณาได้

ให้ศาลแจ้งวัน เวลา และสถานที่ที่จะไปตรวจสอบให้คู่กรณีทราบล่วงหน้าเพื่อเปิดโอกาสให้คู่กรณีคัดค้านหรือชี้แจงข้อเท็จจริงได้ โดยคู่กรณีจะไปร่วมในการตรวจสอบดังกล่าวหรือไม่ก็ได้

ศาลหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากศาลต้องบันทึกการตรวจสอบและการให้ถ้อยคำของบุคคลหรือพยานในการตรวจสอบรวมไว้ในสำนวนคดีด้วย

ข้อ ๕๗ ถ้าบุคคลใดเกรงว่าพยานหลักฐานซึ่งตนอาจต้องอ้างอิงในภายหน้าจะสูญหายหรือยากแก่การนำมา หรือถ้าคู่กรณีฝ่ายใดในคดีเกรงว่าพยานหลักฐานซึ่งตนจะอ้างอิงอาจสูญหายเสียก่อนที่จะมีการไต่สวน หรือเป็นการยากที่จะนำมาไต่สวนในภายหลังก บุคคลนั้นหรือคู่กรณีฝ่ายนั้นอาจยื่นคำขอให้ศาลมีคำสั่งให้ไต่สวนพยานหลักฐานนั้นไว้ทันที

เมื่อศาลได้รับคำขอแล้ว ให้ศาลมีคำสั่งเรียกผู้ขอและคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องมายังศาล และเมื่อได้ฟังบุคคลเหล่านั้นแล้ว ให้ศาลสั่งคำขอตามที่เห็นสมควร ถ้าศาลสั่งอนุญาต ให้ไต่สวนพยานไปตามระเบียบนี้ ส่วนรายงานและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนั้นให้ศาลเก็บรักษาไว้

ในกรณีที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักรและยังมิได้เข้ามาในคดีนั้น เมื่อศาลได้รับคำขอตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลสั่งคำขอตามที่เห็นสมควร ถ้าศาลสั่งอนุญาต ให้ไต่สวนพยานไปฝ่ายเดียว

ข้อ ๕๘ เมื่อศาลเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาคดี ศาลอาจแต่งตั้งให้ศาลปกครองชั้นต้นอื่นช่วยแสวงหาข้อเท็จจริงในประเด็นใดก็ได้ แล้วให้ศาลปกครองที่ได้รับแต่งตั้งส่งรายงานผลการแสวงหาข้อเท็จจริง บันทึกการให้ถ้อยคำของพยาน และเอกสารหรือพยานหลักฐานไปยังศาลที่แต่งตั้ง

ข้อ ๕๙ ในการแสวงหาข้อเท็จจริงตามส่วนนี้ ศาลจะออกคำสั่งให้มีการบันทึกเสียง ภาพ หรือเสียงและภาพ ตลอดเวลาหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของการดำเนินการนั้นเพื่อเป็นหลักฐานประกอบสำนวนคดีก็ได้

หมวด ๓

การสรุปสำนวน

ข้อ ๖๐ เมื่อตุลาการเจ้าของสำนวนได้พิจารณาข้อเท็จจริงจากคำฟ้อง คำชี้แจงของคู่กรณี รวมทั้งข้อเท็จจริงอื่นที่ศาลได้มาตามหมวด ๒ แล้ว เห็นว่าคดีมีข้อเท็จจริงเพียงพอที่ศาลจะพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีได้แล้ว ให้จัดทำบันทึกของตุลาการเจ้าของสำนวนและเสนอบันทึกดังกล่าวพร้อมสำนวนคดีให้องค์คณะเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

บันทึกของตุลาการเจ้าของสำนวนประกอบด้วย

(๑) สรุปข้อเท็จจริงที่ได้จากคำฟ้องและเอกสารอื่น ๆ ของคู่กรณี รวมทั้งพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในสำนวนคดี และสรุปคำขอของผู้ฟ้องคดี

(๒) ประเด็นที่จะต้องวินิจฉัย ซึ่งประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับอำนาจศาล ประเด็นเกี่ยวกับเงื่อนไขในการฟ้องคดีปกครอง และประเด็นที่เป็นเนื้อหาของคดี ตามลำดับ

(๓) ความเห็นของตุลาการเจ้าของสำนวนเกี่ยวกับประเด็นที่จะต้องวินิจฉัยและคำขอของผู้ฟ้องคดี

สรุปข้อเท็จจริงของตุลาการเจ้าของสำนวนตาม (๑) ให้ส่งให้แก่คู่กรณีตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕๙ วรรคสอง

ข้อ ๖๑ เมื่อศาลมีคำสั่งรับคำฟ้องตามข้อ ๔๒ แล้ว หากตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าสามารถจะวินิจฉัยชี้ขาดคดีดังกล่าวได้จากข้อเท็จจริงในคำฟ้องนั้น โดยไม่ต้องดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงอีก หรือเห็นว่าข้อเท็จจริงที่ได้จากคำชี้แจงของคู่กรณีและหรือจากการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาลในภายหลังไม่ว่าในขณะใดเพียงพอที่จะพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีนั้นได้ โดยไม่ต้องดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงจนครบทุกชั้นตอนตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๔๗ ถึงข้อ ๔๙ ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนมีอำนาจจัดทำบันทึกของตุลาการเจ้าของสำนวนเสนอองค์คณะเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

ข้อ ๖๒ เมื่อองค์คณะได้รับสำนวนคดีจากตุลาการเจ้าของสำนวนแล้ว หากเห็นว่าไม่มีกรณีที่จะต้องแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ให้ตุลาการหัวหน้าคณะมีคำสั่งกำหนดวันหนึ่งวันใดเป็นวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีนั้น

ให้ศาลแจ้งให้คู่กรณีทราบกำหนดวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริงล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสิบวัน

บรรดาคำฟ้องเพิ่มเติม คำให้การ คำคัดค้านคำให้การ คำให้การเพิ่มเติม รวมทั้งพยานหลักฐานอื่น ๆ ที่ยื่นต่อศาลหลังวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริง ไม่ให้ศาลรับไว้เป็นส่วนหนึ่งของสำนวนคดี และไม่ต้องส่งสำเนาให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้อง

ข้อ ๖๓ เมื่อกำหนดวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริงแล้ว ให้ตุลาการหัวหน้าคณะส่งสำนวนคดีให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นพิจารณา หากอธิบดีศาลปกครองชั้นต้นมิได้สั่งการเป็นอย่างอื่น ให้ส่งสำนวนคดีนั้นให้ตุลาการผู้แถลงคดีเพื่อจัดทำคำแถลงการณ์โดยเร็ว

คำแถลงการณ์ให้จัดทำเป็นหนังสือ เว้นแต่คดีใดเป็นเรื่องเร่งด่วน เป็นเรื่องที่มีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายไม่ยุ่งยาก หรือเป็นคำแถลงการณ์ในคำขอเกี่ยวกับวิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษาตามข้อ ๗๒ หรือข้อ ๗๖ ตุลาการผู้แถลงคดีจะเสนอคำแถลงการณ์ด้วยวาจาแทนคำแถลงการณ์เป็นหนังสือหลังจากที่ได้หารือกับอธิบดีศาลปกครองชั้นต้นและตุลาการหัวหน้าคณะแล้วก็ได้ ในการแถลงการณ์ด้วยวาจา ตุลาการผู้แถลงคดีต้องจัดทำบันทึกคำแถลงการณ์ดังกล่าวเป็นหนังสือกล่าวถึงข้อสาระสำคัญในคำแถลงการณ์ติดไว้ในสำนวนคดีด้วย โดยจะจัดทำก่อนหรือหลังการเสนอคำแถลงการณ์ด้วยวาจาก็ได้

เมื่อตุลาการผู้แถลงคดีได้จัดทำคำแถลงการณ์เป็นหนังสือหรือสามารถเสนอคำ
แถลงการณ์ด้วยวาจาได้แล้ว ให้องค์คณะกำหนดวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกหลังจากที่ได้หารือกับ
อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นแล้ว

หมวด ๔ การรับฟังพยานหลักฐาน

ข้อ ๖๔ คู่กรณีฝ่ายที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดๆ เพื่อสนับสนุนข้ออ้างของตนมี
หน้าที่เสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงดังกล่าวในเบื้องต้น เว้นแต่ข้อเท็จจริงซึ่ง
เป็นที่รู้จักกันอยู่ทั่วไป หรือซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ หรือซึ่งศาลเห็นว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้ว หรือ
พยานหลักฐานนั้นอยู่ในความครอบครองของหน่วยงานทางปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคล
อื่น

ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายเป็นคุณแก่คู่กรณีฝ่ายใด คู่กรณีฝ่ายนั้นต้อง
พิสูจน์แต่เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้น
ครบถ้วนแล้ว

ข้อ ๖๕ ศาลมีดุลพินิจที่จะรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาตามกระบวนการพิจารณา
โดยไม่จำกัดเฉพาะที่เสนอโดยคู่กรณี แต่พยานหลักฐานนั้นจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่คู่กรณีผู้มีส่วน
ได้เสียมีโอกาสขอตรวจดู ทราบ และแสดงพยานหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้าง

ข้อ ๖๖ ต้นฉบับเอกสารเท่านั้นที่อ้างเป็นพยานได้ ถ้าหาต้นฉบับไม่ได้ สำเนาที่
รับรองว่าถูกต้องหรือพยานบุคคลที่รู้ข้อความก็อ้างเป็นพยานได้

การอ้างหนังสือราชการเป็นพยาน แม้ต้นฉบับยังมีอยู่ จะส่งสำเนาที่เจ้าหน้าที่
รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ข้อ ๖๗ ศาลอาจรับฟังข้อมูลที่บันทึกสำหรับเครื่องคอมพิวเตอร์หรือประมวลผล
โดยเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นพยานหลักฐานในคดีได้ แต่การบันทึกและการประมวลผลนั้นต้อง
เป็นไปโดยถูกต้องและต้องมีคำรับรองของบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือดำเนินการนั้น

ให้นำความในวรรคหนึ่งมาใช้บังคับแก่การรับฟังข้อมูลที่บันทึกไว้ในหรือได้มา
จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อทางเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่นโดยอนุโลม

ข้อ ๖๘ ศาลอาจรับฟังพยานบอกเล่าเป็นพยานหลักฐานประกอบพยานหลักฐาน
อื่นได้เมื่อศาลเห็นว่า

(๑) ตามสภาพ ลักษณะ แหล่งที่มา และข้อเท็จจริงแวดล้อมการบอกเล่า พยาน
บอกเล่านั้นมีความน่าเชื่อถือ หรือ

(๒) มีเหตุจำเป็นเนื่องจากไม่สามารถนำบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่ได้เห็น ได้ยิน หรือทราบข้อความในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นมาให้ถ้อยคำเป็นพยานได้ และมีเหตุผลสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่จะรับฟังพยานบอกเล่านั้น

หมวด ๕

วิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษา

ส่วนที่ ๑

การทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครอง

ข้อ ๖๙ การฟ้องคดีต่อศาลปกครองเพื่อขอให้เพิกถอนกฎหรือคำสั่งทางปกครอง ไม่เป็นเหตุให้ทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองนั้น เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ผู้ฟ้องคดีอาจขอมาในคำฟ้องหรือยื่นคำขอในเวลาใด ๆ ก่อนศาลจะพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดี เพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครอง อันจะมีผลเป็นการชะลอหรือระงับการบังคับตามผลของกฎหรือคำสั่งทางปกครองไว้เป็นการชั่วคราว

คำขอของผู้ฟ้องคดีตามวรรคสอง ต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประสงค์จะขอทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองใด และการให้กฎหรือคำสั่งดังกล่าวมีผลบังคับต่อไป จะทำให้เกิดความเสียหายที่ยากแก่การเยียวยาแก้ไขในภายหลังอย่างไร

ข้อ ๗๐ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าคำขอทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองได้ยื่นโดยไม่มีข้ออ้างหรือข้อเท็จจริงเพียงพอ หรือไม่มีเหตุผลหรือสาระอันควรได้รับการพิจารณาหรือเห็นได้อย่างชัดเจนว่าไม่สมควรมีคำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครอง หรือเป็นกรณีที่ศาลจะสั่งไม่รับคำฟ้องคดีนั้นไว้พิจารณาและจะสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความแล้ว ให้มีอำนาจสั่งไม่รับคำขอทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองนั้น คำสั่งดังกล่าวให้เป็นที่สุด

ข้อ ๗๑ เมื่อได้รับคำขอตามข้อ ๖๙ และเป็นกรณีที่ศาลมิได้มีคำสั่งตามข้อ ๗๐ ให้ศาลส่งสำเนาคำขอให้คู่กรณีทำคำชี้แจงและแสดงพยานหลักฐานโดยด่วน แล้วนัดไต่สวนเพื่อมีคำสั่งเกี่ยวกับคำขอดังกล่าวโดยเร็ว

ในกรณีที่ไม่มีคำขอตามข้อ ๖๙ แต่ศาลเห็นว่ามีความสมควรที่จะทุเลาการบังคับตามกฎหมาย หรือคำสั่งทางปกครองที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดี ให้ศาลมีอำนาจสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองนั้น โดยจะไต่สวนก่อนหรือไม่ก็ได้

ข้อ ๗๒ การมีคำสั่งเกี่ยวกับคำขอทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครอง ให้กระทำโดยองค์คณะหลังจากตุลาการผู้แถลงคดีได้เสนอคำแถลงการณ์แล้ว

คำแถลงการณ์ตามข้อนี้จะกระทำด้วยวาจาก็ได้

ในกรณีที่ศาลเห็นว่ากฎหรือคำสั่งทางปกครองที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดีนั้นน่าจะ ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และการให้กฎหรือคำสั่งทางปกครองดังกล่าวมีผลใช้บังคับต่อไปจะทำให้ เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงที่ยากแก่การเยียวยาแก้ไขในภายหลัง ทั้งการทุเลาการบังคับตาม กฎหรือคำสั่งทางปกครองนั้นไม่เป็นอุปสรรคแก่การบริหารงานของรัฐหรือแก่บริการสาธารณะ ศาลมีอำนาจสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครองได้ตามที่เห็นสมควร

ให้ศาลแจ้งคำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครองให้คู่กรณีและผู้ ออกกฎ หรือคำสั่งดังกล่าวทราบโดยพลัน และให้คำสั่งศาลมีผลเมื่อผู้ออกกฎหรือคำสั่งได้รับแจ้ง คำสั่งนั้นแล้ว

ข้อ ๗๓ คำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครอง ให้ผู้มีส่วนได้เสียมี สิทธิอุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุดได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ผู้ยื่นได้รับแจ้งหรือทราบคำสั่ง ศาล โดยผู้อุทธรณ์อาจมีคำขอให้ศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งระงับคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นที่สั่ง ทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครองไว้เป็นการชั่วคราวก่อนการวินิจฉัยอุทธรณ์ก็ได้

คำสั่งยกคำขอทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครองให้เป็นที่สุด

การอุทธรณ์คำสั่งตามวรรคหนึ่ง ให้กระทำโดยยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อ ศาลปกครองชั้นต้นที่มีคำสั่งนั้น และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลรับส่งคำร้องพร้อมด้วยคำสั่ง ของศาลปกครองชั้นต้น คำขอทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครอง สำนวนการไต่สวนคำ ขอบ คำแถลงการณ์หรือบันทึกคำแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดี และเอกสารหรือสำเนาเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง ไปยังศาลปกครองสูงสุดโดยพลัน^{5[๕]}

ให้ประธานศาลปกครองสูงสุดส่งคำร้องให้องค์คณะในศาลปกครองสูงสุดเพื่อ พิจารณาคำร้อง โดยให้นำความในข้อ ๗๑ วรรคหนึ่ง และข้อ ๗๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่องค์ คณะจะไม่นัดไต่สวนก็ได้ แล้วมีคำสั่งยืนตามคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นหรือมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น และส่งให้ศาลปกครองชั้นต้นอ่าน^{6[๖]}

ในการอ่านคำสั่งของศาลปกครองสูงสุด ให้ศาลปกครองชั้นต้นแจ้งให้คู่กรณี ทราบกำหนดวันอ่านคำสั่งเป็นการล่วงหน้าตามสมควร ถ้าไม่มีคู่กรณีมาศาลในวันนัดอ่านคำสั่ง

^{5[๕]} ข้อ ๗๓ วรรคสาม เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่า ด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๔

^{6[๖]} ข้อ ๗๓ วรรคสี่ เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วย วิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๔

ศาล ให้ศาลงดการอ่านและบันทึกไว้ และให้ศาลปกครองชั้นต้นแจ้งคำสั่งดังกล่าวทางไปรษณีย์ ลงทะเบียนตอบรับไปยังคู่กรณีทั้งหมดหรือบางส่วนที่มีได้มาศาล^{7[๗]}

ข้อ ๗๔ ในกรณีที่คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีของศาลมิได้กล่าวถึงคำสั่งทุเลา การบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครองที่ศาลได้สั่งไว้ระหว่างการพิจารณา ให้คำสั่งดังกล่าวมีผล ใช้บังคับต่อไปจนกว่าจะพ้นระยะเวลาการอุทธรณ์ในกรณีที่ไม่มีการอุทธรณ์ หรือจนกว่าศาลมี คำสั่งถึงที่สุดไม่รับอุทธรณ์ในกรณีที่มีการอุทธรณ์ หากศาลมีคำสั่งรับอุทธรณ์ ให้คำสั่งดังกล่าวมี ผลใช้บังคับต่อไปจนกว่าศาลปกครองสูงสุดจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ส่วนที่ ๒

การบรรเทาทุกข์ชั่วคราว

ข้อ ๗๕ นอกจากกรณีทีกล่าวในข้อ ๖๙ ในเวลาใดๆ ก่อนศาลมีคำพิพากษาหรือ คำสั่งชี้ขาดคดี ผู้ฟ้องคดีอาจยื่นคำขอให้ศาลมีคำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองอย่าง ใดๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษา หรือคู่กรณีอาจยื่นคำขอให้ศาลมีคำสั่งกำหนด วิธีการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ขอในระหว่างการพิจารณาหรือเพื่อบังคับตามคำพิพากษาได้

ข้อ ๗๖ คำสั่งของศาลในการกำหนดมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองอย่างใด ๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษา หรือวิธีการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ขอในระหว่าง การพิจารณาหรือเพื่อบังคับตามคำพิพากษา ให้กระทำโดยองค์คณะ โดยไม่ต้องมีคำแถลงการณ์ ของตุลาการ ผู้แถลงคดี เว้นแต่องค์คณะจะเห็นสมควรให้มีคำแถลงการณ์ ในกรณีดังกล่าวคำ แถลงการณ์นั้นจะกระทำด้วยวาจาก็ได้

คำสั่งไม่รับหรือยกคำขอของผู้ฟ้องคดีหรือคู่กรณีให้เป็นที่ที่สุด

ผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองอย่างใด ๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษา หรือวิธีการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ขอในระหว่าง การพิจารณาหรือเพื่อบังคับตามคำพิพากษา ต่อศาลปกครองสูงสุดภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ผู้ นั้นได้รับแจ้งหรือทราบคำสั่งศาล

การอุทธรณ์คำสั่งตามวรรคหนึ่ง ให้กระทำโดยยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อ ศาลปกครองชั้นต้นที่มีคำสั่งนั้น และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลรับส่งคำร้องพร้อมด้วยคำสั่ง ของศาลปกครองชั้นต้น คำขอกำหนดมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองอย่างใด ๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ ชั่วคราวก่อนการพิพากษาหรือวิธีการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ขอในระหว่างการพิจารณาหรือ

^{7[๗]} ข้อ ๗๓ วรรคห้า เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่า ด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๔

เพื่อบังคับตามคำพิพากษา ส่วนการไต่สวนคำขอ บันทึกคำแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดี และเอกสารหรือสำเนาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ไปยังศาลปกครองสูงสุดโดยพลัน^{8[๘]}

ให้ประธานศาลปกครองสูงสุดส่งคำร้องให้องค์คณะในศาลปกครองสูงสุดเพื่อพิจารณาคำร้องโดยให้นำความในข้อ ๗๑ วรรคหนึ่ง และวรรคหนึ่งของข้อนี้ มาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่องค์คณะจะไม่นัดไต่สวนก็ได้ แล้วมีคำสั่งยืนตามคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นหรือมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น แล้วส่งให้ศาลปกครองชั้นต้นอ่าน^{9[๙]}

ในการอ่านคำสั่งของศาลปกครองสูงสุด ให้ศาลปกครองชั้นต้นแจ้งให้คู่กรณีทราบกำหนดวันอ่านคำสั่งเป็นการล่วงหน้าตามสมควร ถ้าไม่มีคู่กรณีมาศาลในวันนัดอ่านคำสั่งศาล ให้ศาลงดการอ่านและบันทึกไว้ และให้ศาลปกครองชั้นต้นแจ้งคำสั่งดังกล่าวทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับไปยังคู่กรณีทั้งหมดหรือบางส่วนที่มีได้มาศาล^{10[๑๐]}

ข้อ ๗๗ ให้นำความในลักษณะ ๑ ของภาค ๔ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคำขอ เงื่อนไขในการออกคำสั่งของศาลและผลของคำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองอย่างใด ๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษา หรือวิธีการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ขอในระหว่างการพิจารณาหรือเพื่อบังคับตามคำพิพากษาโดยอนุโลม เท่าที่สภาพของเรื่องจะเปิดช่องให้กระทำได้ และโดยไม่ขัดต่อระเบียบนี้และหลักกฎหมายทั่วไปว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง

หมวด ๖

การร้องสอด การรวมคดี การแยกคดี การโอนคดี และการถอนคำฟ้อง

ข้อ ๗๘ บุคคลภายนอกซึ่งมิใช่คู่กรณีอาจเข้ามาเป็นคู่กรณีได้ด้วยการร้องสอด ทั้งนี้ ให้นำความในมาตรา ๕๗ และมาตรา ๕๘ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๗๙ ถ้าคดีสองเรื่องหรือกว่านั้นขึ้นไปมีข้อหาอย่างเดียวกันหรือเกี่ยวเนื่อง ใกล้ชิดกันหรือมีคู่กรณีเดียวกันหรือร่วมกัน ถ้าตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าจะเป็นการพิจารณาคดี จะเสนอความเห็นต่อองค์คณะเพื่อเสนออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นพิจารณาสั่งรวมคดีเข้าด้วยกัน แล้วพิจารณาพิพากษารวมกันไปได้

^{8[๘]} ข้อ ๗๖ วรรคสี่ เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๔

^{9[๙]} ข้อ ๗๖ วรรคห้า เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๔

^{10[๑๐]} ข้อ ๗๖ วรรคหก เพิ่มโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๔

ในกรณีที่คดีดังกล่าวอยู่ในศาลปกครองชั้นต้นต่างศาลกัน ให้โอนคดีไปยังศาลที่
อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเห็นชอบร่วมกัน หากตกลงกันไม่ได้ ให้ประธานศาลปกครองสูงสุดเป็น
ผู้ชี้ขาด และเมื่อมีการโอนคดีแล้ว ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นของศาลที่โอนคดีส่งจำหน่ายคดีนั้น
ออกจากสารบบความ

ข้อ ๘๐ ในคดีที่มีหลายข้อหาและข้อหาหนึ่งข้อหาใดไม่เกี่ยวข้องกับข้อหาอื่น ๆ
ถ้าตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าจะเป็นการพิจารณาดี จะเสนอความเห็นต่อองค์
คณะ เพื่อเสนออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นพิจารณาสั่งให้แยกคดีดังกล่าวออกเป็นหลายคดี แล้ว
พิจารณาพิพากษาแต่ละคดีแยกกันไปได้

ในคดีที่มีผู้ฟ้องคดีหรือผู้ถูกฟ้องคดีหลายคน ถ้าตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าจะ
เป็นการพิจารณาดี จะเสนอความเห็นต่อองค์คณะเพื่อเสนออธิบดีศาลปกครอง
ชั้นต้นพิจารณาสั่งให้แยกคดีดังกล่าวออกเป็นหลายคดี แล้วพิจารณาพิพากษาแต่ละคดีแยกกันไป
ก็ได้

ข้อ ๘๑ ก่อนศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี หากผู้ถูกฟ้องคดีเห็นว่าการ
พิจารณาคดีต่อไปในศาลนั้นจะไม่สะดวกหรือผู้ถูกฟ้องคดีอาจไม่ได้รับความยุติธรรม ผู้ถูกฟ้องคดี
อาจยื่นคำขอพร้อมแสดงเหตุผลต่อศาลที่ผู้ฟ้องคดีได้ยื่นคำฟ้องไว้ ขอให้โอนคดีไปยังศาล
ปกครองอื่นที่มีเขตอำนาจได้ เมื่ออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเห็นสมควร จะมีคำสั่งอนุญาตตามคำ
ขอนั้นก็ได้

ห้ามมิให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นออกคำสั่งอนุญาตตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่อธิบดี
ศาลปกครองชั้นต้นที่จะรับโอนคดีนั้นยินยอมแล้ว ถ้าอธิบดีศาลปกครองชั้นต้นที่จะรับโอนคดีไม่
ยินยอม ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นที่จะโอนคดีเสนอเรื่องให้ประธานศาลปกครองสูงสุดชี้ขาด

เมื่อมีการโอนคดีตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองแล้ว ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้น
ของศาลที่โอนคดีส่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

ข้อ ๘๒ ผู้ฟ้องคดีอาจถอนคำฟ้องในเวลาใด ๆ ก่อนศาลพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้
ขาดคดีได้ การถอนคำฟ้องจะถอนเฉพาะบางข้อหาหรือบางส่วนของข้อหาก็ได้

การถอนคำฟ้องต้องทำเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อผู้ฟ้องคดี แต่ถ้าผู้ฟ้องคดี
ถอนคำฟ้องด้วยวาจาต่อหน้าศาลในระหว่างการไต่สวนหรือการนั่งพิจารณาคดี ให้ศาลบันทึกไว้
และให้ผู้ฟ้องคดีลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

ในกรณีที่ผู้ฟ้องคดีหลายคน ผู้ฟ้องคดีแต่ละคนอาจถอนคำฟ้องของตนได้ การ
ถอนคำฟ้องของผู้ฟ้องคดีดังกล่าวให้มีผลเฉพาะผู้ฟ้องคดีที่ถอนคำฟ้องนั้น เว้นแต่กรณีที่ผู้ถอนคำ
ฟ้องเป็นผู้แทนของผู้ฟ้องคดีทุกคน การถอนคำฟ้องให้มีผลเป็นการถอนคำฟ้องทั้งคดี ในการนี้
ศาลจะไต่สวนเพื่อให้ได้ความเป็นที่ยุติว่าการถอนคำฟ้องของผู้แทนดังกล่าวเป็นไปตามความ
ประสงค์ของผู้ฟ้องคดีทุกคนก่อนมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนคำฟ้องก็ได้

เมื่อมีการถอนคำฟ้อง ให้ศาลอนุญาตและสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ กับคืนค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือบางส่วนให้แก่ผู้ฟ้องคดี แต่ในคดีที่เกี่ยวกับการคุ้มครอง ประโยชน์สาธารณะ หรือคดีที่การพิจารณาต่อไปจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม หรือการถอนคำฟ้อง เกิดจากการสมยอมกันโดยไม่เหมาะสม ศาลจะมีคำสั่งไม่อนุญาตให้ถอนคำฟ้องก็ได้ คำสั่งไม่ อนุญาตให้ถอนคำฟ้องให้เป็นที่สุด

หมวด ๗

การนั่งพิจารณาคดีและการพิพากษาคดี

ส่วนที่ ๑

การนั่งพิจารณาคดี

ข้อ ๘๓ ในการพิจารณาคดี ให้ศาลจัดให้มีการนั่งพิจารณาคดีอย่างน้อยหนึ่งครั้ง เพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสมาแถลงด้วยวาจาต่อหน้าศาล เว้นแต่คดีที่ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีออกจาก สารบบความ

ศาลต้องแจ้งกำหนดวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกให้คู่กรณีทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า เจ็ดวัน

ข้อ ๘๔ ในวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรก หากคู่กรณีประสงค์จะยื่นคำแถลงเป็น หนังสือ ตามมาตรา ๕๙ วรรคสอง ให้ยื่นต่อศาลก่อนวันนั่งพิจารณาคดีหรืออย่างช้าที่สุดใน ระหว่างการนั่งพิจารณาคดี

คำแถลงตามวรรคหนึ่งจะยกข้อเท็จจริงที่ไม่เคยยกขึ้นอ้างไว้แล้วไม่ได้ เว้นแต่เป็น ข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นสำคัญในคดีซึ่งคู่กรณีผู้ยื่นสามารถพิสูจน์ได้ว่ามีเหตุจำเป็นหรือ พฤติการณ์พิเศษที่ทำให้ไม่อาจเสนอต่อศาลได้ก่อนหน้านั้น แต่ศาลจะรับฟังข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ ต่อเมื่อได้เปิดโอกาสให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งแสดงพยานหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้างแล้ว

คู่กรณีมีสิทธินำพยานหลักฐานมาสืบประกอบคำแถลงที่ยื่นตามวรรคหนึ่งได้ โดย ให้ศาลพิจารณาสั่งอนุญาตเท่าที่เกี่ยวข้องกับคำแถลงและจำเป็นแก่คดีเท่านั้น คำสั่งดังกล่าวให้ เป็นที่สุด

ในวันนั่งพิจารณาคดี คู่กรณีจะไม่มาศาลก็ได้ แต่ความในข้อนี้ไม่ตัดอำนาจศาลที่จะ ออกคำสั่งเรียกให้คู่กรณี หน่วยงานทางปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ ถ้อยคำ ให้ความเห็นเป็นหนังสือ หรือส่งเอกสาร หรือพยานหลักฐานใดๆ ให้แก่ศาล

ข้อ ๘๕ เมื่อเริ่มการนั่งพิจารณาคดีครั้งแรก ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนเสนอสรุป ข้อเท็จจริงและประเด็นของคดีนั้น แล้วให้คู่กรณีแถลงด้วยวาจาประกอบคำแถลงเป็นหนังสือที่ได้ ยื่น ตามข้อ ๘๔ โดยให้ผู้ฟ้องคดีแถลงก่อน

คำแถลงด้วยวาจาของคู่กรณีต้องกระชับและอยู่ในประเด็น โดยไม่อาจยกข้อเท็จจริง หรือข้อกฎหมายอื่นนอกจากที่ปรากฏในคำแถลงเป็นหนังสือ

ในกรณีที่คู่กรณีฝ่ายใดไม่ยื่นคำแถลงเป็นหนังสือ แต่มาอยู่ในศาลในวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรก คู่กรณีฝ่ายนั้นจะแถลงด้วยวาจาได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล หรือศาลสั่งให้แถลง

ข้อ ๘๖ ในการนั่งพิจารณาคดี ให้ศาลเป็นผู้ซักถามคู่กรณีและพยาน และให้นำความในข้อ ๕๒ ข้อ ๕๓ และข้อ ๕๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๘๗ ในการนั่งพิจารณาคดี ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดฝ่าฝืนข้อกำหนดของศาลที่กำหนดไว้เพื่อรักษาความเรียบร้อยในบริเวณศาล และศาลได้มีคำสั่งให้คู่กรณีฝ่ายนั้นออกไปเสียจากบริเวณศาล ศาลจะนั่งพิจารณาคดีต่อไปหลังคู่กรณีฝ่ายนั้นก็ได้

ส่วนที่ ๒

การแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดี

ข้อ ๘๘ ในวันนั่งพิจารณาคดี เมื่อเสร็จสิ้นการแถลงและการนำพยานหลักฐานมาสืบประกอบคำแถลงของคู่กรณีแล้ว ให้ตุลาการผู้แถลงคดีชี้แจงด้วยวาจาต่อองค์คณะเพื่อประกอบคำแถลงการณ์เป็นหนังสือที่ได้เสนอไว้แล้วหรือเสนอคำแถลงการณ์ด้วยวาจาตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๖๓ วรรคสอง โดยบุคคลซึ่งมิได้รับอนุญาตจากศาลจะอยู่ในห้องพิจารณาในขณะที่ตุลาการผู้แถลงคดีชี้แจง หรือเสนอคำแถลงการณ์ด้วยวาจาไม่ได้

ในกรณีที่ตุลาการผู้แถลงคดีเห็นว่า จากคำแถลงและการนำพยานหลักฐานมาสืบประกอบคำแถลงของคู่กรณีทำให้ข้อเท็จจริงในการพิจารณาคดีเปลี่ยนแปลงไปและมีผลกระทบต่อคำแถลงการณ์เป็นหนังสือที่เสนอไว้แล้ว หรือต่อคำแถลงการณ์ด้วยวาจาที่จะเสนอ ตุลาการผู้แถลงคดีจะจัดทำคำแถลงการณ์เป็นหนังสือขึ้นใหม่หรือเสนอคำแถลงการณ์ด้วยวาจาต่อองค์คณะเพื่อพิจารณาในวันอื่นก็ได้

ส่วนที่ ๓

การทำคำพิพากษาและคำสั่ง

ข้อ ๘๙ เมื่อเสร็จสิ้นการแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดีแล้ว ให้ตุลาการหัวหน้าคณะนัดประชุมปรึกษาเพื่อพิพากษาหรือมีคำสั่งในวันเดียวกันนั้นหรือวันอื่น

ข้อ ๙๐ คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี นอกจากจะต้องระบุรายการตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๖๙ วรรคหนึ่ง และจำนวนค่าธรรมเนียมศาลที่คู่กรณีจะได้รับคืนแล้ว ให้ระบุชื่อตุลาการเจ้าของสำนวนและตุลาการผู้แถลงคดีด้วย

ข้อ ๙๑ คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีของศาลในคดีที่ศาลได้มีคำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหรือคำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งเกี่ยวกับการบรรเทาทุกข์ชั่วคราว ให้ศาลกำหนดด้วยว่าจะให้คำสั่งดังกล่าวมีผลต่อไปหรือไม่ เพียงใด

ข้อ ๙๒ ในการพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดี ศาลจะยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นวินิจฉัย แล้วพิพากษาหรือมีคำสั่งไปก็ได้

ข้อ ๙๓ เมื่อคดีสองเรื่องหรือกว่านั้นขึ้นไปได้พิจารณารวมกันเพื่อสะดวกแก่การพิจารณา ศาลจะพิพากษาหรือมีคำสั่งคดีเหล่านั้นเรื่องใดซึ่งเสร็จการพิจารณาแล้วจึงพิพากษาหรือมีคำสั่งเรื่องอื่นๆ ต่อไปภายหลังก็ได้

ข้อ ๙๔ ในคดีที่มีลักษณะหนึ่งลักษณะใดดังต่อไปนี้ อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นจะให้มีการวินิจฉัยปัญหาหรือคดีใดโดยที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นนั้นก็ได้

- (๑) คดีที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเป็นจำนวนมากหรือประโยชน์สาธารณะที่สำคัญ
- (๒) คดีที่มีประเด็นที่จะต้องวินิจฉัยเกี่ยวกับหลักกฎหมายปกครองที่สำคัญ
- (๓) คดีที่อาจมีผลเป็นการกลับหรือแก้ไขแนวคำพิพากษาเดิมของศาลปกครองชั้นต้นหรือศาลปกครองสูงสุด

(๔) คดีที่มีทุนทรัพย์สูง

ที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นให้ประกอบด้วยตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นนั้นทุกคนที่อยู่ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งมิใช่ผู้ที่ถูกคัดค้านหรือต้องถอนตัวเพราะมีเหตุอันอาจถูกคัดค้าน ตามมาตรา ๖๓ แต่ต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นนั้น และให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเป็นประธานที่ประชุมใหญ่

คำวินิจฉัยของที่ประชุมใหญ่ให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

ข้อ ๙๕ ถ้าในคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีใดมีข้อผิดพลาดหรือผิดพลาดเล็กน้อย เมื่อศาลเห็นเองหรือเมื่อคู่กรณีมีคำขอและมีได้มีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ศาลจะมีคำสั่งแก้ไขเพิ่มเติมข้อผิดพลาดหรือผิดพลาดเล็กน้อยนั้นให้ถูกต้องได้ แต่ถ้าได้มีการอุทธรณ์อำนาจในการแก้ไขให้เป็นของศาลปกครองสูงสุด

การทำคำสั่งเพิ่มเติมตามข้อนี้ จะต้องไม่เป็นการกลับหรือแก้คำวินิจฉัยในคำพิพากษาหรือคำสั่งเดิม

เมื่อได้ทำคำสั่งเช่นว่านั้นแล้ว ห้ามมิให้คัดสำเนาคำพิพากษาหรือคำสั่งเดิม เว้นแต่จะได้คัดสำเนาคำสั่งเพิ่มเติมนั้นรวมไปด้วย

ข้อ ๙๖ เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีหรือประเด็นข้อใดแห่งคดีแล้ว ห้ามมิให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลนั้นอันเกี่ยวกับคดีหรือประเด็นที่ได้วินิจฉัยชี้ขาดแล้วนั้น เว้นแต่

- (๑) การแก้ไขข้อผิดพลาดหรือผิดพลาดเล็กน้อยตามข้อ ๙๕
- (๒) การพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีใหม่ตามมาตรา ๗๕
- (๓) การพิจารณาใหม่แห่งคดีที่สำนวนคดีหรือเอกสารในสำนวนคดีสูญหายหรือบุบสลายตามข้อ ๒๑
- (๔) การยื่น การรับ หรือไม่รับอุทธรณ์ตามมาตรา ๗๓
- (๕) การดำเนินการเกี่ยวกับการบรรเทาทุกข์ชั่วคราวในระหว่างการยื่นอุทธรณ์ซึ่งคำอุทธรณ์อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลปกครองชั้นต้นตามข้อ ๑๐๔ หรือข้อ ๑๐๖
- (๖) การที่ศาลปกครองสูงสุดส่งคดีคืนไปยังศาลปกครองชั้นต้นที่ได้พิจารณาและพิพากษาหรือมีคำสั่งคดีนั้นเพื่อให้พิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่หรือพิจารณาและพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ตามข้อ ๑๑๒
- (๗) การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง

ข้อ ๙๗ คดีที่ได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีถึงที่สุดแล้ว ห้ามมิให้คู่กรณีเดียวกันฟ้องกันอีกในประเด็นที่ได้วินิจฉัยโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน

ภาค ๓

วิธีพิจารณาคดีปกครองในศาลปกครองสูงสุด

ข้อ ๙๘ การฟ้องคดีตามมาตรา ๑๑ (๑) (๒) และ (๓) ให้ยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุด และให้นำวิธีพิจารณาคดีปกครองในศาลปกครองชั้นต้นตามที่กำหนดไว้ในภาค ๒ มาใช้บังคับกับคดีที่ฟ้องตามข้อนี้โดยอนุโลม

ข้อ ๙๙ ในกรณีที่ต้องคัดณะพิจารณาพิพากษาคดีในศาลปกครองสูงสุดเห็นว่าคดีที่ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดอยู่ในอำนาจของศาลปกครองชั้นต้น ให้เสนอประธานศาลปกครองสูงสุดเพื่อพิจารณาสั่งให้ส่งคำฟ้องนั้นไปยังศาลปกครองชั้นต้นที่คดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจแล้วให้องค์คณะในศาลปกครองสูงสุดสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ โดยให้ถือว่ามีการฟ้องคดีนั้นต่อศาลปกครองชั้นต้นตั้งแต่วันที่มีการยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุด

ข้อ ๑๐๐ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นที่กฎหมายหรือระเบียบนี้มีได้กำหนดให้ถึงที่สุด ให้อุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุด

คำสั่งระหว่างพิจารณาที่ระเบียบนี้มีได้กำหนดให้อุทธรณ์ระหว่างพิจารณาได้ ให้อุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวพร้อมกับการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งที่ทำให้คดีเสร็จเด็ดขาดจากศาล

ข้อ ๑๐๑ คำอุทธรณ์ให้ทำเป็นหนังสือและอย่างน้อยต้องระบุ

- (๑) ชื่อผู้อุทธรณ์และคู่กรณีในอุทธรณ์
- (๒) ข้อคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น

(๓) คำขอของผู้อุทธรณ์

(๔) ลายมือชื่อผู้อุทธรณ์

ข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่จะยกขึ้นอ้างในการยื่นคำอุทธรณ์นั้น ผู้อุทธรณ์จะต้องกล่าวไว้โดยชัดแจ้งในคำอุทธรณ์ และต้องเป็นข้อที่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วโดยชอบในศาลปกครองชั้นต้น แต่ถ้าปัญหาข้อใดเป็นปัญหาอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือปัญหาเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ ผู้อุทธรณ์จะยกปัญหาข้อนั้นขึ้นกล่าวในคำอุทธรณ์หรือในชั้นอุทธรณ์ก็ได้

ข้อ ๑๐๒ คำอุทธรณ์ให้ยื่นต่อศาลปกครองชั้นต้น และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลออกใบรับให้ผู้อุทธรณ์ แล้วตรวจคำอุทธรณ์ในเบื้องต้น ถ้าเห็นว่าเป็นคำอุทธรณ์ที่สมบูรณ์ครบถ้วน ให้เสนอคำอุทธรณ์ดังกล่าวต่ออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเพื่อดำเนินการต่อไปตามข้อ ๑๐๔ ถ้าเห็นว่าเป็นคำอุทธรณ์ที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วน ไม่ว่าจะด้วยเหตุใดๆ หรือผู้อุทธรณ์ชำระค่าธรรมเนียมศาลไม่ครบถ้วน ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลแนะนำให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าเห็นว่าข้อที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนนั้นเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ หรือคำอุทธรณ์นั้นต้องห้ามตามกฎหมายหรือยื่นโดยผิดระเบียบนี้ หรือผู้อุทธรณ์ไม่แก้ไขคำอุทธรณ์หรือไม่ชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้บันทึกไว้แล้วเสนอคำอุทธรณ์ดังกล่าวต่ออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเพื่อดำเนินการต่อไป

ข้อ ๑๐๓ ค่าธรรมเนียมศาลในชั้นอุทธรณ์นั้น ถ้าทุนทรัพย์ในชั้นอุทธรณ์เป็นอย่างเดียวกับในศาลปกครองชั้นต้น ให้ผู้อุทธรณ์เสียตามทุนทรัพย์เช่นเดียวกับในศาลปกครองชั้นต้น แต่ถ้าผู้อุทธรณ์ได้รับความพอใจบางส่วนตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นแล้ว และทุนทรัพย์ในชั้นอุทธรณ์ต่ำกว่าในศาลปกครองชั้นต้น ให้ผู้อุทธรณ์เสียค่าธรรมเนียมศาลในชั้นอุทธรณ์ตามทุนทรัพย์ที่ต่ำนั้น

ข้อ ๑๐๔ เมื่อได้รับคำอุทธรณ์จากพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาล ให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นส่งคำอุทธรณ์นั้นให้องค์คณะดำเนินการต่อไป

ให้ตุลาการหัวหน้าคณะแต่งตั้งตุลาการในองค์คณะคนหนึ่งเป็นตุลาการเจ้าของสำนวน แล้วให้ตุลาการเจ้าของสำนวนตรวจคำอุทธรณ์ ถ้าเห็นว่าเป็นคำอุทธรณ์ที่สมบูรณ์ครบถ้วนก็ให้ดำเนินการต่อไปตามข้อ ๑๐๖ ถ้าเห็นว่าเป็นคำอุทธรณ์ที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วน ซึ่งผู้อุทธรณ์อาจแก้ไขได้ หรือผู้อุทธรณ์ชำระค่าธรรมเนียมศาลไม่ครบถ้วน ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนมีคำสั่งให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าไม่มีการแก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือข้อที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนนั้นเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ หรือเป็นคำอุทธรณ์ที่ต้องห้ามตามกฎหมายหรือยื่นโดยผิดระเบียบนี้ ให้ตุลาการเจ้าของสำนวนเสนอองค์คณะสั่งไม่รับอุทธรณ์ดังกล่าว

ข้อ ๑๐๕ ผู้อุทธรณ์มีสิทธิยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นที่ไม่รับอุทธรณ์ตามข้อ ๑๐๔ ต่อศาลปกครองสูงสุดภายในกำหนดระยะเวลาสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น

คำร้องตามวรรคหนึ่งให้ยื่นต่อศาลปกครองชั้นต้นที่มีคำสั่งนั้น และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลรับส่งคำร้องพร้อมด้วยคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น คำอุทธรณ์ และคำสั่งไม่รับอุทธรณ์ไปยังศาลปกครองสูงสุดโดยพลัน

ให้ประธานศาลปกครองสูงสุดส่งคำร้องให้องค์คณะเพื่อพิจารณาคำร้องและมีคำสั่งยื่นตามคำสั่งไม่รับอุทธรณ์ของศาลปกครองชั้นต้น หรือมีคำสั่งให้รับอุทธรณ์ แล้วส่งให้ศาลปกครองชั้นต้นอ่าน เมื่อศาลปกครองชั้นต้นได้อ่านคำสั่งดังกล่าวแล้ว ให้แจ้งให้ศาลปกครองสูงสุดทราบ ในกรณีที่ศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งให้รับอุทธรณ์ ให้ถือว่าวันที่ได้รับแจ้งนั้นเป็นวันที่ศาลปกครองสูงสุดได้รับคำอุทธรณ์จากศาลปกครองชั้นต้นเพื่อดำเนินการต่อไปตามข้อ ๑๐๗

ในการพิจารณาคำร้องขององค์คณะตามวรรคสาม ถ้าองค์คณะเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบ ให้มีคำสั่งให้ศาลปกครองชั้นต้นส่งสำนวนคดีไปยังศาลปกครองสูงสุดได้

ข้อ ๑๐๖ ในกรณีที่ตุลาการเจ้าของสำนวนในศาลปกครองชั้นต้นเห็นว่าคำอุทธรณ์นั้นเป็นคำอุทธรณ์ที่สมบูรณ์ครบถ้วน ให้เสนอองค์คณะมีคำสั่งรับอุทธรณ์ แล้วเสนออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเพื่อส่งคำอุทธรณ์นั้นให้ศาลปกครองสูงสุดพิจารณาต่อไป

ข้อ ๑๐๗ เมื่อได้รับคำอุทธรณ์จากศาลปกครองชั้นต้นแล้ว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลปกครองสูงสุดลงทะเบียนคดีในสารบบความ แล้วเสนอคำอุทธรณ์ต่อประธานศาลปกครองสูงสุดเพื่อจ่ายสำนวนคดีแก่องค์คณะต่อไป

ข้อ ๑๐๘ ให้ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองสูงสุดแต่งตั้งตุลาการในองค์คณะคนหนึ่งเป็นตุลาการเจ้าของสำนวน แล้วให้ตุลาการเจ้าของสำนวนตรวจคำอุทธรณ์ ถ้าเห็นว่าคำอุทธรณ์ที่ศาลปกครองชั้นต้นส่งรับไว้พิจารณาเป็นคำอุทธรณ์ที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนซึ่งผู้อุทธรณ์อาจแก้ไขได้ หรือผู้อุทธรณ์ชำระค่าธรรมเนียมศาลไม่ครบถ้วน ให้สั่งให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าไม่มีการแก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือข้อที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนนั้นเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ หรือเป็นคำอุทธรณ์ที่ต้องห้ามตามกฎหมายหรือยื่นโดยผิดระเบียบนี้ ให้เสนอองค์คณะสั่งยกอุทธรณ์นั้น

ในกรณีที่ตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าอุทธรณ์นั้นมีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่ไม่เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัย ให้เสนอองค์คณะเพื่อมีคำสั่งไม่รับอุทธรณ์และส่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

ข้อ ๑๐๙ เมื่อตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าคำอุทธรณ์นั้นเป็นคำอุทธรณ์ที่สมบูรณ์ครบถ้วน ให้ส่งสำเนาคำอุทธรณ์ให้คู่กรณีในอุทธรณ์ทำคำแก้อุทธรณ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำอุทธรณ์หรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

ข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่จะยกขึ้นอ้างในคำแก้อุทธรณ์นั้น จะต้องเป็นข้อที่ได้ยกขึ้นมาก่อนแล้วโดยชอบในศาลปกครองชั้นต้น แต่ถ้าปัญหาข้อใดเป็นปัญหาอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือปัญหาเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ คู่กรณีในอุทธรณ์จะยกปัญหาข้อนั้นขึ้นกล่าวในคำแก้อุทธรณ์หรือในชั้นอุทธรณ์ก็ได้

ข้อ ๑๑๐ เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาตามข้อ ๑๐๙ วรรคหนึ่ง หรือเมื่อคู่กรณีในอุทธรณ์ได้ยื่นคำแก้อุทธรณ์แล้ว หากตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าคดีมีข้อเท็จจริงเพียงพอที่ศาลจะพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งอุทธรณ์ได้แล้ว ให้จัดทำบันทึกของตุลาการเจ้าของสำนวนเสนอองค์คณะ เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป ในกรณีที่ตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าข้อเท็จจริงจากสำนวนคดี คำอุทธรณ์ และคำแก้อุทธรณ์ยังไม่เพียงพอที่จะพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งอุทธรณ์ ให้มีอำนาจดำเนินการสอบสวนพิจารณาตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

ข้อ ๑๑๑ ในการพิจารณาอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจพิพากษาหรือมีคำสั่งดังต่อไปนี้

(๑) หากเห็นว่าคำอุทธรณ์นั้นไม่สมบูรณ์ครบถ้วนและเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ หรือเป็นคำอุทธรณ์ที่ต้องห้ามตามกฎหมายหรือยื่นโดยผิดระเบียบนี้ ให้พิพากษายกอุทธรณ์นั้น โดยไม่ต้องวินิจฉัยในประเด็นแห่งอุทธรณ์

(๒) หากเห็นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นถูกต้อง ไม่ว่าจะด้วยเหตุเดียวกันหรือเหตุอื่น ให้พิพากษาหรือมีคำสั่งยืนตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น

(๓) หากเห็นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นไม่ถูกต้อง ให้พิพากษาหรือมีคำสั่งกลับคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น และพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่

(๔) หากเห็นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นถูกต้องบางส่วนและผิดบางส่วน ให้พิพากษาหรือมีคำสั่งแก้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นโดยพิพากษาหรือมีคำสั่งยืนบางส่วน กลับบางส่วน และพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ในส่วนที่กลับนั้น

ข้อ ๑๑๒ อำนาจในการพิจารณาอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น โดยศาลปกครองสูงสุดให้รวมถึง

(๑) เมื่อคดีปรากฏเหตุที่มีได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือระเบียบนี้ ในส่วนที่ว่าด้วยการทำคำพิพากษาและคำสั่ง และศาลปกครองสูงสุดเห็นว่ามิเหตุอันสมควร ให้มีอำนาจสั่งยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นนั้น แล้วส่งสำนวนคดีคืนไปยังศาลปกครองชั้นต้น เพื่อให้พิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ ในกรณีเช่นนี้ศาลปกครองชั้นต้นอาจ

ประกอบด้วยตุลาการศาลปกครองอื่นนอกจากที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่งมาแล้ว และคำพิพากษาหรือคำสั่งใหม่นี้อาจวินิจฉัยชี้ขาดคดีเป็นอย่างอื่นนอกจากคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ถูกยกได้

(๒) เมื่อคดีปรากฏเหตุที่มีได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือระเบียบนี้ในส่วนที่ว่าด้วยการแสวงหาข้อเท็จจริง หรือมีเหตุที่ศาลได้ปฏิเสธการไต่สวนพยานตามที่ผู้อุทธรณ์มีคำขอ และศาลปกครองสูงสุดเห็นว่ามิเหตุอันสมควร ให้มีอำนาจสั่งยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นนั้น แล้วกำหนดให้ศาลปกครองชั้นต้นซึ่งประกอบด้วยตุลาการศาลปกครององค์คณะเดิมหรือตุลาการศาลปกครองอื่น หรือศาลปกครองชั้นต้นอื่นใดตามที่เห็นสมควรพิจารณาคดีนั้นใหม่ทั้งหมดหรือบางส่วน และพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่

(๓) เมื่อคดีปรากฏเหตุว่าข้อเท็จจริงที่ศาลปกครองชั้นต้นฟังมาไม่พอแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี และศาลปกครองสูงสุดเห็นว่ามิเหตุอันสมควร ให้มีอำนาจสั่งยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นนั้น แล้วกำหนดให้ศาลปกครองชั้นต้นซึ่งประกอบด้วยตุลาการศาลปกครององค์คณะเดิมหรือตุลาการศาลปกครองอื่นพิจารณาคดีนั้นใหม่ทั้งหมดหรือบางส่วน โดยดำเนินการตามคำชี้ขาดของศาลปกครองสูงสุด แล้วพิพากษาหรือมีคำสั่งไปตามรูปคดี

ในคดีทั้งปวงที่ศาลปกครองชั้นต้นได้พิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ตามข้อนี้ ให้ผู้อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งใหม่เช่นว่านั้นได้

ข้อ ๑๑๓ ถ้าศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งให้ส่งสำนวนคดีคืนไปยังศาลปกครองชั้นต้น เพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาหรือพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๑๑๒ ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจที่จะยกเว้นมิให้ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลในการยื่นอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งใหม่ของศาลปกครองชั้นต้นได้ตามที่เห็นสมควร

ข้อ ๑๑๔ เมื่อศาลปกครองสูงสุดได้พิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์แล้ว จะอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นเอง หรือจะส่งคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นให้ศาลปกครองชั้นต้นอ่านก็ได้

ข้อ ๑๑๕ ในกรณีที่มีการอุทธรณ์คำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองของศาลปกครองชั้นต้นตามข้อ ๗๓ และผู้อุทธรณ์มีคำขอให้ศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งระงับคำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองของศาลปกครองชั้นต้นดังกล่าวไว้เป็นการชั่วคราว ถ้าศาลปกครองสูงสุดเห็นว่าคำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองนั้นทำให้หรือจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อประโยชน์สาธารณะหรือต่อสิทธิของผู้อุทธรณ์ ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจสั่งระงับคำสั่งทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองของศาลปกครองชั้นต้นไว้เป็นการชั่วคราวจนกว่าศาลปกครองสูงสุดจะมีคำสั่งอุทธรณ์นั้น

ข้อ ๑๑๖ นอกจากวิธีพิจารณาคดีปกครองในศาลปกครองสูงสุดที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะในภาคนี้ ให้นำวิธีพิจารณาคดีปกครองในศาลปกครองชั้นต้นมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ประกาศ ณ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓
อัครราชทูต จุฬารัตน
ประธานศาลปกครองสูงสุด

DRAFT

ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๔^{11[๑๑]}}

ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๘^{12[๑๒]}}

ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๔๘^{13[๑๓]}}

ทรงยศ แก้วไข
๓๑/๑๐/๔๕
หทัยภัทร/ผู้จัดทำ
๒๑/๓/๒๕๕๐

^{11[๑๑]}} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๘/ตอนที่ ๑๗ ก/หน้า ๖/๒๒ มีนาคม ๒๕๔๔

^{12[๑๒]}} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๒/ตอนที่ ๑๕ ก/หน้า ๒/๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘

^{13[๑๓]}} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๒/ตอนที่ ๔๓ ก/หน้า ๑๐/๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๘

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล

ประวัติการศึกษา

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

ฐิติมา จันทนู

พ.ศ. 2555 รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

พ.ศ. 2554 นิติศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2545 ศิลปศาสตรบัณฑิต (การพัฒนาชุมชน)

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

เจ้าหน้าที่ศาลปกครองชำนาญการ

สำนักบริหารยุทธศาสตร์ สำนักงานศาลปกครอง